

Izvještaj o implementaciji Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 - 2022. godina

(izvještajni period: novembar 2018 – septembar 2019)

novembar 2019. godine

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
SAŽETAK	5
UVOD.....	10
I. STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, sprovođenje i praćenje programa mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima	12
I.1. Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovine osobama.....	12
I.2. Javni život i donošenje odluka	30
I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima	35
I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport.....	48
I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita.....	53
I.6. Socijalna zaštita.....	58
I.7. Rod i sigurnost	62
II. STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova	67
II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BIH	67
II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova	69
II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova	75
II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva.....	78
II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova.....	81
II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova	83
III. STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva	85
III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou	85
III.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom	87

ANEKSI IZVJEŠTAJA

1. Aneks 1. Pregled akata na koje su Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske dali mišljenje o usklađenosti sa ZORS BIH
2. Aneks 2. Pregled važnijih događaja (konferencije, okrugli stolovi i sl.) na kojima su učestvovali predstavnici/predstavnice Agencije za ravnopravnost spolova BIH, Gender centra RS i Gender centra Federacije BIH
3. Aneks 3. Regionalno istraživanje o zdravstvenom položaju Romkinja Najvažniji nalazi za BIH
4. Aneks 4. Podaci o zastupljenosti žena u sektoru odbrane i sigurnosti u Bosni i Hercegovini

SKRAĆENICE

ARS BiH MLJPI	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
AP UNSCR 1325	Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini
APK BiH	Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
BDBBiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
CIK BiH	Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine
CEDAW	UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
DEI	Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine
EK	Evropska komisija
EU	Evropska Unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMOIN	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
FMZ	Federalno ministarstvo zdravstva
FZZ	Federalni zavod za zapošljavanje
FMRSP	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
FMKS	Federalno ministarstvo kulture i sporta
FMUP	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova
FMRPO	Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta
FMP	Federalno ministarstvo poljoprivrede
FMOIN	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
FVZ	Federalni zavod za statistiku
FIGAP	Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana
GC FBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GC RS	Gender centar Republike Srpske
GAP BiH	Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2013 - 2017
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
ITU	International Telecommunication Union
KO	Koordinacioni odbor
KORS	Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
KORS RS	Koorinacioni odbor Republike Srpske za praćenje sprovođenja GAP BiH
KS	Kanton Sarajevo
MCP BiH	Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
MFT BiH	Ministarstvo finansija i rezera Bosne i Hercegovine
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MKT BiH	Ministarstvo transporta i komunikacija Bosne i Hercegovine
MPOS RS	Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske
MF RS	Ministarstvo finansija Republike Srpske
MEIMS	Ministarstvo evropskih integracija i međunarodne saradnje Republike Srpske
MS BiH	Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
MRBIZ RS	Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske
MVTEO BiH	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
MPŠV RS	Ministarstvo šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
MPP RS	Ministarstvo privrede i preduzetništva Republike Srpske
MP BiH	Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
MVP BiH	Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine
MKP BiH	Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine

MLJPI BiH	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
NVO	Nevladina organizacija
NS	Narodna skupština
OS BiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PS BiH	Parlamentarna skupština BiH
PD PSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
RZS RS	Republički zavod za statistiku RS
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju
SOC	Sarajevski otvoreni centar (NVO)
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih nacija
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNSCR 1325	UN Rezolucija Vijeća Sigurnosti 1325 „Žene, mir, sigurnost“
UN WOMEN	Agencija Ujedinjenih naroda za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
USAID	Agencija za međunarodni razvoj Vlade SAD
UŽ	Udruženje žena
VS UN	Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija
VE	Vijeće Evrope
VM BiH	Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
ZoRS BiH	Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

SAŽETAK

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (VM BiH) je u novembru 2018. godine donijelo odluku o usvajanju **trećeg po redu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2018 – 2022. godine**, na osnovu pomenute odluke, kao i člana 26. stav d) Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (ZORS BiH), Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine prati provedbu GAP BiH i o istoj izvještava VM BiH.

Konkretno, GAP BiH sadrži **sljedeća tri strateška cilja**: I. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima, II. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova i III. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva. U okviru svakog od navedenih ciljeva definirane su prioritetne oblasti djelovanja, odnosno programi i mjere potrebni za ostvarivanje tog cilja.

Ovaj izvještaj prezentuje najvažnije informacije o aktivnostima relevantnim za postizanje ciljeva GAP BiH u prvoj godini njegove implementacije, odnosno, period **novembar 2018 – septembar 2019. godine**. Obzirom da struktura GAP-a prati oblasti ravnopravnosti spolova koje su predviđene ZORS-om, kao i da ovaj izvještaj sadrži informacije o realizaciji obaveza institucija prema pomenutim oblastima ZORS-a, ovaj izvještaj istovremeno predstavlja i Izvještaj o stanju ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, u skladu sa članom 26. stav a) ZORS-a.

U izvještajnom periodu, **Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (ARS BiH MLJPI), Gender centar Federacije BiH (GC FBIH) Gender centar Republike Srpske (GC RS)** su pružali stručnu podršku relevantnim ministarstvima i vladama u donošenju strateških dokumenata, propisa i provedbi mjera, davali mišljenja o usklađenosti akata sa ZORS-om, organizovali aktivnosti promocije i unapređenja kapaciteta u oblasti ravnopravnosti spolova i vršili praćenje stanja ravnopravnosti spolova i izvještavanje o provedbi relevantnih bh. i međunarodnih dokumenata.

Uvidom u obim i značaj mjera i aktivnosti provedenih u izvještajnom periodu, može se konstatovati progres u provedbi GAP-a BiH. Kao što je prezentovano u ovom izvještaju, realizovan je veći broj značajnih aktivnosti koje doprinose postizanju zakonskih, institucionalnih i društvenih preduslova za veću ravnopravnost spolova u BiH.

U skladu sa GAP BiH, VM BiH je donijelo **Odluku o uspostavljanju Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja Gender akcionog plana BiH za period 2018 - 2022. godina**.

Uspostavljen je FIGAP II program (2018 – 2021), Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (ARS BiH,MLJPI) u saradnji sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine (GC FBIH) i Gender centrom Republike Srpske (GC RS), izradila je Finansijski instrument za provedbu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine – FIGAP II, kako bi osigurala sredstva za provedbu aktivnosti. Cilj FIGAP II programa je da osigura finansijsku podršku institucijama BIH, FBIH i RS, kao i nevladinim organizacijama, za provođenje aktivnosti s ciljem unaprjeđenja socio-ekonomskih uslova za muškarce i žene, djevojčice i dječake u Bosni i Hercegovini. Finansijsku podršku za provođenje FIGAP II programa osigurala je Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida) putem Posebnog sporazuma za podršku provođenju Programa FIGAP II potписанog sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice Bosne i

Hercegovine. Realizacija FIGAP-sredstava za grantove, projekte i aktivnosti je otpočela tokom 2019. godine.

Bosna i Hercegovina je odbranila **Šesti periodični izvještaji BIH UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije prema ženama (CEDAW)**. Delegaciju BIH činili su predstavnice/ci ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS.

Izrađen je i dostavljen **Izvještaj o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (2014-2019) za BiH**, uz podršku UN Women u BiH. UN Komisija za status žena (CSW) je krajem prošle godine postavila pred zemlje članice UN, uključujući i Bosnu i Hercegovinu, zadatku da provedu sveobuhvatnu analizu implementacije Pekinške deklaracije, uz poseban fokus na izazovima i preprekama za postizanje rodne jednakosti i jačanje uloge žena, kao i doprinos njene implementacije postizanju ciljeva održivog razvoja poznatih od nazivom Agenda 2030.

U skladu sa Preporukama UN Specijalne izvjestiteljice za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, kao i u skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije, Vijeće ministara BiH je na 176. sjednici održanoj 05.08.2019. godine donijelo Odluku o osnivanju **Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u BiH**, a Odluka je objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 60/19. Odbor čine predstavnici i predstavnice institucija BiH, GC FBIH, BDBiH i Sigurne mreže.

2019. godine dobila zvanični **Upitnik GREVIO komiteta Vijeća Evrope** sa rokom od pet mjeseci za pripremu odgovora. U izvještajnom periodu izvršene su važne organizacione pripremne radnje i izrada odgovora na upitnik je otpočela.

U avgustu 2018 godine, u cilju dosljedne, kvalitetne i djelotvorne provedbe Rezolucije VS UN-a 1325 VM BiH je donijelo Treći po redu **Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u BiH** za period 2018 – 2022. godine a **u avgustu 2019 i Odluku o osnivanju Koordinacionog odbora za nadzor nad provođenjem ovog akcionog plana** čije usvajanje od strane Vijeća ministra BiH predstoji.

U izvještajnom periodu došlo je još jedno međunarodno priznanje za postignuća BiH u domenu provedbe UN Rezolucije 1325. Naime, na **Samitu ministara inostranih poslova zemalja G7**, na kojem je ustanovljena **„Partnerska inicijativa G7 Žene, mir i sigurnost“**, svaka zemlja - članica G7- identifikovala je po jednu zemlju – partera - u cilju “intenziviranja pozitivnih promjena na terenu”. EU je za partnera odabrala BiH. ARS BIH MLJPI je sa evropskim partnerima izradila Mapu puta koja definiše zajedničke akcije u naredne dvije godine.

Važni koraci učinjeni su u unapređenju pravnog okvira za prevenciju i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. U septembru 2019. je usvojen **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republici Srpskoj** Glavna promjena u inoviranom tekstu ovog zakona odnosi se na odvajanje pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, od sankcionisanja učinioca. Ovim se ukida dosadašnja mogućnost prekršajnog kažnjavanja učinioca ovih djela, te uvodi krivičnopravna odgovornost za djela nasilja u porodici propisana ovim zakonom i Krivičnim zakonikom Republike Srpske. Izrađen je i **prednacrt novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federaciji Bosne i Hercegovine**, koji bi trebao, pored ostalog, da sistemski riješi pitanje statusa i finansiranja sigurnih kuća u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U izvještajnom periodu u FBIH zabilježen je značajan **porast izricanja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana**. Kada su u pitanju krivične sankcije, zabilježen je **porast zatvorskih kazni**, i smanjenje broja uslovnih presuda u odnosu na 2016. godinu.

U cilju sveobuhvatnijeg i efikasnijeg prikupljanja podataka za praćenje pojava nasilja i njihovo procesuiranje, izvršena je analiza prikupljanja podataka o nasilju u pravosuđu, i u maju 2019. godine upućene **Preporuke VSTV-u** u cilju unapređenja postojećih sistema prikupljanja podataka. Takođe, nastavljen je razvoj, obuke i opseg primjene **informacionog sistema za vodenje podataka u oblasti nasilja u porodici** u elektronskom obliku u FBIH a preuzimanjem „**izvornog koda**“ od strane GC FBIH, osigurana je održivost, te je otvorena mogućnost daljeg razvoja ove oblasti kroz implementaciju strateških dokumenata predviđenih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

U okviru projekta „**Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini**“, kojeg finansira USAID a provodi ARS BIH MLJPI dodijeljena su **grant sredstva u iznosu od 160.000 KM i provedeni projekti nevladinih organizacija** za poboljšanje pristupa prevenciji i zaštiti žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici koji su imali za cilj jačanje kapaciteta pružalaca usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja, čime se postiže unapređenje kapaciteta i koordinacije svih subjekata zaštite kroz multisektorski pristup pružanju usluga žrtvama. S istim ciljem, proveden je niz značajnih aktivnosti na lokalnom nivou u okviru projekta **Standardi i angažmani za okončanje porodičnog i nasilja nad ženama u BiH (2016-2019)**“ kojeg finansira SIDA a administrira UN WOMEN putem GC RS i GC FBIH i partnerskih nevladinih organizacija.

U novembru 2018. godine potpisani je **Protokol o zaštiti braniteljica/branitelja ljudskih prava**, koji su potpisali ministrica za ljudska prava i izbjeglice BiH i predsjednice Fondacije lokalne demokratije i Mreže policijskih službenica. Protokol je izraz zajedničkog opredjeljenja da se u BiH gradi sistem i mehanizmi zaštite branitelja/braniteljica ljudskih prava.

U oblasti učešća žena u političkom i javnom životu, značajan problem, prisutan i u izvještajnom periodu, ogleda se u **parcijalnoj primjeni rodne kvote propisane ZoRS-om BiH**, koja se i dalje ne primjenjuje dosljedno prilikom imenovanja u izvršnu vlast, odbore javnih preduzeća i td... Gender institucionalni mehanizmi su u izvještajnom periodu izvršili značajan napor na poboljšanju učešća žena u javnom i političkom životu provodeći javne i medijske kampanje povodom Opštih izbora 2018 (kao što su kampanja „**Mi predstavljamo kandidatkinje – vi birate**“ ili „**Biraj RAVNOPRAVNO!**“), odnosno djelujući prema izbornim tijelima ili političkim stranakama putem dopisa, poziva i preporuka o obavezi ravnopravne zastupljenosti spolova.

Značajne aktivnosti u podsticanju ženskog preduzetništva uključivale su usvajanje **Accionog plana za razvoj preduzetništva žena FBIH (2018-2020)**, odnosno **Strategiju razvoja preduzetništva žena u RS (2019-2023)** ili **Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS (2019-2020)**. Institucionalni gender-mehanizmi su ključni faktori i partneri u izradi, te značajni akteri u provedbi i nadzoru ovih i drugih relevantnih strateških dokumenata i mjera. Zavodi za zapošljavanje su takođe intenzivirali provedbu mjera za zapošljavanje žena, odnosno preduzetništva za žene.

U vezi ravnopravnosti spolova u radu i zapošljavanju Izrađena je i objavljena **Preporuka poslodavcima i nadležnim organima**, kojom se skreće pažnja poslodavcima u privatnom i javnom sektoru, kao i nadležnim organima uprave i bh. javnosti, da stavljanje u nepovoljniji

položaj radnica na osnovu spola i specifičnosti spola, kao što su trudnoća i majčinstvo, predstavlja izraz direktnе diskriminacije.

Pored toga, izrađena je, i institucijama BiH dostavljena na postupanje, **Informacija sa Vodičem za poduzimanje efikasnih mјera za sprečavanje uzinemiravanja na osnovu spola i seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu u institucijama BiH**, koju je usvojilo VM BiH u okbotru 2019. godine.

S ciljem dosljedne primjene rodno osjetljivog jezika u akademskom i javnom životu, izrađena je, i nadležnim organima upućena, **Preporuka za usklađivanje Pravilnika o sticanju i korištenju akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama na području KS**, čiji je sastavni dio Spisak akademskih titula. O preporuci su obavještena sva kantonalna ministarstva. Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine usvojila je zaključak kojim se zadužuju resorna kantonalna ministarstva da Preporuku Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine za usklađivanje akademskih titula, stručnih i naučnih zvanja koja se navode na diplomama sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini upute univerzitetima sa svog područja

U oblasti zdravstva u izvještajnom periodu razvijeni su i u veći broj zdravstvenih ustanova uvedeni **Protokoli o postupanju sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve seksualnog nasilja i torture u ratu**.

FBIH u 2018. godini je dobila **Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom**¹. Ovaj Zakon omogućava ženama s područja FBIH sufinansiranje podvrgavanja liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom od strane Zavoda za zdravstveno osiguranje, čime je omogućen jednakopravan tretman žena u FBIH s ženama iz RS.

Početkom 2019. godine usvojene su izmjene i dopune Zakona o dječjoj zaštiti u RS kojima je, pored ostalog, uvedena **pronatalitetna mјera** koja predviđa preuzimanje u cijelosti, troška naknada za vrijeme porodiljskog bolovanja radnica, od strane Vlade RS, što omogućuje poslodavcu **da sredstva, koja je namijenio za to radno mjesto, može iskoristiti za adekvatnu zamjenu, a da porodilja ne ostane bez posla i primanja**.

U cilju otklanjanja uočenih nedostataka i osiguranja minimuma jednakih prava u FBIH, sa jasno definiranim izvorima finansiranja, Vlada FBIH je, utvrdila **Nacrt zakona o podršci porodici s djecom u FBIH**, koji utvrđuje osnovna materijalna prava za podršku porodicama s djecom (dječji dodatak i novčana pomoć neuposlenim porodiljama). Međutim, u toku izvještajnog perioda, Zakon još uvijek nije usvojen.

U izvještajnom periodu došlo je do unaprijeđenja prakse vođenja rodno-razdvojenih statističkih podataka i evidencija u institucijama sektora odbrane i sigurnosti. **MO BiH** je izvršilo **analizu zakonskih propisa i podzakonskih akata u sektoru odbrane iz perspektive rodne ravnopravnosti** i predložene su konkretne mјere i aktivnosti na harmonizaciji zakonskih propisa i podzakonskih akata u ministarstvu i OS BiH sa ZORS-om, što uključuje pravilnike, uputstva i kodeks ponašanja vojnih lica.

Pokazatelji o zastupljenosti žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama ukazuju na određeni napredak, ali je taj napredak daleko od ravnopravne zastupljenosti spolova. Ipak, provedba prethodna dva državna AP UNSCR 1325 dovela je do kreiranja povoljnijeg

¹ Službene novine Federacije BiH, broj 59/18 /27.7.2018./

okruženja za **povećanje interesa i učešća žena u policijskim i vojnim snagama**, te u mirovnim misijama, zahvaljujući usklađivanju ključnih zakona, politika i drugih propisa sa ZoRS BiH, uvođenju afirmativnih mjera, promotivnim i edukativnim aktivnostima.

U cilju efikasnijeg nadzora nad provođenjem GAP 2018 – 2022 i unapređenja prakse vođenja rodno razdvojenih statističkih podataka i evidencija, što predstavlja obavezu prema ZORS-a u BiH, u **martu 2019** je izarađena **Analiza o prikupljanju i evidentiranju podataka razvrstanih po spolu u institucijama BiH kojom je obuhvaćeno 25 institucija sa nivoa BiH**. Analizom su identifikovane posebne **preporuke za svaku od institucija**, koje su u **avgustu 2019.** godine dostavljene nadležnim institucijama na dalje postupanje.

S ciljem utvrđivanja zajedničkih prioriteta u provođenju GAP BiH, kao i prezentacije aktivnosti u narednom periodu organizovane su **dvije konferencije sa NVO** iz cijele BiH, u maju i septembru 2019 i okupile su preko 50 učesnika/ca. Pored ostalog, bilo je govora i o saradnji u okviru predstojeće provedbe FIGAP-programa a prikupljeni su i inputi od nevladinog sektora za izradu Preporuke poslodavcima o ravnopravnosti spolova u radu i zapošljavanju u BiH.

Regionalna saradnja je u izvještajnom periodu posebno intenzivirana, kroz redovne koordinacijske sastanke **Regionalnog koordinacijskog odbora** u cilju zajedničkog strateškog planiranja i revizije **Regionalnog akcionog plana**, kao i kroz provođenje zajedničkih aktivnosti i intenzivan rad na promociji i povećanju vidljivosti rada i djelovanja. Izrađena je **Regionalna početna studija („baseline study“)**, uz podršku UN Women, koja sadrži pregled gender institucionalnih mehanizama, legislative, politika i strategija u šest zemalja regiona od početaka rada na uvođenju pitanja rodne ravnopravnosti do danas.

Regionalni koordinacioni odbor i Balkanska regija su u prethodnoj godini nastojali posvetiti više pažnje promociji unutar svojih zemalja, ali i na regionalnoj i široj međunarodnoj sceni. Usljedila je zainteresiranost za podršku, kao i konkretna podrška UN Women i Vijeća Evrope. Iz svega što je prethodno navedeno, može se zaključiti da su postojeće regionalne strukture uspjele opravdati svoj ozbiljan i predan rad, kontinuitet i održivost, te da su sebi prokrčile put ka većem nivou sistemske koordinacije i praktičnog funkcionisanja. Tome u prilog ide i činjenica da se u decembru 2018. godine, Sarajevskoj deklaraciji i Regionalnohm koordinacionom odboru pridružila i **Albanija**.

UVOD

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (VM BiH) je u novembru 2018. godine donijelo odluku o usvajanju, **trećeg po redu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2018 – 2022. godine.**

Struktura GAP-a BiH se oslanja na strateške ciljeve, prioritete i mjere prethodnog GAP-a BiH (2013 – 2017), državnu i entitetske strategije razvoja, **Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Evropske unije** i druge relevantne strateške dokumente Vijeća Evrope, Evropske unije i Ujedinjenih naroda.

GAP BiH je okvirni strateški dokument kojim se daju smjernice za izradu operativnih planova institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH. Ovim strateškim dokumentom obuhvaćene su sve oblasti društvenog života, ali su utvrđene prioritetne i transverzalne oblasti, kao i one koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje saradnje i partnerstva. Na ovaj način jasnije su definirane obaveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, te obaveze i odgovornosti resornih ministarstva u svakoj prioritetnoj oblasti.

Konkretno, GAP BiH sadrži sljedeća tri strateška cilja, u okviru kojih su definirane prioritetne oblasti djelovanja, odnosno programi i mjere potrebni za ostvarivanje tog cilja:

- **STRATEŠKI CILJ 1. Izrada, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima**
 - Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima
 - Javni život i donošenje odluka
 - Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima
 - Obrazovanje, nauka, kultura i sport
 - Zdravlje, prevencija i zaštita
 - Socijalna zaštita
 - Rod i sigurnost
- **STRATEŠKI CILJ 2. Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova**
 - Koordinacija provođenja i nadzor nad provođenjem GAP-a BiH
 - Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova
 - Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova
 - Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva
 - Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova
 - Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova
- **STRATEŠKI CILJ 3. Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva**
 - Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou
 - Saradnja s organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Metodologija izrade izvještaja

Izvještavanje o realizovanim aktivnostima u svakom od pomenutih ciljeva i prioritetnih oblasti je u ovom izvještaju metodološki strukturirano kao i sam GAP BiH, odnosno, na način da prezentuje najvažnije informacije koje se odnose na:

- kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- programe mjera u skladu sa ZoRS-om BiH
- nadležne nosioce odgovornosti i rokove²
- obavezu izvještavanja.

Izvještaj prezentuje najvažnije informacije o aktivnostima relevantnim za postizanje ciljeva GAP BiH u prvoj godini njegove implementacije, odnosno, period **novembar 2018 – septembar 2019. godine** i sačinjen je od informacija koje su dostavile institucije na nivou BiH i od izvještaja GC FBIH i GC RS.

Obzirom da struktura GAP-a prati oblasti ravnopravnosti spolova na način kako su predviđene ZORS-om, i da ovaj izvještaj sadrži informacije o realizaciji obaveza institucija prema pomenutim oblastima ZORS-a, ovaj izvještaj istovremeno predstavlja i **Izvještaj o stanju ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini**, u skladu sa članom 26. stav a) ZORS-a. Intencija je da će u narednom periodu, u cilju sveobuhvatnije analize stanja ravnopravnosti spolova u pojedinim oblastima društvenog života biti rađena posebna istraživanja kao i intenzivirati izrada impakt-analize politika i mjera, koje će biti sastavni dio izvještaja.

² Primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2. i 3. su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1. primarni nosioci odgovornosti su nadležna tijela državne uprave u skladu sa zakonom utvrđenim djelokrugom.

I. STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, sprovođenje i praćenje programa mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

I.1. Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovine osobama

I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu sprječavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine osobama

U skladu sa Preporukama UN Specijalne izvjestiteljice za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, kao i u skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije, Vijeće ministara BiH je na 176. sjednici održanoj 05.08.2019. godine donijelo **Odluku o osnivanju Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u BiH**, a Odluka je objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 60/19. Odbor čine predstavnici i predstavnice institucija BiH, GC FBiH, BDBiH i Sigurne mreže. Odbor, pored ostalog, analizira provođenje politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, procjenjuje stanje implementacije Istanbulske konvencije i daje preporuke za efikasnije provođenje iste, analizira podatke o slučajevima ubistava žena iz rodnog aspekta (femicid) i daje preporuke za dalje postupanje u cilju sprečavanja femicida. Konstitutivni sastanak odbora održan je u septembru 2019. godine, a u novembru 2019. godine, održan je prvi sastanak Odbora na kojem je utvrđen Poslovnik o radu, kao i okvirni plan aktivnosti u narednom periodu.

GC RS je u izvještajnom periodu, putem svojih predstavnika, učestvovao u radu **radne grupe za Izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske**. Navedeni zakon je usvojen na sjednici NS Republike Srpske 27. septembra 2019. godine. Glavna promjena odnosi se na odvajanje pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, od sankcionisanja učinioca. Ovim se ukida dosadašnja mogućnost prekršajnog kažnjavanja učinioca ovih djela, te uvodi krivičnopravna odgovornost za djela nasilja u porodici propisana ovim zakonom i Krivičnim zakonikom Republike Srpske. Takođe, izmjene se odnose i na unapređenje i usaglašavanje, sa Istanbulsom konvencijom, odredbi ovog zakona o hitnim mjerama zaštite radi efikasnije zaštite žrtava; obavezne saradnje svih subjekata zaštite u najboljem interesu žrtve, uključujući obaveznost procjene rizika od ponavljanja nasilja; uvođenja mogućnosti da žrtva nasilja u porodici izabere lice od povjerenja koje će biti prisutno tokom jednog ili više postupaka ili radnji u vezi zaštite od nasilja u porodici; te pooštravanje sankcija za građane, članove porodice, subjekte zaštite i službena lica u slučajevima neprijavljivanja nasilja o kojem imaju saznanje. Ovim se dodatno usaglašava normativno pravni okvir RS za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici sa standardima iz Istanbulske konvencije, sve u cilju bolje zaštite žrtava i efikasnijeg i strožijeg odgovora društva prema učiniocu nasilja. Na osnovu urađene Analize zakonodavnog okvira, Sigurna mreža je pokrenula aktivnost na izradi prijedloga entitetskih zakona sa ciljem usklađivanja sa Istanbulsom konvencijom. Kada je u pitanju izrada prijedloga novog zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji BiH, formirana je Radna grupa koju osim predstavnika Sigurne mreže čine i predstavnici relevantnih institucija (Federalno ministarstvo finansija, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Gender Centar FBIH), te dva neovisna experta.

Pojedina ministarstva nisu imenovala svoje predstavnike u ovu radnu grupu. Radna grupa je pripremila tekst Prednacrtu novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, jer je izmijenjeno preko 50% sadržaja važećeg zakona.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH iz 2016. godine propisana je definicija krivičnog djela iz mržnje, kao svakog krivičnog djela učinjenog zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orientacije ili rodnog identiteta druge osobe. Poseban problem u širenju govora mržnje i poticanja na nasilje, predstavljaju internet, društvene mreže i online portali. S obzirom na neadekvatnu zakonsku regulaciju interneta i vrlo spore reakcije mjerodavnih institucija i osoba, govor mržnje i poticanje na nasilje i diskriminaciju ne samo da se šire internetom u smislu negativnih komentara i tekstova, nego se pretvaraju u ozbiljne prijetnje i potiču na kaznena djela iz mržnje ili u njih prerastaju. Stoga su predložene **izmjene i dopune Krivičnog zakona FBiH** s ciljem uvođenja odredbi, koje sankcionisu navedene specifične oblike nasilja, a koje uključuju informaciono-komunikacijska sredstva (Facebook, Viber i slično) kao sredstva izvršenja krivičnih djela poput ugrožavanja sigurnosti, objavljivanja neprimjerenog sadržaja ili uhođenja. Predložene izmjene i dopune odnose se na proširenje definicije koja se tiče informacijskih tehnologija, zatim na dostojanstvo ličnosti, jer se dosadašnje procesuiranje djela ugrožavanja sigurnosti nije pokazalo efikasnim budući da se tražilo da se dokaže objektivna opasnost. Planirano je da će Zakon biti na dnevnom redu Parlamenta FBiH do kraja 2019. godine.

U 2018. godini, ministar FMUP donio je **Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o provođenju zaštitnih mjera koje regulišu oblast primjene zaštitnih mjera koje provodi policija kada je u pitanju nasilje u porodici**. Kroz ove izmjene i dopune utvrđeno je vođenje elektronske evidencije koja se odnosi na provođenje zaštitnih mjera iz nadležnosti policije iz oblasti nasilja u porodici, a radi lakšeg praćenja stanja na području FBiH.

I.1.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o tipovima i obimu nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i o trgovini osobama

ARS BIH MLJPI je u martu 2019. godine realizovala **Analizu o dostupnim podacima unutar pravosuđa BIH** a koji se tiču rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Analiza je pokazala do koje mjere raspoloživi podaci odgovaraju obavezi prikupljanja podataka koju zahtijeva Istanbulска konvencija i drugi međunarodni standardi. Uočeno je da su u **Sistemu za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (u daljem tekstu: CMS)** i **Sistemu za automatsko upravljanje predmetima u tužilaštvinama (u daljem tekstu: TCMS)** dostupni podaci o rodu/spolu, dobi i državljanstvu, ali i da značajna količina podataka relevantnih za rodno zasnovano nasilje nije dostupna, odnosno, ne unosi se u sistem.

Na osnovu izvršene analize, ARS BIH/MLJPI BIH je u maju 2019. godine uputila **preporuke Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BIH** u cilju unapređenja postojećih sistema prikupljanja podataka unutar pravosuđa tako da uvid u baze podataka omogući stvaranje slike o rasprostranjenosti i oblicima nasilja nad ženama kao i o eventualnim propustima u radu pravosudnih institucija. Konkretno, preporučeno je da CMS i TCMS u pogledu optuženog/okrivljenog, žrtve i svjedoka uvedu identifikatore koji bi omogućili da se dođe do sljedećih podataka: odnos/veza optuženog/okrivljenog i žrtve (porodični odnosi, drugi odnosi), konkretizirati listu odnosa, odnos/veza svjedoka sa optuženim i/ili žrtvom i konkretizirati listu odnosa, podataka o invalidnosti, podataka o tome da li je pružena socijalna ili zdravstvena podrška žrtvama (kojoj stranci u postupku, u kojem trajanju, vrijeme

pružanja zaštite) i podataka o trajanju postupka. Kroz zajednički rad ARS BiH MLJPI i osoblja Sekretarijata VSTV BiH usaglašene su preporuke i naredni koraci sa Radnom grupom VSTV BiH za CMS/TCMS (sistem za upravljanje predmetima u pravosuđu). Očekuje se da navedena Radna grupa predloži VSTV BiH usvajanje predloženih mera do kraja 2019. godine kako bi početkom 2020. godine počela provedba istih.

U sklopu publikacije „**Žene i muškarci u BiH**“ koju izdaje BHAS objavljuju se podaci o statistici kriminaliteta, koji uključuju podatke o prijavljenim, optuženim i osuđenim osobama, kao i podatke o ubistvima prema spolu. Entitetski zavodi za statistiku prikupljaju i objavljuju podatke o žrtvama svih krivičnih djela, uključujući žrtve nasilja u porodici, međutim nivo podataka nije potpuno ujednačen u oba entiteta.

GC FBiH je nastavio podršku razvoju **Informacionog sistema za vođenje podataka u oblasti nasilja u porodici u elektronskom obliku – baza podataka**. Nakon implementacije pilot faze, GC FBiH je preuzeo od Misije OSCE-a u BiH „izvorni code Software-a“ za elektronsko vođenje podataka o slučajevima nasilja u porodici – baza podataka. Preuzimanjem „izvornog koda“ osigurana je održivost, te je otvorena mogućnost daljeg razvoja ove oblasti kroz implementaciju strateških dokumenata predviđenih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Akcioni plan za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za period 2018-2020 sadrži aktivnosti koje vode ka unapređenju sistema prikupljanja podataka, ali i kontinuiran pregled zvaničnih statsitičkih podataka i podataka zasnovanih na provođenju specifničnih istraživanja. U skladu sa Planom provođenja statističkih istraživanja Federalni zavod za statistiku (FZS) je u statističkim istraživanjima u oblasti pravosuđa kroz krivična djela pratio i nasilje u porodici. Tako se u oblasti statistike pravosuđa vrše istraživanja svih krivičnih djela propisanih Krivičnim zakonom FBiH, te u sklopu grupe krivičnih djela protiv braka, porodice i omladine je i krivično djelo nasilja u porodici (član 222. Krivičnog zakona). Statistička istraživanja se vode po krivičnoj prijavi kantonalnim tužilaštima te općinskim i kantonalnim sudovima.

FMUP je usvojio **Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mera za počinioce nasilja u porodici** što će omogućiti unapređenje vođenja podataka u oblasti nasilja u porodici, a posebno u dijelu elektronskih evidencijskih. Kantonalni MUP-ovi dužni su da FMUP-u dostavljaju šestomjesečne i godišnje izvještaje o nasilju u porodici na posebno utvrđenom obrascu. U okviru Pravilnika propisani su evidencijski obrasci za vođenje podataka vezano za zaštitne mjeru. Također, centri za socijalni rad u okviru pravilnika imaju evidencione obrasce za vođenje podataka o zaštitnim mjerama.

FZS objavljuje podatke o žrtvama svih krivičnih djela, uključujući žrtve nasilja u porodici, razvrstane po spolu, dobi, državljanstvu i srodnosti žrtve i počinitelja. U biltenu „**Statistika pravosuđa**“ prikupljaju se podaci o prijavljenim, optuženim i osuđenim osobama, razvrstanim kao odrasle i maloljetne osobe, te prema spolu. Svake druge godine FZS izdaje publikaciju „**Žene i muškarci u FBiH**“ među kojima su i podaci o nasilju u porodici. Publikacijom su obuhvaćeni podaci za dvije prethodne godine.

Prikupljanje podataka o ravnopravnosti polova, uključujući podatke o rodno zasnovanom nasilju kontinuiran je proces koji se provodi u Republici Srpskoj. Ova obaveza je uvedena u zakonima i podzakonskim aktima i primjenjuje se u praksi. Podaci o nasilju u porodici, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici u RS prikupljaju se redovno, na polugodišnjem, odnosno godišnjem nivou, od strane MPOS RS (resor za porodicu), a podaci su javno dostupni na web stranici Ministarstva na e- portalu Vlade RS. U skladu sa članom 41. stav 2. navedenog zakona, GC RS prati primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici sa aspekta ispunjavanja obaveza iz domaćih i međunarodnih standarda za

suzbijanje i sprečavanje nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, te standarda za ravnopravnost polova. RZS obrađuje i objavljuje podatke ovlašćenih organa i organizacija o nasilju i kriminalitetu, odnosno podatke o krivičnim djelima protiv polnog integriteta, podatke o nasilju u porodici i porodičnoj zajednici, podatke o trgovini ljudskim bićima, kao i trgovinu maloljetnim licima, podatke relevantnih istraživanja o rasprostranjenosti i karakteristikama rodno zasnovanog nasilja i podatke „Sigurnih kuća“ i „SOS linije 1264“ na teritoriji RS o podršci i zbrinjavanju žrtava rodno zasnovanog nasilja. Navedeni podaci objavljaju se periodično, na dvogodišnjem nivou, u publikaciji, odnosno biltenu „**Žene i muškarci u Republici Srpskoj**“, a nova publikacija koja će obuhvatiti period 2017 - 2018. godina, biće dostupna krajem 2019. godine.

U izvještajnom periodu je GC FBiH prikupio i analizirao statističke podatke za 2017. i 2018. godinu od općinskih i kantonalnih sudova i kantonalnih tužilaštava na području FBiH. Kvantitativna analiza uključuje statističke podatke o broju predmeta za pojedina kaznena djela koja po prirodi mogu imati elemente nasilja na osnovu spola (uključujući i kaznena djela nasilja u porodici, navođenja na prostituciju, trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima), broju i spolu počinitelja i oštećenih, broju i vrsti izrečenih sankcija, te broju i vrsti zaštitnih mjera za kazneno djelo nasilja u porodici. U okviru prikupljanja statističkih podataka od pravosudnih organa traži se i informacija o predmetima u kojima su sudovi postupali povodom krivičnih djela iz mržnje učinjenih zbog spola, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, ali nije bilo dostavljenih informacija o zabilježenim slučajevima ovih krivičnih djela .

I.1.3. Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije nasilja na osnovu spola, kao i prevencije i kažnjavanja trgovine osobama, naročito žena i djece, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudsko gonjenje počinitelja

U Budžetu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH za 2019. godinu, izdvojena su sredstva u iznosu od 100.00,00KM za **osam sigurnih kuća u okviru NVO ("Fondacija lokalne demokratije" Sarajevo, "Medica" Zenica, "Udružene žene" Banja Luka, "Budućnost" Modriča, "Žene sa Une" Bihać, "Vive žene" Tuzla, "Lara" Bijeljina, "Žena BiH" Mostar)**. Sredstva su namijenjena za troškove tzv. „hladnog pogona“ u navedenim sigurnim kućama, što bi omogućilo nesmetan rad sigurnih kuća, pokrivanjem troškova struje, vode, grijanja, telefona, goriva, održavanja, odvoza smeća, kancelarijskog materijala, higijene, interneta, osiguranja i dr.). Zbog kašnjenja usvajanja Budžeta institucija BiH za 2019. godinu grant još nije realizovan u izvještajnom periodu. Važno je napomenuti da je ovaj grant planiran i za narednu budžetsku godinu, u skladu sa obavezama iz ratifikovane Istanbulske konvencije, i na taj način obezbijediti efikasnije rješavanje pitanja kontinuiranog finansiranja sigurnih kuća u BiH.

U Sarajevu je 20. 11. 2018. godine potpisana **Protokol o zaštiti braniteljica/branitelja ljudskih prava**, koji su potpisali **ministrica za ljudska prava i izbjeglice BiH i predsjednice Fondacije lokalne demokratije i Mreže policijskih službenica**. Protokol je izraz zajedničkog opredjeljenja da se u BiH gradi sistem i mehanizmi zaštite branitelja ljudskih prava Protokol je potpisana u okviru projekta **„Ostati sigurne – Mreža sigurnosti za braniteljice ljudskih prava i aktivistice protiv rodno zasnovanog nasilja u BiH“** koji su realizovale Fondacija lokalne demokratije i Mreža policijskih službenica, uz finansijsku podršku Kraljevine Holandije i ARS BiH MLJPI kao strateškog partnera. realizovale su. Cilj projekta je bila podrška nevladnim organizacijama – braniteljicama ljudskih prava i stvaranje uslova za uspostavljanje mehanizama zaštite braniteljica ljudskih prava. U okviru projekta provedena je **Analiza sigurnosnih rizika** kojima su izložene braniteljice ljudskih

prava i kreiran Standard ponašanja za braniteljice ljudskih prava u situacijama ostvarivanja rizika u njihovom djelovanju i radu. Definirani su mehanizmi zaštite od diskriminacije za braniteljice ljudskih prava u policijskim strukturama BiH, razvijene smjernice za tretman policijskih službenica kada se prijavljuje ili sumnja na mogućnost nasilja, te unaprijeđeni kapaciteti medija za odgovorno izvještavanje o kršenju sigurnosti braniteljica ljudskih prava.

S ciljem osiguranja adekvatnog odgovora institucija na nasilja nad ženama kroz dalje usklađivanje zakonodavstva, institucionalno jačanje organa i organizacija odgovornih za podršku žrtvama i uspostavu sistema za praćenje, procjenjivanje i izvještavanje o ovim pojavama, ARS BIH MLJPI provodi projekat „**Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini**“, kojeg finansira USAID.

U okviru pomenutog Projekta dodijeljena su **grant sredstva nevladinim organizacijama** za poboljšanje pristupa prevenciji i zaštiti žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sredstva za devet nevladinih organizacija u ukupnom iznosu od 160.000,00KM, dodijeljena su krajem 2018. godine, a projekti na osnovu dodijeljenih grant sredstava provodili su se od januara do oktobra 2019. godine. Podržani projekti nevladinih organizacija doprinijeli su jačanju kapaciteta pružalaca usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja, čime se postiže unapređenje kapaciteta i koordinacije svih subjekata zaštite kroz multisektorski pristup pružanju usluga žrtvama. Projekti nevladinih organizacija imali su takođe za cilj unapređenje zaštite i psihosocijalne podrške za žene koje su smještene u sigurne kuće i doprinjeli su boljoj prevenciji nasilja nad ženama i nasilja u porodici kroz promotivno i edukativno djelovanje.

U FBiH, iz budžeta Federalnog ministarstva rada i socijalne politike sufinansiraju se nevladine organizacije koje pružaju smještaj žrtvama nasilja u porodici u FBiH, a koje apliciraju putem javnog poziva, uz uslov da ispunjavaju određene opće i posebne kriterije. Sredstva se izdvajaju iz posebnu budžetske linije Federalnog ministarstva za provedbu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Donedavno je budžet za dodjelu ovih sredstava iznosio ukupno 160.000KM godišnje. U 2018. godini Vlada FBiH je povećala sredstva za ovu namjenu na iznos od 250.000 KM, tako da su u 2019. godini nevladnim organizacijama mogla biti dodijeljena znatno veća sredstva. Također, u Kantonu Sarajevo i Zeničko-dobojskom kantonu izdvajaju se određena finansijska sredstva koja se dodjeljuju nevladnim organizacijama i fondacijama u okviru kojih djeluju sigurne kuće. Nadalje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike već nekoliko godina, tako i 2017. i 2018. godine, dodjeljuje sredstva i putem drugog Javnog poziva za finansiranje projekata i programa iz sredstava dijela prihoda ostvarenih u Budžetu FBiH po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću. Dio tih sredstava raspoređuje se za finansiranje programa i projekata koji se, pored ostalog, odnose i na smještaj i utočište žrtvama torture i nasilja (sigurne kuće) i na isti mogu aplicirati nevladine organizacije. Maksimalan iznos za projekte ili programe koji budu predloženi Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike od strane udruženja iznosi 30.000,00 KM po podnosiocu zahtjeva. Na javni poziv u 2017. i 2018. godini prijavila se jedna nevladina organizacija kojoj su dodijeljena finansijska sredstva.

Konkretno, kao rezultat projekta „**Žene sa Une**“, u Bihaću su održani treninzi za 25 učesnika (psihologa, socijalnih radnika, nastavnika, pedagoga, kriminalističkih inspektora), koji u sklopu svog radnog angažmana često dolaze u kontakt sa žrtvama rodnozasnovanog nasilja. U saradnji sa centrima za socijalni rad, organizovane su i 36 seanse psiho-socijalne podrške za 130 žena i djevojčica, koje su potencijalne ili identificirane žrtve rodnozasnovanog nasilja ili nasilja u porodici.

„Udružene žene“ Banja Luka su kreirale Priručnik za razumijevanje nasilja u porodici i nasilja prema ženama sa smjernicama za ophođenje pod nazivom „**Mi smo tu zbog njih – omogućimo im dostojanstven život bez nasilja**“ koji predstavlja skup znanja i iskustava u oblasti rodno zasnovanog nasilja. Priručnik je predstavljen i na regionalnom trodnevnom treningu u Nikšiću (Crna Gora). Dizajnirana je i odštampana edukativna brošura „**Priručnik za žene žrtve rodnozasnovanog nasilja**“ u kojoj su ženama žrtvama nasilja date jasne i precizne upute o postupanju kada su izložene nasilju i metodama samopomoći.

NVO „Momentum“ iz Sarajeva pružio psihoterapijsku podršku ženama žrtvama nasilja u šest sigurnih kuća, ali i stručna predavanja za uposlenike sigurnih kuća, čime se utjecalo na poboljšanje kvaliteta njihovog rada te na taj način indirektno pozitivno djelovalo i na žene žrtve nasilja smještene u sigurnim kućama. Realizirano 10 psihoedukativnih i 14 kognitivno-bihevioralnih psihoterapijskih seansi za ukupno 44 žena žrtava nasilja smještenih u predhodno pomenutih 6 sigurnih kuća. Organizirano je ukupno 12 stručnih predavanja za 53 uposlenike 6 sigurnih kuća (psiholozi, psihoterapeuti, socijalni radnici).

U okviru projekta koji je implementirala **„Lara“ Bijeljina** je unapređeno razumijevanje načina rada i uloge sigurnih kuća na području sjeveroistočne BiH. Osim što je veliki broj ljudi informiran o radu Sigurne kuće „Lare“ i pravnom okviru i načinu rada sigurnih kuća uopšte i drugih specijalizovanih usluga za žrtve nasilja, ojačani su i kapaciteti sigurne kuće kroz unapređenje tehničke zaštite objekta kuće i dopunjena oprema za rad osoblja i radno-okupacionu terapiju (nabavka računara).

Putem Projekta koji su implementirale **„Vive žene“ Tuzla** pružena je psihološka podrška za 85 žrtava nasilja, žena i djece smještenih u sigurnu kuću. Formirano je koordinaciono tijelo na nivou Tuzlanskog kantona i izrađen prijedlog Akcionog plana koji je upućen Vladi TK na usvajanje.

U okviru projekta **NVO „Budućnost“ Modriča**, u Modrići, Šamcu, Vukosavlju, Stanarima, Brodu i Derventi održano je 6 konsultativnih sastanaka sa predstavnicima institucija. Ukupno 91 profesionalaca zaposlenih u institucijama osnaženo je i senzibilisano za pitanja rodno zasnovanog nasilja i efikasnije postupanje u navedenim slučajevima. Izrađena je i Analiza „karakterističnih“ slučajeva nasilja na osnovu pola u opština, koja je korišćena kao alat za zagovaračke aktivnosti.

Kroz Projekat koji je implementirala **„Alternativa“ Kakanj**, 27 profesionalaca koji rade s djecom i mladima edukovano je za unapređenje prakse i efikasniju prevenciju rodno zasnovanog nasilja. Profesionalcima su predstavljene su radionice iz Priručnika za prevenciju rodno zasnovanog nasilja. Također su ojačani kapaciteti 90 mladih ljudi da razumiju i suprotstavljaju se rodno zasnovanom nasilju tako što je organizovano 10 radionica za učenike osnovnih i srednjih škola.

Iz Projekta koje je realizovalo udruženje **„Glas“ Prozor-Rama** radilo se na izgradnji kapaciteta žena iz ranjivih skupina kroz obuku i kroz konsultativne aktivnosti. Obuke su obuhvatale teme rodne ravnopravnosti, društvene i ekonomske inkluzije, prava i odgovornosti, i posebno su se fokusirale na teme razumijevanja različitih vrsta rodno zasnovanog nasilja u različitim sredinama, kao i na pravima na obrazovanje i ekonomsko osnaživanje i društvenu integraciju osoba sa teškoćama u razvoju.

U okviru Projekta **Udruženja Romkinja, Centar za majke „Izvor života“ Vitez** je edukovano 50 žena, djevojaka/djevojčica (održano 4 radionice) o rodno zasnovanom

nasilju. U cilju da djeca osnovnih i srednjih škola prenose znanje svojim vršnjacima, edukovano je i 140 učenika osnovnih i srednjih škola. Podignut je nivo svijest i znanja općoj populaciji (održano je 6 uličnih akcija, podijeljeno oko 340 letaka), a i u institucijama vlasti koji se bave pitanjem rodno zasnovanog nasilja koji su prisustvovali okruglom stolu.

Takođe, u okviru pomenutog Projekta “Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja” planirano je da GC FBIH provodi dio aktivnosti u okviru strateškog cilja “Izgradnja kapaciteta za bolji kvalitet zaštite i prevencije od rodnog zasnovanog nasilja”. U tom smislu, **ARS BIH/MLJPI BIH i GC FBIH su potpisali Provedbeni sporazum** u vrijednosti od 290.000,00 KM. Ključne aktivnosti, čija je provedba počinje u 2020 i trajaće 10 mjeseci, uključuju:

- *Jačanje koordinacionih tijela i multisektorskih timova*
- *Podrška profesionalcima koji rade sa žrtvama nasilja*
- *Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja*
- *Multisektorske edukacije*
- *Podrška provedbi projekta*

ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBIH su u 2018. godini nastavili saradnju sa UN Women (kancelarijom u BiH) kroz realizaciju trogodišnjeg programa „**Standardi i angažmani za okončanje porodičnog i nasilja nad ženama u BiH (2016-2019)**“, koji je finansijski podržan od švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju - SIDA, a koji je usmjerен na podršku primjeni Istanbulske konvencije. U okviru navedenog programa, pružena je podrška jedinicama lokalne samouprave, za opštine **Milići i Bratunac, te Grad Zvornik**, u formiranju **koordinacionih timova za suzbijanje nasilja nad ženama i u porodici**, te usvajanje dokumenata koji regulišu rad i odgovornosti ovog tijela: Poslovnik o radu Koordinacionog tijela za suzbijanje nasilja nad ženama i u porodici i Poslovnik o radu lokalnog stručnog tima za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja nad ženama i u porodici. U opština **Višegrad i Milići** usvojeni su revidirani lokalni protokoli o saradnji i postupanju lokalnih institucija u slučajevima nasilja nad ženama i u porodici.

Takođe, u okviru pomenutog programa, a kao rezultat rada sa subjektima zaštite od nasilja u porodici u RS, izrađen je i publikovan **Priručnik za postupanje subjekata zaštite u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, radi usklađivanja postojećih praksi postupanja sa obavezama iz Istanbulske konvencije. Priručnik treba da doprinese razvoju održivih modela koordinisane multisektorske saradnje za prevenciju i zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Žrtva nasilja u porodici se može zaštititi jednom ili sa više zaštitnih mjera propisanih **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH**. Tako je tokom 2017. godine izrečeno 417 zaštitnih mjera, a štićeno je 308 osoba. U izvještajnom periodu zabilježen je značajan je **porast izricanja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana**. U pogledu krivičnih sankcija, zabilježen je **porast zatvorskih kazni**, a smanjenje uslovnih presuda u odnosu na 2016. godinu. U 2018. godini izrečeno je 480 zaštitnih mjera, od kojih najviše zabrana uzneniranja ili uhođenja osobe izložene nasilju

Kada je u pitanju unapređenje položaja preživjelih seksualnog nasilja i silovanja u ratu, prema podacima FMRSP, početkom 2018. godine, došlo je do **povećanja naknada civilnim žrtvama rata za 1,5%**. Takođe, nastavljen je **trend porasta broja korisnika**

mjesečnog ličnog novčanog primanja za preživjele seksualnog zlostavljanja i silovanja u ratu, posmatrano po spolu³.

U oblasti borbe protiv trgovine ljudima, **Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH**,⁴ odredbe člana 210. „Navođenje na prostituciju“ Krivičnog zakona FBiH usklađene su s odredbama Krivičnog zakona BiH, te su donesene nove odredbe u članu 210a. „Trgovina ljudima“ i članu 210b. „Organizirana trgovina ljudima“, a koje su usklađene s odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona BiH.

Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći Sarajevo potpisao je **Protokol o saradnji i postupanju u slučajevima protivpravnog ponašanja na štetu djece u Kantonu Sarajevo (KS)**⁵. Potpisivanje navedenog Protokola ima za cilj sprečavanje prosjačenja, skitnje, eksploracije djece, koja može imati elemente trgovine ljudima, kao i svih vidova zloupotrebe i protivpravnih ponašanja na štetu djece u KS.

U izvještajnom periodu kreiran je dokument **Smjernice za postupanje centara za mentalno zdravlje sa žrtvama trgovine ljudima**, u saradnji sa Asocijacijom XY i MS BiH. Uspostavljena je multisektorska saradnja između pet centara za mentalno zdravlje, vladinog i nevladinog sektora na entitetskom i državnom nivou, a shodno propisima u ovoj oblasti. Poduzete aktivnosti od strane FMZ bile su usmjereni na unaprjeđenje sistema zaštite i prevencije nasilja na osnovu spola, a provođene su u saradnji sa nevladnim organizacijama u okviru različitih projekata.

Jačanje koordinacionih tijela i multisektorskog timova, kao i podrška profesionalcima koji rade sa žrtvama nasilja – profesionalni stres i sagorijevanje prepoznati su kao prioritetne oblasti u dijelu aktivnosti projekta **„Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja“** koje implementira GC FBiH. Provedbeni sporazum između ARS BiH/MLJPI BIH i GC FBIH u vrijednosti od 290.000,00 KM potписан je u avgustu 2019. a provedba traje do kraja 2020. godine.

I.1.4. Provodenje aktivnosti državne i entitetskih strategija i akcionih planova za prevenciju i borbu protiv nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, te za prevenciju i borbu protiv trgovine osobama

Nakon isteka **Okvirne strategije za provedbu Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini (2015 – 2018)**, nije donesen novi strateški dokument na nivou BiH koji se bavi prevencijom i zaštitom od rodno zasnovanog nasilja. Na nivou RS i FBIH postoje i provode se strateški dokumenti koji se bave ovom problematikom.

Što se tiče borbe protiv trgovine ljudima, u izvještajnom periodu zabilježeni su slučajevi trgovine ljudima koja se najčešće odvijala unutar granica zemlje. Sporadično su zabilježeni i slučajevi prekogranične trgovine muškarcima, ženama i djecom koje su žrtve trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada. Nadležne institucije u BiH i organizacije civilnog društva, u saradnji sa međunarodnim organizacijama i partnerskim zemljama, su tokom 2018. godine od 80 aktivnosti planiranih **Aкционим planom suprostavljanja trgovini ljudima u BiH za period 2016-2019.** uspjeli da realizuju u

³ 2014. godina M-105/Ž-700, 2015. godina M-107/Ž-739, 2016. godina M-112/Ž-772; 2017. godina M-115/Ž-781 i 2018. godina M-117/Ž-800.

⁴ "Službene novine Federacije BiH", broj: 46/16

⁵ Potpisnici Protokola su i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice KS, Ministarstvo zdravstva KS, Ministarstvo pravde i uprave KS, Ministarstvo unutrašnjih poslova KS, Ministarstvo unutrašnjih poslova – uprava policije, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS, Kantonalno tužilaštvo KS, Kantonalni sud u Sarajevu, Općinski sud u Sarajevu, JU "Kantonalni centar za socijalni rad" i KJU "Odgojni centar KS".

potpunosti 63 aktivnosti, 12 aktivnosti je realizirano djelomično, a za 5 aktivnosti realizacija nije započela u izvještajnom periodu.

MS BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, redovno organizuje sastanke sa predstavnicima regionalnih monitoring timova Sarajevo, Banja Luka, Tuzla i Mostar. Ove aktivnosti realiziraju se u skladu sa **Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH** (dio četvrti – koordinacija aktivnosti, član 22.) i u skladu sa Akcionim planom suprostavljanja trgovini ljudima u BiH 2016-2019. U timove su imenovani predstavnici/e svih nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, a koje se u svom radu susreću sa aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. Mobilni tim za prevenciju prosjačenja, JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo, registrovao je pet slučajeva kod kojih je postojala sumnja na trgovinu ljudima. Svi slučajevi su prijavljeni Tužilaštvu KS i MUP KS.

Vlada FBiH je usvojila **Akcioni plan za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za period 2018-2020**. Usvojen je i Izvještaj o monitoringu ostvarenih strateških ciljeva i analizi trendova tokom implementacije Akcionog plana u 2018. godini. Imajući u vidu navedeno, Vlada FBiH je osigurala mehanizam za kontinuirano planiranje, realizaciju aktivnosti i izvještavanje, kao i mehanizam praćenja aktivnosti, tako da je implementacija međunarodnih i domaćih standarda sastavni dio planova rada nadležnih institucija.

U izvještajnom periodu na kantonalnom nivou usvojeni su **dvogodišnji programi mjera za prevenciju i zaštitu od nasilja** u porodici u Bosansko-podrinjskom kantonu, Kantonu Sarajevo, Srednjobosanskom kantonu, Kantonu 10 i Zeničko-dobojskom kantonu. Provodi se kontinuirana podrška radu i razvoju kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova. Provode se godišnje dvodnevne konferencije za predstavnike navedenih tijela iz svih kantona s ciljem razmjene iskustava i dobrih praksi. Konferencija „Multidisciplinarni pristup prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici“ za predstavnike nadležnih institucija i nevladinih organizacija u okviru kanotnalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova svake godine okupi oko 120 učesnika na jednom mjestu, te se uradi prezentacija svakog od kantonalnih koordinacionih tijela i njihovoga učinka tokom prethodne godine

Početkom septembra 2019. godine ministar FMUP potpisao je **Memorandum o razumijevanju između UN Women u BiH i FMUP-a**. Cilj ovog memoranduma je unapređenje prevencije i jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unapređenje kapaciteta policijskih službenika i službenica za primjenu Istanbulske konvencije i relevantnog domaćeg zakonodavstva u sprečavanju nasilja u porodici u Federaciji BiH.

U cilju provođenja Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za period 2018-2020 za područje FBiH, FMZ je u saradnji sa UNFPA Uredom za BiH, a uz kontinuiranu podršku Ambasade Velike Britanije u BiH, razvilo niz dokumenata u oblasti rodno zasnovanog nasilja. Rezultat dugogodišnjeg rada je objedinjen u publikaciji: **Resursni paket: "Jačanje odgovora pružaoca zdravstvenih i psihosocijalnih usluga na rodno zasnovano nasilje u mirnodopskim i vanrednim okolnostima, uključujući i seksualno nasilje u konfliktu"**, koja je promovirana u februaru 2019. godine. Publikacija sadrži 12 posebnih dokumenata, namijenjenih postupanju zdravstvenih profesionalaca sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve seksualnog nasilja i torture u ratu. Također, dokumenti obuhvataju i obaveze multisektorske saradnje radi osiguranja adekvatnog stručnog postupanja sa žrtvama. Dokumenti su izrađeni u saradnji sa uposlenima u

Akcioni plan je osnov i za nastavak saradnje sa UN Women u narednom periodu, te je u septembru 2019. godine, između GC RS i UN Women finaliziran i potpisana MoU za projekat "Unapređenje pristupa kvalitetnijim uslugama za preživjele od nasilja nad ženama i nasilja u porodici u skladu sa Istanbulskom konvencijom" za period 2019-2020. godina.

GC RS je iz sredstava FIGAP II programa, podržao projekte tri nevladine organizacije koje provode aktivnosti na podršci sprečavanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja. Podržan je i projekat Međunarodnog centra za promociju ljudskih prava Trebinje, koji je usmjeren na podršku sprečavanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja na području Grada Trebinja, te opština Bileća, Gacko, Berkovići, Nevesinje i Ljubinje. Mreža žena MUP RS - WPON dobila je podršku za rad na sprečavanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja (edukacija 45 policijskih službenika na prepoznavanju rodno zasnovanog nasilja na internetu i društvenim mrežama u svih šest policijskih uprava MUP Republike Srpske. Jedan od projekata koji je dobio podršku za finansiranje je i projekat Fondacije Udružene žene Banja Luka. Ovaj projekat usmјeren je na ekonomsko osnaživanje žena, uključujući žene žrtve nasilja. Projekat ima za cilj unapređenje kapaciteta 80 žena iz marginalizovanih grupa (žrtve nasilja ili u riziku od nasilja, žene sa invaliditetom, žene Romkinje i dr.) iz opština Srbac, Laktaši, Banja Luka i Gradiška, da ostvare svoje pravo na rad i zapošljavanje, izgradnjom vještina i kapaciteta za kreiranje poslovnih prilika i ostvarivanje ekonomske nezavisnosti korištenjem Resursnog centra koji će u okviru projekta biti uspostavljen. Ove projekte odabralo je u javnoj proceduri, odnosno putem javnog poziva, GC RS, koji će u procesu njihove provedbe pružati stručnu podršku aktivnostima projekata, promovisati ih i pratiti njihove rezultate i uticaj.

I.1.5. **Provodenje ili podrška istraživanjima o razmjerama i aspektima problema nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine osobama**

U izvještajnom periodu, ARS BIH MLJPI BIH, GC FBIH i GC RS učestvovali su u realizaciji regionalnog istraživanja na temu rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja nad ženama, „**Dobrobit i sigurnost žena na zapadnom Balkanu i Turskoj**“⁹, koje je u toku 2018. godine sproveo OSCE. Rezultati istraživanja javnosti su prezentovani početkom 2019. godine. U istraživanju u BiH je učestvovala 2.321 žena u starosnoj dobi između 18 i 74 godine. Rezultati za Bosnu i Hercegovinu pokazali su da je skoro svaka druga žena u BiH (48%) od svoje petnaeste godine iskusila neki oblik nasilja, uključujući i nasilje od strane intimnog partnera, nepartnera, uhođenje ili seksualno uz nemiravanje.. Preciznije rečeno, skoro četiri od deset žena (38%) izjavilo je da su iskusile psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od petnaeste godine od strane partnera ili nepartnera (FBiH: 36%, RS: 39%). Gotovo polovina ispitanih žena smatra da je nasilje u porodici privatna stvar, a preko 40% njih ne zna šta treba činiti ako dožive nasilje. Nažalost, većina žena ne prijavljuje nasilje koje doživi, navodeći sram, materijalnu zavisnost, te druge probleme, kao što su nedostatak informacija, nepovjerenje u nadležne službe i, u konačnici, strah, kao razloge zbog kojih ne prijavljuju nasilje relevantnim institucijama.

U okviru projekta "Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u BiH" koji implementira ARS BIH MLJPI BIH, a finansijski podržava USAID, realizovano je istraživanje i publikacija „**Dužna pažnja u pristupu ženama sa iskustvom rodno zasnovanog nasilja**”, koji je provela Fondacija „Udružene žene“ Banja Luka i Udruženje žena sa invaliditetom „Nika“. Žene s invaliditetom svjedoče o mnogobrojnim

⁹ http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/Istra%C5%BEivanje-o-dobrobiti-i-sigurnosti-%C5%BEena-u-BIH_BOS.pdf

slučajevima neadekvatne reakcije policijskih službenika/ca i službenika/ca centara za socijalni rad prilikom prijavljivanja slučajeva nasilja, kao i nemogućnosti pristupa zdravstvenim ustanovama i neadekvatnog postupanja zdravstvenih radnika/ca. U tom smislu, publikacija daje preporuke profesionalcima za postupanje sa ženama sa invaliditetom koje su žrtve nasilja.

Tokom 2018. godine je provedeno Istraživanje, odnosno Evaluacija uticaja provedbe zaštitnih mjera prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰. Istraživanje je provelo Udruženje evaluatora u BiH – BHEVAL uz podršku USMEASURE u saradnji sa Kantonalnim centrom za socijalni rad Sarajevo i GCFBiH. Istraživanjem su obuhvaćeni svi slučajevi nasilja od 2013. do 2017. godine (pet godina) u kojima su izrečene zaštitne mjere u Kantonu Sarajevo prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. Istraživanje je dalo odgovor na karakteristike žrtava i osoba koje su počinile nasilje, obuhvaćene zaštitnim mjerama. Osim toga utvrđen je uticaj pojedinih zaštitnih mjera na ponovno činjenje nasilja, te su na kraju definisani problemi u implementaciji zaštitnih mjera. Istraživanje je pokazalo da najmanje recidiva ima kod primjene zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana, zabrane približavanja i uz hapšenje počinjocu. Istraživanje je također pokazalo značajno prisustvo drugih krivičnih djela i prekršaja kod počinjoca nasilja, te značajno prisustvo bolesti ovisnosti od alkohola, droga i kocke kod nasilnika.

Objavljeno je **istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama** koje je urađeno u Tuzli, Bijeljini, Visokom, Kaknju i Prnjavoru, a provelo ga je udruženje Romkinja „**Bolja budućnost**“ iz Tuzle. Istraživanjem je obuhvaćeno 95 Romkinja koje su rano stupile u bračni odnos. Prema rezultatima navedenog istraživanja više od polovine ispitanica je reklo da nisu bile spremne za brak, niti bi željele da njihove kćerke dožive istu sudbinu, a 86% ispitanica je izjavilo da rani brakovi nisu dio romske tradicije i da se iza toga kriju socijalni, ekonomski i drugi razlozi.

Značajan doprinos empirijskoj osnovi za donošenje politika u oblasti ravnopravnosti spolova u BiH dala su i istraživanja realizovana od strane međunarodnih partnera i organizacija poput UN WOMEN. U izvještajnom periodu od strane UN WOMEN su realizovana i javnosti prezentovana sljedeća istraživanja:

1. Analiza koštanja nasilja u porodici u BiH: Procjena troškova multisektorskog odgovora na nasilja u porodici na lokalnom nivou u BiH
2. Analiza u pogledu kapaciteta policijskog i sektora besplatne pravne pomoći u BiH za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
3. Dobre prakse u odgovoru na nasilje u porodici: Komparativna studija

Pored toga, početkom 2019. godine realizovana je i **Analiza Vijeća Evrope o prikupljanju podataka u Bosni i Hercegovini** (“Report on Data Collection in Bosnia and Herzegovina”) u čijoj realizaciji je učestvovala i ARS BiH MLJPI.

¹⁰ Kovač, R., Hrnčić, Z., Pilav, A., Poturković, M., Memić, F., Avdukić, N., Balavac, M.: *Impact Evaluation of Mandatory Protection Measures on Domestic Violence - Evaluation Society in Bosnia and Herzegovina* (MEASURE BiH), 2018.; dostupno na: <https://bit.ly/2t3bz8e>.

I.1.6. Provodenje edukativnih programa za profesionalce, pružaoce usluga, uključujući i posebne obuke za prevenciju i suzbijanje nasilja na osnovu spola i trgovine osobama, uključujući identificiranje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava

Uoči prve Povorke ponosa u Bosni i Hercegovini, 6. septembra 2019, ARS BiH MLJPI, u partnerstvu sa Odjelom „SOGI“ Vijeća Evrope, izdala je, promovirala i distribuirala publikaciju **„Priručnik za policijsko postupanje u slučajevima krivičnih djela počinjenih nad LGBTI osobama: Obuka za profesionalni odgovor“**. Priručnik je namijenjen policijskim edukatorima, policijskim službenicima, rukovodiocima i široj publici i ima za cilj da pomogne izgradnji kapaciteta za pravovremeni, adekvatan i senzitivan odgovor na krivična djela počinjena iz mržnje i govor mržnje, i razvitak prava građanki i građana LGBTI populacije u BiH.

Multisektorske edukacije predviđene su u dijelu aktivnosti projekta „Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja“ koje implementira GC FBiH. U avgustu 2019. potpisani je Provedbeni sporazum između ARS BiH/MLJPI BIH i GC F BIH u vrijednosti od 290.000,00 KM koji će se provoditi do oktobra 2020. godine.

Nadležna ministarstva u FBiH definirala su **programe obuka** koji se, ovisno o raspoloživim resursima, provode i unapređuju. U izvještajnom periodu proveden je značajan broj stručnih edukacija prema oficijelnim programima obuka, te multisektorske edukacije kojim su obuhvaćene oblasti: socijalne zaštite, sigurnosti, pravosuđa, obrazovanja, zdravstva, nevladinih organizacija i medija i njihova uloga u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici.

Nositelji pravosudnih funkcija u FBiH redovno pohađaju obuke i seminare u organizaciji **VSTV BiH, Centra za edukaciju sudija i tužilaca (CEST) FBiH**, međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija u oblasti sprječavanja trgovine ženama i djevojčicama u svrhu seksualne eksploracije, kao što su: „Tretman žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima u pravosudnim procesima“, „Multidisciplinarne aktivnosti istraživanja trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima“, „Trgovina ljudima u svrhu radne eksploracije“, „Otkrivanje, prikupljanje i obrada informacija u vezi sa krivičnim djelom trgovine ljudima“, „Informacione tehnologije, trgovina ljudima i njeni indikatori“, okrugli stol „Trgovina ljudima i izmjene i dopune u Kaznenom zakonu FBiH“, regionalna konferencija „Sprečavanje trgovine ljudima-dobre prakse i izazovi“ i dr. U izvještajnom periodu izvedene su dvije obuke sudija/tužilaca koje rješavaju „žive“ predmete nasilja u porodici na teme „Jednakost spolova i zaštita od nasilja u porodici“. U aprilu 2019. godine održan je seminar „Uzroci i posljedice nasilja u porodici“.

CEST RS, postupajući u skladu sa svojim mandatom, brine se o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i javnih tužilaca iz oblasti nasilja u porodici, nasilja nad ženama i ravnopravnosti polova. CEST RS putem svojih obuka doprinosi suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promovisanju suštinske jednakosti između žena i muškaraca, kao i podizanju svijesti prilikom postupanja u takvim predmetima. Sve aktivnosti CEST RS odvijaju se kroz početnu i kontinuiranu obuku nosilaca pravosudnih funkcija predviđenu Programima početne obuke i stručnog usavršavanja. U izvještajnom periodu, obuke CEST RS su sproveđene u skladu sa nastavnim planom i programom, propočene zakonskim rješenjima, sudskom praksom kao i priručnicima i radnim materijalima koji su učesnicima obuka dostupni kako na samoj obuci, tako i na web sajtu CEST RS. Obuke realizovane u izvještajnom periodu, relevantne sa aspekta sprečavanja i suzbijanje nasilja po osnovu pola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima, pokrivale su sljedeće teme i module: „Rodne predrasude u pravosuđu u BiH“, „Silovanje kao krivično djelo u zakonodavstvu BiH“, „Seksualno iskorištavanje i

zlostavljanje djece u digitalnom okruženju", "Evropska konvencija i ravnopravnost polova", „Trgovina ljudima i migracije”, „Uzroci i posljedice nasilja u porodici”, „Stereotipi i stigmatizacija žrtava ratnog seksualnog nasilja tokom krivičnog postupka”, “Unapređenje saradnje i razmjena iskustava u predmetima nasilja u porodici”, „Seksualno uznemiravanje - zakonska rješenja i pravosudni okvir”.

Gender centar Republike Srpske je u saradnji sa CEST-om RS organizovao obuku pod nazivom „Multisektorski odgovor na nasilje nad ženama i nasilje u porodici”. Obuka je održana 1. i 2. oktobra 2019. godine u Tesliću, na kojoj je prisustvovalo preko 30 sudija, javnih tužilaca i advokata. Obuka je organizovana u okviru FIGAP II programa. Cilj obuke je bio identifikovati prepreke i dobre prakse u saradnji subjekata zaštite na lokalnom nivou sa organima pravosuđa, kako bi se unaprijedio odgovor na nasilje nad ženama i u porodici na lokalnom nivou, te postigao maksimalan nivo zaštite žrtava, odnosno smanjila pojavnost ovog oblika nasilja. Na obuci učesnici su imali priliku da čuju iskustva predavača na slijedeće teme: Usklađenost Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i krivičnog zakonika RS sa Istanbulskom konvencijom; Iskustva policije u postupanju u predmetima nasilja nad ženama i u porodici; Značaj izricanja mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za učinioce nasilja; Iskustva tužilaštava u postupanju u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici; Uloga stručnog savjetnika u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici; Iskustvo sudija u krivičnim predmetima u postupanju u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici; Sudska praksa Okružnog suda u Banja Luci u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici sa aspekta prekršajnih i krivičnih predmeta i Novine u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.

Na osnovu materijala - **Resursni paket: "Jačanje odgovora pružaoca zdravstvenih i psihosocijalnih usluga na rodno zasnovano nasilje u mirnodopskim i vanrednim okolnostima, uključujući i seksualno nasilje u konfliktu"** proveden je niz stručnih obuka uposlenih u sistemu zdravstva (i dijelom iz socijalne zaštite) u FBiH, i to:

- Edukacija zdravstvenih profesionalaca na osnovu Resursnog i Trening paketa: Jačanje odgovora sistema zdravstva u FBiH na rodno zasnovano nasilje - 140 zdravstvenih radnika i saradnika;
- Edukacija trenera za obuku (ToT) na osnovu dokumenata: Pružanje psihosocijalnih usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja - 15 stručnjaka iz centara za mentalno zdravlje i centara za socijalni rad, i
- Edukacija zdravstvenih profesionalaca na osnovu Modula: Pružanje psihosocijalnog tretmana žrtvama seksualnog nasilja i torture u sukobima - 96 zdravstvenih radnika i saradnika.

Advokatska/Odvjetnička komora FBIH i Advokatska komora RS, u okviru zajedničkog projekta VE i EU, pod nazivom „Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi – JUFREX“ proveli su više programa obuke koji su uključivali i temu govor mržnje i zločin iz mržnje.

I.1.7. Podrška programima psihosocijalnog tretmana počinitelja ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u porodici i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine osobama u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sistem i na tržište rada

U oblasti sprečavanja trgovine ljudima, MLJPI BiH obezbeđuje **redovna budžetska sredstva za grantove NVO** u ukupnom iznosu od 30.600 EUR za direktnu podršku žrtvama trgovine ljudima kroz rehabilitaciju i reintegraciju žena i djevojčica žrtava trgovine ljudima u lokalnoj zajednici.

Istraživanje o uticaju provedbe zaštitnih mjera koje je provedeno na području Kantona Sarajevo, koje je realizovano u izvještajnom periodu, pokazalo je da **mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana počinjocu nasilja dugoročno ima najbolje rezultate**, odnosno, daje najmanje recidiva, jer osobe koje su počinile nasilje u porodici usvajaju nove obrasce ponašanja.

Od zaštitnih mjera izrečenih prema osobama koje su počinile nasilje u porodici na području FBiH, u oko 25% slučajeva izrečena je mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana počinjocu nasilja. Osim obaveznog psihosocijalnog tretmana, podržane su i **tri grupe samopomoći** za počinitelje nasilja koje su realizovane u tri općine sa oko 30 osoba koje su dobrovoljno učestvovali u ovom tretmanu. Provedena je jedan ciklus obuke za **12 uposlenika centara za mentalno zdravlje u zajednici sa područja FBiH** (u kojima se provodi zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana). U planu je da se sljedeći ciklus za još 12 uposlenika centara za mentalno zdravlje u zajednici proveđe tokom 2020. godine. Ova se zaština mjeri provodi na osnovu Pravilnika o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjeri obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici.¹¹

Pored toga, psihosocijalni tretman počinitelja nasilja će biti jedna od aktivnosti u okviru projekta "Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja" – u dijelu koji implementira GC FBiH do oktobra 2020. godine.

Na poziv „Caritas“-a, biskupije Banja Luka, GC RS je učestvovao na **obuci za stručna lica koja rade sa počiniteljima nasilja**. Obuka je održana 15-16.11.2018. godine, a organizovana je u sklopu projekta "Poštujmo žene iz ruralnih područja" finansiranog od strane Evropske unije.

I.1.8. **Provođenje promotivnih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti u pogledu nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad ženama i u porodici.**

ARS BIH MLJPI je organizovala u martu i novembru 2018. godine **dvije regionalne konferencije na temu zaštite i prevencije nasilja nad ženama**. Na konferencijama su učestvovali predstavnici institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova iz Srbije, Hrvatske, Crne Gore i Makedonije, međunarodne zajednice u BIH, kao i 70-tak predstavnika/ca relevantnih institucija, ustanova i organizacija sa svih nivoa vlasti u BIH. Razmijenjena su iskustva i dobre prakse zemalja regiona, identifikovani nedostajući standardi u provođenju Istanbulske konvencije, predstavljeni su nacrti analiza pravnog okvira, standarda, zdravstva, socijalne zaštite i prikupljanja podataka. Definisani su zaključci, naredni koraci i inicijative, kako u daljoj provedbi Istanbulske konvencije u BIH, tako i na planu jačanja regionalne saradnje.

ARS BIH MLJPI je u 2019. godini uspostavila saradnju sa Univerzitetom u Sarajevu o temema nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Tako je u saradnji sa Pravnim fakultetom Univerziteta u Sarajevu, organizovan Okrugli sto na temu „**Implementacija Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini u Sarajevu**“ 19. 06. 2019. godine. Na okruglom stolu su osim

¹¹ "Službene novine Federacije BiH", broj 63/17

predstavnica Pravnog fakulteta u Sarajevu, nevladinih i međunarodnih organizacija, učešće uzeli i predstavnici Univerziteta u Sorboni, Francuska.

U izvještajnom periodu su realizovane dvije kampanje „**16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja**“ (2018. i 2019.) s ciljem podizanja svijesti javnosti o problemu nasilja na osnovu spola i nasilja u porodici. Zabilježen je povećan broj promotivnih aktivnosti na državnom, entitetskim, kantonalnim i lokalnim nivoima. Uključivanje medija u provođenje kampanja predstavlja primjer pozitivne međupartnerske komunikacije u ovoj oblasti.

2018. godine, u partnerstvu sa UN Women, ARS BIH MLJPI učestvovala je u obilježavanju 16 dana aktivizma u 2018. godini pod parolom „**Isključimo nasilje!**“, u okviru kojih je organizovana autobuska tura u sljedećim gradovima: Livno, Bihać, Banja Luka, Brčko, Bijeljina, Istočno Sarajevo, Mostar i Sarajevo. Autobus je vozio duž redovnih linija, nudeći besplatan prevoz i anagažujući građane u razgovor sa stručnim licima uključenim u sistem odgovora na nasilje u porodici: policijski službenici, socijalni radnici, zdravstveni radnici, nastavnici, te organizacije civilnog društva. Osim autobuske ture, u svakom gradu su organizovani i prateći događaji na javnom prostoru gdje su se pored parkiranog autobrašuna okupili predstavnici/e lokalne zajednice, lokalni partneri kao i ostali učesnici/e kampanje.

2019. godine, u okviru kampanje „16 dana aktivizma“, predstavnici/e institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i preko 25 nevladinih organizacija iz cijele BiH, te međunarodnih partnera, nosioci su preko 130 različitih aktivnosti u širokom spektru koji uključuje konferencije, okrugle stolove, ulične akcije, press-konferencije, kreativne radionice, psihosocijalni grupni rad sa ženama, performanse, medijske nastupe, promocije publikacija, sastanke kantonalnih koordinacijskih tijela i multisektorskih timova, video-kampanje, izložbe, treninge, druženja, „žive biblioteke“.

U RS, okviru obilježavanja 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja, u novembru i decembru 2018. godine, sprovedene su promotivne kampanje „**Zivot bez nasilja**“ i „**Bijela vrpca - Muško NE nasilju nad ženama**“. Tim povodom GC RS je u decembru 2018. godine organizovao i konferenciju pod nazivom „Predstavljanje instrumenata za praćenje multisektorske saradnje na lokalnom nivou u radu na slučajevima nasilja nad ženama i u porodici“. Na konferenciji su predstavljeni: „**Priručnik za multisektorski odgovor na nasilje nad ženama i u porodici**, te „**Nalazi i preporuke mentorskih posjeta pružaocima usluga na lokalnom nivou u slučajevima nasilja nad ženama i u porodici**“.

Gender Centar Federacije BiH u okviru obilježavanja 16 dana aktivizma redovno održava konferenciju „Multidisciplinarni pristup prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici“ za predstavnike nadležnih institucija i nevladinih organizacija u okviru kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova koja svake godine okupi oko 120 učesnika na jednom mjestu, te se uradi prezentacija svakog od kantonalnih koordinacionih tijela i njihovoga učinka tokom prethodne godine.

Gender Centar Federacije BiH je tokom 2019. godine pokrenuo kampanju #bolje'vako kojom putem kratkih video spotova koji se prikazuju na tv-u podstiče razvoj pozitivnih međupartnerskih odnosa i nenasilne komunikacije sa djecom.

GC FBIH, pored dvodnevne konferencije na temu „**Multidisciplinarni pristup prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici**“, u periodu 16 dana aktivizma organizuje i tri sastanka kantonalnih koordinacionih odbora i pokretanje kampanje „#bolje'vako“ s ciljem jačanja porodičnih odnosa, poboljšanje partnerske komunikacije i komunikacije sa djecom.

I.1.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti žena, djevojaka i djevojčica, kao naročito ugroženih kategorija o pojavi trgovine osobama.

MS BiH, u skladu sa **Akcijskim planom za borbu protiv trgovine ljudima u BiH 2016-2019** i Programom za obilježavanje značajnih datuma u oblasti ljudskih prava u BiH za 2018. godinu organizovalo je obilježavanje 18. oktobra - Dana EU za borbu protiv trgovine ljudima.. Iz budžeta MS BiH za 2018. godinu izdvojeno je 10.000,00 KM za ovu aktivnost. , Također, MS BiH je, u saradnji sa **Fondacijom „Lara“ iz Bijeljine i Udruženjem građana mreža „RING“**, organizirao 18. oktobra 2018. konferenciju za novinare s ciljem predstavljanja trenutne situacije, aktivnosti i izazova na sprečavanju trgovine ljudima.

U toku 2018. godine, **Udruženje "Novi put"** realiziralo je projekt pod nazivom "**Prevencija trgovine ljudima i zlostavljanje djece putem interneta u Hercegovačko-neretvanskom kantonu i Kanton Sarajevo**", koju financira Državni sekretarijat za migracije - SEM Švicarske Konfederacije. U okviru projekta, provedeno je istraživanje među 2.300 učenika osnovnih i srednjih škola u ova dva kantona s ciljem prikupljanja informacija od lokalnog stanovništva o trenutnoj situaciji u vezi sa zlostavljanjem djece putem interneta i trgovine ljudima. Održano je 100 predavanja za oko 2.300 učenika i nastavnika kako bi se podigla svijest o načinima zaštite od zlostavljanja djece na internetu i trgovine ljudima, Tokom projekta, informativni i promotivni materijali distribuirani su u gradskim i seoskim sredinama tokom uličnih kampanja, kao i predstavnicima relevantnih institucija.

Nosioci pravosudnih funkcija u FBiH se dodatno informiraju putem raznih publikacija izdanih posebno od strane OSCE BiH, kako bi se što bolje nosili s izazovima postupanja u slučajevima trgovine ljudima. Pravosudne institucije i nadležna ministarstva u FBiH redovno ažuriraju i razmjenjuju informacije i podatke, primjenjuju usvojene mehanizme i procedure propisane zakonima, strateškim dokumentima i akcijskim planovima, te uspostavljenim protokolima za postupanje u slučajevima pojave žrtve trgovine ljudima, takođe implementiraju preporuke i obavezujuća uputstva VSTV-a i Tužilaštva FBiH, a ostvaruju saradnju sa organima socijalnog rada i staranja u cilju poboljšanja statusa žrtava trgovine ljudima.

Na temu borbe protiv trgovine ljudima, tužaci kantonalnih tužilaštava učestvuju kao predavači. Tako je tužilac Kantonalnog tužilaštva Unsko-sanskog kantona održao predavanje u okviru okruglog stola, policijskom službenicima i predstavnicima općinskih sudova i kantonalnog suda, na temu "Prosijačenje i radna eksploracija kao oblici trgovine ljudima". Tužiteljica Kantonalnog tužilaštva Unsko-sanskog kantona je na poziv OSCE-a održala radionicu/predavanje za Romkinje na temu "Kaznena djela protiv spolne slobode i čudoređa, u kontekstu romskih brakova". Tužiteljica i stručna savjetnica/psihologinja su održale i predavanje u školi koja broji najveći broj prijava nasilja, kao i maloljetničkih brakova, a koje je bilo usmjereni na senzibiliziranje nastavnika s ciljem podizanja svijesti i obaveza prijave nasilja i pojave maloljetničkih brakova.

I.1.10. Praćenje i izvještavanje o pojavnim oblicima nasilja na osnovi spola, kao i trgovine ženama i djevojčicama i poduzetim mjerama za suzbijanje ovih pojava

ARS BIH MLJPI je u septembru 2019. godine dobila zvanični **Upitnik GREVIO komiteta Vijeća Evrope** sa rokom od pet mjeseci za pripremu odgovora na upitnik i dostavljanje Vijeću Evrope Izvještaja BiH o provedbi Istanbulske konvencije. U cilju koordinacije izrade

izvještaja, ARS BIH MLJPI je u oktobru 2019. uputila relevantnim institucijama na svim nivoima vlasti u BiH upit za imenovanje osoba zaduženih za pripremu i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji iz njihove nadležnosti. Nakon što su institucije imenovale predstavnike/ce, ARS BIH MLJPI je početkom novembra 2019 organizovala savjetovanje na kojem su prisustvovali entitetski gender-centri i imenovani predstavnici/e sa svih nivoa vlasti u BiH, u cilju razgovora o metodologiji izrade izvještaja i dogovora o rokovima i narednim koracima u ovom važnom procesu.

S ciljem izrade odgovora na gore navedeni Upitnik GREVIO, GC RS je, kao koordinaciono tijelo RS za praćenje primjene Istanbulske konvencije, od početka 2019. godine proveo niz aktivnosti u cilju pripreme za GREVIO izvještavanje. Na zahtjev GC RS, nadležna ministarstva u Vladi RS i drugi nadležni organi uprave, imenovali su službenike/ce koji su posebno zaduženi za rad na izvještavanju prema GREVIO i u toku je rad na popunjavanju upitnika.

MPOS RS nadležno za praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, u izvještajnom periodu je pripremilo, a Narodna Skupština usvojila (27.09.2019. godine), **Informaciju o implementaciji Strategije za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019. godina)** za 2018. godinu. U aprilu 2019. godine, usvojena je i **Informacija Ministarstva porodice, omladine i sporta o sprovоđenju Opšteg protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, za 2018. godinu u Republici Srpskoj**. U skladu sa članom 41. stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, GC RS prati primjenu ovog zakona sa aspekta ispunjavanja obaveza iz domaćih i međunarodnih standarda za suzbijanje i sprečavanje nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, te standarda za ravnopravnost polova.

U FBiH, izvještavanje se provodi kontinuirano prema realizaciji **Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici**, prema Istanbulskoj konvenciji i prema drugim dokumentima koji u okviru svog djelokruga rada imaju oblast nasilja. Također, U FBiH uspostavljena je i značajna praksa izvještavanja o stanju u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama od strane **kantonalnih koordinacionih tijela** prema kantonalnim vladama i općinskim multisektorskim timova prema općinskim/gradskim vijećima. Također, redovno se provodi i izvještavanje prema realizaciji Istanbulske konvencije, a prema zahtjevima državnog nivoa organizacije vlasti BiH.

U okviru prikupljanja i kvantitativne analize statističkih podataka **pravosudnih organa u FBiH** za 2017. i 2018. godinu, GC FBiH prati broj predmeta, broj i vrsta izrečenih sankcija, broj i spol počinitelja i žrtava za krivična djela nasilje u porodici, navođenje na prostituciju, trgovina ljudima i organizirana trgovina ljudima, kao i broj i vrsta izrečenih zaštitnih mjera za kazneno djelo nasilja u porodici.

I.2. Javni život i donošenje odluka

- I.2.1. **Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveze koje direktno ili indirektno regulišu ravnopravno učešće u javnom životu, uključujući učešće u zakonodavnim tijelima, izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji.**

ARS BiH MLJPI je nakon Opštih izbora 2018. godine, uputila političkim partijama koje su osvojile mandate u Parlamentu BiH, Kolegiju PD PS BiH i Komisiji za pripremu izbora VM BiH, **Preporuku za ravnopravnu zastupljenost oba spola u VM BiH**. Navedenom Preporukom, ARS BiH je podsjetila na domaće i međunarodne standarde za ravnopravnost spolova i pozvala navedene subjekte da predlažu, odnosno da prilikom odlučivanja o članovima VM BiH vode računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola. Također, ARS BiH je dostavila i Preporuku kolegijima oba doma PS BiH (Predstavnički dom i Dom naroda) da se pri izboru rukovodstva komisija ovih domova vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola. Pored toga, ARS BiH MLJPI je uputila **klubovima naroda u Domu naroda PS BiH i klubovima poslanika u PD PS BiH Preporuku** da pri predlaganju članova komisija oba doma vode računa o ravnopravnoj zastupljenosti spolova u skladu sa članom 20. ZORS BiH.

Pored toga, ARS BiH MLJPI BiH je uputila klubovima naroda u Domu naroda PS BiH i klubovima poslanika u Predstavničkom domu PS BiH **Preporuku za ravnopravnu zastupljenost spolova u komisijama Predstavničkog doma PS BiH, Doma naroda PS BiH I zajedničkim komisijama oba doma**, u skladu sa članom 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Naime, ravnopravna zastupljenost, prema navedenom članu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40%.

GC FBiH je u izbornoj 2018. godini uputio CIK-u BiH i političkim strankama registriranim na području FBiH obavještenje o **Zaključnim razmatranjima UN Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o inicijalnom izvještaju BiH** o provedbi Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i mjerama predviđenim Strategijom za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021), a vezano za oblast ravnopravnog učešća žena i muškaraca s invaliditetom u javnom i političkom životu.

GC RS, na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, te u skladu sa Poslovnikom Vlade RS (član 17. stav 1. tačka 9)¹², redovno, na godišnjem nivou daje mišljenja o usaglašenosti sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, na zakonske i druge akte planirane godišnjim Programima rada Vlade i NS RS. Jedan od najvažnijih standarda iz Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, odnosi se na ravnopravnu zastupljenost polova u tijelima političkog predstavljanja, odlučivanja i upravljanja. U izvještajnom periodu, **GC RS je dao preporuku za usaglašavanje dva zakonska akta sa standardima za ravnopravno učešće u javnom i političkom životu, odnosno na mjestima predstavljanja, odlučivanja i upravljanja**. Radi se o Zakonu o trgovini i Zakonu o sticanju statusa samostalnog umjetnika i samostalnog stručnjaka u kulturi. Traženo je da se navedeni zakonski akti usaglase u pogledu ravnopravne zastupljenosti polova prilikom imenovanja članova savjeta (Zakon o trgovini), što je u navedenom zakonu i učinjeno, odnosno komisija predviđenih Zakonom o sticanju statusa samostalnog umjetnika i samostalnog stručnjaka u kulturi (ovaj zakon još uvijek nije usvojen). Svi drugi zakonski akti koji su u periodu izvještavanja bili upućeni Gender centru na mišljenje, a koji su svojim

¹² Poslovnik o radu Vlade Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 123/18).

odredbama regulisali, između ostalog i pitanja predstavljanja, odlučivanja i upravljanja, sadržavali su standarde o ravnopravnoj zastupljenosti polova.

- I.2.1. **Provodenje gender analiza i istraživanja o učešću žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, na bazi redovnog vođenja i objavljivanja statističke evidencije razvrstane po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidatskim listama, rezultatima izbora na svim nivoima vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomaciji**
- I.2.2. **Izrada i provodenje mera za unaprijeđenje ravnopravne zastupljenosti u javnom životu i na mjestima donošenja odluka. (objedinjene mjeru)**

Stanje ravnopravnosti spolova u oblasti javnog života se prvenstveno sagledava kroz ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca na pozicijama donošenja odluka. Prema podacima Međuparlamentarne unije (IPU), kojim je utvrđen procenat političke participacije žena u državnim parlamentima, BiH se nalazi na 79 mjestu od ukupno 189 država za koje se prikupljaju podaci u ovoj bazi.

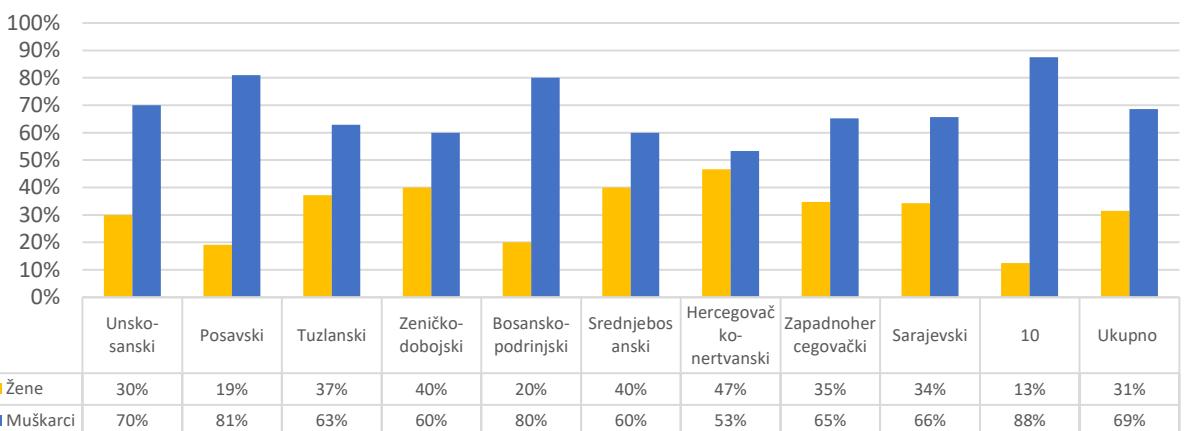
Bosna i Hercegovina je 1998. godine uvela kvotu za manje zastupljeni spol kao mjeru za osiguravanje jednakog učešća žena i muškaraca u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti. Ova kvota je definirana članom 4.19 Izbornog zakona BiH, koji se odnosi se na minimalnu zastupljenost oba spola na listama kandidata od 40% sa utvrđenim rasporedom na listi za manje zastupljeni spol. Ova kvota se dosljedno provodi, međutim brojna istraživanja pokazuju da biračko tijelo svojim glasovima prednost daje osobama muškog spola.

Žene su manje zastupljeni spol na mjestima odlučivanja u politici a posebno u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti. Sastav PD PSBiH u ovom mandatu čine predstavnici i predstavnice 14 (četrnaest) stranaka i koalicija. Za ukupno 42 mandata imenovana su 33 muškarca i 9 žena što bi iznosilo 21,4% zastupljenosti žena u VIII sazivu PD PSBiH. Što se tiče zastupljenosti žena u pojedinim strankama i koalicijama, situacija je veoma raznolika. S jedne strane, u tri slučaja dostignuta je **50% zastupljenosti** žena dok u jednoj koaliciji zastupljenost žena iznosi 40%, koliko je propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. S druge strane, simptomatično je da **tri stranke koje imaju najviše mandata u Predstavničkom domu PSBiH imaju najmanju zastupljenost žena i to: 11%, 16% i 20%**.

Na nivou **Predstavničkog doma Parlamenta FBiH**, od ukupno 98 zastupnika, svega je 28 žena (28,5%); na nivou NS **RS** od ukupno 83 zastupnika samo je 18 žena (21,6%), što značajno odstupa od zakonske obaveze od 40% manje zastupljenog spola na političkim pozicijama.

U kantonalnim skupštinama žene u prosjeku čine 31% svih zastupnika. U odnosu na rezultate Općih izbora održanih 2014. godine kada je prosječna zastupljenost iznosila 18% ovo predstavlja značajno povećanje od 13%.

Zastupljenost žena i muškaraca u kantonalnim skupštinama

Izvor: Podaci Centralna izborna komisija BiH

Ovo povećanje u svim kantonalnim skupštinama je posljedica izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH iz 2016. godine kojima je uticaj biračkog tijela na konačni redoslijed na listama značajno ograničen.

U izvještajnom periodu, ARS BiH MLJPI, GC RS i GCFBIH učestvovali su u **istraživanju na temu političkog učešća žena**, koje je, uz finansiranje švedske međunarosne razvojne agencije SIDA, sproveo UNDP/UN Women (kancelarije u BiH), u partnerstvu sa CIK BiH i PS BiH. Istraživanje pod nazivom „**Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u BiH**“ ima za cilj jačanje ženskog liderstva u BiH i podsticanje veće i kvalitetnije zastupljenosti žena u procesu donošenja odluka, odnosno političkog učešća žena. Očekuje se da nalazi i preporuke ovog istraživanja daju doprinos osiguranju jednakih šansi kandidatkinjama na predstojećim lokalnim izborima u zemlji 2020. godine, teda doprinesu promociji jednakog učešće žena u procesu odlučivanja, kao i planiranju budućih mjera i aktivnosti u ovoj oblasti zasnovanih na realnim pokazateljima¹³.

GC RS je proveo analizu učešća žena u izbornom procesu iz perspektive rodne ravnopravnosti „**Opšti izbori 2018: (Ne)vidljive žene**“. Ova analiza radi se periodično, poslije svakog izbornog ciklusa, u cilju praćenja stanja i planiranja mjera i aktivnosti zasnovanih na realnim pokazateljima. Analiza sadrži: Kvantitativnu analizu zastupljenosti žena na kandidatskim listama za Opšte izbore u BiH 2018. godine, Analizu zastupljenosti žena u medijima tokom izbornog procesa i Kvantitativnu analizu o ostvarenim rezultatima žena kandidatkinja na Opštim izborima u BiH 2018. godine, sa aspekta ravnopravnosti polova. Analizom su identifikovane prepreke sa kojima se suočavaju žene u politici tokom izbornog procesa kao što su: nedostatak podrške političke partije; nedostatak iskustva u javnom djelovanju; izostanak podrške izbornog tijela; izostanak podrške medija. Analizom

¹³ Ova polazna studija je potvrdila da strukturne barijere političkom učešću žena postoje u Bosni i Hercegovini. Taj zaključak se zasniva na holističkoj procjeni aktuelnog stanja i analizi međunarodnih i domaćih standarda, izbornog dizajna, aktivnosti koje provode kontekstualni omogućitelji, stanja rodne ravnopravnosti u političkim strankama i uloge medija. Pored toga, na ove napore je do danas uveliko uticala rodna neravnopravnost i rodni stereotipi koji imaju najvažniji uticaj na trenutni nivo učešća žena u Bosni i Hercegovini. Ova studija nalazi da je jedнако učešće žena i muškaraca u politici jasan prioritet u Bosni i Hercegovini, kako je propisano Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH i definisano u Gender akcionom planu BiH. Međutim, ova studija također nalazi da nijedan kontekstualni omogućitelj nema resurse za holistički pristup ovim pitanjima, iako je izvjestan broj aktivnosti do danas implementiran. Ono što je također jasno jeste da je većina aktivnosti bila ad hoc, većinom su se desile neposredno prije ili tokom predizborne kampanje, a u nekim slučajevima nisu bile zasnovane na dokazima. Istovremeno, analiza aktivnosti implementiranih do danas pokazuje da se primarni fokus zainteresovanih strana zasniva na pristupu „od vrha ka dnu“, te su glavne teme diskusije izmijene Izbornog zakona i uticaj rodne kvote.

su identifikovani i pravci budućeg djelovanja radi unapređenja ravnopravne zastupljenosti polova u političkom i javnom životu. Zaključeno je da je potrebno i dalje djelovati na institucionalnom nivou (usaglašavanjem normativno-pravnog okvira i dosljednom primjenom uvedenih standarda o ravnopravnoj zastupljenosti polova), nivou političkih partija (programi, planovi i prakse djelovanja političkih partija usaglašeni sa standardima za ravopravnu polnu zastupljenost, podrška, mentorstvo i obezbjeđivanje kontinuirane političke edukacije žena za političko djelovanje, rodne kvote u stranačkim strukturama i sl.), te putem medija i podizanjem svijesti javnosti (rodno osviješteno medijsko izvještavanje, afirmacija političarki i rodno osjetljivih programa u političkim kampanjama, promotivne kampanje za šиру javnost).

I.2.3. Provodenje obuka s ciljem jačanja kapaciteta političkih partija sa ciljem povećanja broja žena u javnom životu na svim nivoima odlučivanja.

CIK BiH, ARS BiH, GCRS, GCFBIH i PS BiH učestvuju u projektu „**Žene u izbornom procesu**“ koji je fokusiran na osnaživanje liderstva i uključivanje žena u politički i javni život, jačanje pozicije žena u procesu donošenja odluka, kao i na osiguravanje jednakih šansi u odnosu na njihove kolege. Projekat čija je vrijednost je 1,9 miliona dolara, implementiraju UNDP i UN Women BiH.

I.2.4. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provodenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim nivoima političkog i javnog odlučivanja)

Povodom održavanja **Opštih izbora 2018. godine** u BiH, ARS BiH/MLJPI BiH je u saradnji sa VE provela medijsku kampanju „**Mi predstavljamo kandidatkinje – vi birate**“ sa ciljem povećanja vidljivosti kandidatkinja svih političkih subjekata. Za državni i entitetske nivoje predstavljeno je 26 kandidatkinja, a samo je šest dobilo podršku glasača i glasačica, što je oko 23% od ukupnog broja predstavljenih kandidatkinja. Od predstavljenih 65 kandidatkinja za kantonalni nivo vlasti madat su dobine njih 22 ili oko 34% predstavljenih u Kampanji. Činjenica da su kandidatkinje koje su predstavljene u kampanji u prosjeku imale veći uspjeh od ukupnog prosjeka kandidatkinja na izborima govori o relativno pozitivnom efektu kampanje.

U toku predizborne kampanje za Lokalne, kao i za Opće izbore 2018. godine **GC FBiH pozvao je sve političke subjekte, da predstave programe** u kojima će biti jasno definisani ciljevi u oblasti ravnopravnosti spolova i sprečavanju diskriminacije žena i muškaraca; promoviraju programe, mjere i aktivnosti za ostvarivanje ravnopravnosti spolova; osiguraju i snažno podstiču kandidatkinje, jasno osude sve oblike diskriminacije žena i muškaraca, a posebno nasilje nad ženama i nasilje u porodici; podjednako učešće kandidata i kandidatkinja u promociji programskih opredjeljenja za ravnopravnost spolova; osiguraju da kandidatkinje imaju jednaku vidljivosti u svim predizbornim aktivnostima, a posebno prilikom medijskih nastupa; te da se uzdrže od korištenja stereotipnog predstavljanja žena i muškaraca u toku svih predizbornih aktivnosti.

Povodom Opštih izbora u BiH održanih 2018. godine, GC RS je u okviru kampanje „**Biraj RAVNOPRAVNO!**“ koja ima za cilj promovisanje i unapređenje primjene standarda za ravnopravnost polova, na dan početka izborne kampanje, 07. septembra 2018. godine, uputio **javni poziv svim političkim subjektima** u izbornoj kampanji, za predstavljanje i promociju mjera i aktivnosti za ostvarivanje ravnopravnosti polova. GCRS je pratilo izborni

proces, te prikupljao i analizirao podatke o učešću žena u izbornom procesu i ostvarenim rezultatima iz perspektive ravnopravnosti polova.

I.2.5. Redovno praćenje i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca na pozicijama donošenja odluka, izbornih listi i drugih procesa selekcije kandidata za rukovodeće pozicije u tijelima na svim nivoima organizacije vlasti, regionalnom i međunarodnom nivou

ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBiH redovno prate i izvještavaju o zastupljenosti žena na mjestima donošenja odluka, kako prema domaćim obavezama, tako i prema međunarodnim, kao što su **odgovori na dodatna pitanja CEDAW Komiteta (avgust 2019)**, zatim **Izvještaj prema Pekiškoj deklaraciji i platformi za akciju (maj 2019)**, ali i drugim međunarodnim obavezama.

U izvještajnom periodu, GC FBiH je uradio **analizu zastupljenosti žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti u FBiH..** Osim političkog života, GC FBiH redovno prati i ravnopravno učešće pripadnika oba spola i u oblasti pravosuđa, državne službe, sigurnosti, obrazovanja i sl. S tim u vezi, analizira se ukupno učešće žena, kao i zastupljenost po pojedinim pozicijama (mjesta odlučivanja).

GC RS redovno prati **stanje zastupljenosti žena u političkom i javnom životu**, a periodično priprema izvještaje o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u oblasti političkog i javnog života u RS. Ovi izvještaji sadrže pregled standarda, mjera i preporuka za djelovanje, sprovedene aktivnosti u izvještajnom periodu, te pregled statističkih i administrativnih podataka o učešću žena i muškaraca u političkom i javnom životu.

I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima

I.3.1. Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionalih planova, programa i drugih akata u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

U izvještajnom periodu, od ukupno 56 dokumenata na koje je **ARS BiH MLJPI** dala **mišljenje o usklađenosti sa ZORS BiH i međunarodnim dokumentima**, **15 dokumenata se potpuno ili djelimično odnosila na oblast rada i zapošljavanja**. Osim konkretnih napomena i preporuka sadržanih u pomenutim mišljenjima, ARS BiH MLJPI je uputila i opšte napomene koje su se odnosile na dalje unaprijeđenje primjene ZORS a posebno vezano za član člana 9. tačka e) koji zabranjuje diskriminaciju u jeziku, člana 20. koji propisuje obavezu ravnopravne zastupljenosti spolova (40% manje zastupljenog spola) u tijelima na svim nivoima organizacije vlasti, a posebno u komisijama, odborima i slično, člana 22. koji propisuje obavezu prikupljanja, evidentiranja, obrađivanja i prikazivanja statističkih podataka po osnovu spola, kao i člana 24. koji se odnosi na obaveze institucija da poduzimaju odgovarajuće mjere na ostvarivanju ravnopravnosti spolova prilikom donošenja programa mera, a posebno na otklanjanju uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.

Strateški plan ruralnog razvoja BiH koji daje osnove za realiziranje politike ruralnog razvoja BiH usvojen je 2018. godine. Planom su utvrđeni programi, mjere i druge aktivnosti za postizanje ovih ciljeva, uspostavljaju mehanizmi monitoringa i evaluacije, te okvirno utvrđuju potrebna finansijska sredstva i procedure za njihovo korištenje. Strateški plan je usklađen sa ZORS BIH, te prepoznaje da se pitanja ravnopravnosti polova prepliću s pitanjima iz domena agrarne i ruralne politike, te predviđa mjere za podršku ravnopravnosti polova.

U oblasti rada i zapošljavanja, u izvještajnom periodu GC FBiH je pružao stručnu podršku nadležnim tijelima u procesu izrade **Zakona o reprezentativnosti sindikata i udruženja poslodavaca i Zakona o Ekonomsko-socijalnom vijeću**.

U oblasti preduzetništva, GC FBiH pruža stručnu podršku nadležnim tijelima u procesu izrade i donošenja **Zakona poticanju razvoja male privrede**, koji ima za cilj usklađivanje zakonske osnove sa preporukama EC i Akta o malom biznisu („Small Business Act“ for Europe – SBA), **Zakona o obrtu i srodnim djelatnostima u F BiH**, koji ima za cilj olakšati poslovanje obrtnika u F BiH i stvoriti ambijent za uspostavu rasta, i djelovanje obrtništva, sa nizom podzakonskih akata), i **Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture**, koji ima za cilj definisanje svih vidova poduzetničke infrastrukture i vrste potpora za poduzetničku infrastrukturu.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu¹⁴ je stupio na snagu u FBiH. Navedenim propisom napravljene su izmjene i dopune Zakona kako bi se isti što bolje implementirao u poslovni ambijent FBiH i omogućio što pravičniju i efikasniju zaštitu prava radnika, te olakšao i ubrzao proces kolektivnog pregovaranja i onemogućio eventualne zloupotrebe. Iako navedenim propisom nema direktne izmjene odredbi o zabrani diskriminacije, općenito poboljšanje radnih uvjeta utiče i na radnike žene kao i muškarce.

Vlada FBiH je u julu 2018. godine donijela je Zaključak o prihvatanju **Strategije zapošljavanja FBiH (2018-2021)** a potom dostavljena je Parlamentu FBiH radi razmatranja

¹⁴ Službene novine Federacije BiH", broj: 89/18.

i usvajanja. Strategija pruža detaljniju dijagnostiku tržišta rada i predlaže ograničeni skup reformi, mjera i političkih opcija, kako bi se poboljšao izgled tržišta rada u idućem razdoblju. Vizija predmetne Strategije je da FBiH ima funkcionalno tržište rada i kvalitetne institucije koje mogu oblikovati i provoditi učinkovitu politiku zapošljavanja, dok je njen glavni cilj povećanje formalnog zapošljavanja žena i muškaraca u privatnom sektoru i osiguravanje prilika za dostojanstvena radna mjesta za sve žene i muškarce, s naglaskom na građane i građanke u nepovoljnem položaju.

U cilju promovisanja i razvoja ženskog preduzetništva, Vlada FBiH je tokom 2018. godine usvojila **Akcioni plan za razvoj preduzetništva žena (2018-2020)**, kojim koordinira GCFBiH, a kojim se, između ostalog, predviđa unaprijeđenje analitičke podloge, prikupljanje i analiziranje podataka o trenutnom stanju preduzetništva žena i postojećim programima i poticajima, dodjela finansijskih sredstava za pokretanje biznisa, edukativna i mentorska podrška, razvijanje interaktivne e-platforme za komunikaciju preduzetnica, organiziranje skupova preduzetnica iz BiH i regije zapadnog Balkana, a sve radi operacionalizacije prvog SBA principa „Stvoriti stimulativan ambijent za razvoj preduzetništva“ u pripadajućoj pod-dimenziji koja se odnosi na preduzetništvo žena. Akcioni plan je kreiran kroz intenzivan javno-privatni dijalog i obavljene konsultacije sa ključnim akterima koji mogu da doprinesu razvoju preduzetništva žena. FMRPO je kao nosilac izrade Akcionog plana za razvoj poduzetništva žena u FBiH (2018-2020), uz podršku koordinirajućih institucija, po dimenzijama „Small business act“ i uz podršku Glazba, predložilo sljedeće ciljeve za razvoj poduzetništva žena u navedenom periodu: „Unaprijediti analitičke osnove za praćenje i poticanje razvoja poduzetništva žena; Osigurati sistemsku podršku razvoju poduzetništva žena; Jačati promociju i povezivanje poduzetnica“.

Nakon što je 2017. godine donesen Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH¹⁵, u izveštajnom periodu su donesena i **tri podzakonska akta**, koji bliže uređuju ovaj proces, te također uključuju odredbe ZoRS BiH. Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH se uređuju ciljevi i načela razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u FBiH, te propisuje kao obavezan princip uključivanja ravnopravnosti spolova u sve politike, strategije i druge akte, na svim nivoima vlasti u FBiH, što podrazumijeva efikasno i efektivno poštovanje ravnopravnosti spolova prilikom uspostavljanja strukture sistema, ravnopravno uključivanje i tretiranje potreba žena i muškaraca, ravnopravno uključivanje u proces konsultacije, kao i rodno odgovorni nadzor i procjenu učinka javne politike na osobe ženskog i muškog spola.

Započela je izrada **integrисane strategije razvoja FBiH za period 2021 - 2027. godine**. GC FBiH je uključen u rad grupa i podgrupa, situacione analize sadrže gender analizu, trenutno je u toku rad na utvrđivanju ciljeva, prioriteta i mjeru, koji će uzeti u obzir zatečeno stanje i različite potrebe žena i muškaraca.

Vlada FBiH je tokom 2019. godine usvojila **Akcioni plan za razvoj malih i srednjih poduzeća (MSP) u FBiH za period 2019-2020. godina**, jedan od strateških ciljeva je i podsticanje preduzetništva ciljnih skupina (prioritet žene i mladi).

GC FBiH je u procesu izrade **Operativnog plana implementacije GAP BiH za 2020.godinu**, kojim će se razraditi programi usmjereni na unaprijeđenje socijalne zaštite, koji tretiraju specifični položaj žena na tržištu rada, te u društvenom i ekonomskom životu, na primjer: povremenim posao, prekidi u karijeri, manji prosjek plaće i dr.

¹⁵ Službene novine Federacije BiH, broj 32/17

U izvještajnom periodu ministarstva u **Vladi RS** su, usvojila posebne mjere za oblast „**Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima**“, kako slijedi:

MRIBZ RS, je izradilo, a Vlada RS usvojila **akcione planove zapošljavanja za 2018. i 2019. godinu**, koji sadrže posebne mjere za zapošljavanje i samozapošljavanje žena, koje su identifikovane kao manje aktivne i više nezaposlene na tržištu rada u Republici Srpskoj.

MPP RS je izradilo **Strategiju razvoja preduzetništva žena u Republici Srpskoj za period 2019-2023. godina**¹⁶, kojom su definisani strateški ciljevi, programi i aktivnosti razvoja preduzetništva žena, zasnovani na analizi stanja, dosadašnjim aktivnostima razvoja ovog sektora, zahtjevima EU i potrebama malih i srednjih preduzeća i preduzetnica. Ova strategija predstavlja posebnu mjeru za žene preduzetnice prema međunarodnim standardima za ravnopravnost polova i Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH. U skladu sa vizijom i strateškim ciljevima razvoja preduzetništva žena za period 2019-2023. godina, očekivani efekti sprovođenja Strategije su: povećano učešće preduzetnica u ukupnom broju malih i srednjih preduzeća i u bruto domaćem proizvodu, povećano učešće žena preduzetnica u ukupnom izvozu, povećan broj novih preduzetnica, povećan broj preduzetnica u proizvodnim djelatnostima, povećan broj zaposlenih u privrednim subjektima koje vode žene, uspostavljeno mentorstvo za žene i dr. Potreba za donošenjem ove strategije proizašla je iz činjenice da žene zauzimaju značajno mjesto u privredi, ali da još uvijek postoje prepreke kao i predrasude kada je riječ o ženama koje su vlasnice privrednih subjekata odnosno ženama koje upravljaju privrednim subjektom. Među očekivanim efektima Strategije su i poboljšan pristup finansijama za preduzetnice, povećano korišćenje fondova kapitala od strane preduzetnica, povećana inovativnost preduzetnica, uspostavljena podrška preduzetnicama na lokalnom nivou, ojačana postojeća udruženja žena i podržano formiranje novih udruženja, te uspostavljena e-platorme za žene preduzetnice.

MPŠV RS realizuje programe mjera za podršku ekonomskom osnaživanju žena na selu u okviru Strateškog plana razvoja poljoprivrede i ruralnih područja RS 2016-2020. godina¹⁷. Ministarstvo svake godine donosi **pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela. Pravilnik daje prednost ženama koje konkurišu za podsticaje putem sistema bodovanja**. Naime, kriterijima za bodovanje, za žene je predviđen povoljniji tretman (kao posebna mjera), kojim im se dodjeljuju posebni bodovi ako su nosioci poljoprivrednog gospodinstva, pri čemu ne moraju biti istovremeno i vlasnici imovine. Pravilnicima donesenim u izvještajnom periodu (za 2018. i 2019. godinu), korisnici podsticaja, odnosno fizička i pravna lica koja su upisana u registar poljoprivrednih gospodinstava mogu da se prijave za korišćenje podsticajnih sredstava za poljoprivredu i ruralni razvoj. Pri tom su posebno definisane mjeru gdje pravo na podsticajna sredstva imaju poljoprivredni klasteri, udruženja žena na selu i poljoprivredne zadruge, i to za izgradnju, adaptaciju i uređenje poslovnih objekata, nabavku osnovnih, obrtnih sredstava i

¹⁶ Strategiju razvoja preduzetništva žena u Republici Srpskoj za period 2019-2023. godina, usvojila je Narodna skupština Republike Srpske na svojoj 6. redovnoj sjednici, početkom oktobra 2019. godine.

¹⁷ U Strateškom planu razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske 2016-2020. godina, u okviru strateških ciljeva: „Povećanje stepena tržišnosti i finalizacija poljoprivrednih proizvoda“ i „Uravnotežen integralni ruralni razvoj“ predviđene su, između ostalih, i mjeru: podrška ugovaranju proizvodnje i prerade poljoprivrednih proizvoda; podrška nabavci opreme neophodne za plasman i preradu poljoprivrednih proizvoda; podrška organizovanju i nastupanju na poljoprivrednim sajmovima i izložbama; jačanje povjerenja i navika potrošača za kupovinom i konzumiranjem hrane domaćeg porijekla; podrška osnivanju i radu grupa poljoprivrednih proizvođača; investicije u male prerađivačke kapacitete za proizvodnju tradicionalnih proizvoda; podrška razvoju preduzetništva u ruralnom području; zaštita i očuvanje prirodnog i kulturnog naslijeđa u ruralnom području; podrška lokalnim inicijativama ruralnog razvoja.

opreme. Mogućnost korištenja podsticajnih sredstava za direktna plaćanja korisnici mogu da ostvare i kroz premije za mlijeko, premije za pšenicu i premije za dizel gorivo.

U 2018. godini GC RS je izradio **Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj za period 2019-2020. godina**¹⁸, Polazeći od činjenice da je položaj žena na selu i dalje veoma težak, Akcioni plan za period 2019-2020. godina ima za opšti cilj unapređenje položaja žena na selu u RS, kroz dostizanje finansijske održivosti, multisektorski pristup, senzibilizaciju profesionalaca u svim sektorima i oblastima ruralnog razvoja, senzibilizaciju javnosti i ciljne grupe korisnika, efikasan i usklađen normativno-pravni okvir. Specifični ciljevi ovog akcionog plana su:

- unapređenje pristupa socijalnim i zdravstvenim uslugama za žene na selu;
- unapređenje ekonomskog položaja žena na selu;
- Podsticanje žena na ravnopravno učešće u donošenju odluka;
- Unapređenje ravnopravnosti polova na selu;

U izvještajnom periodu, formalizovan je nastavak je saradnje GC RS sa UN Women (kancelarija u BiH), na programu „**Promocija rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj**“, te potpisani MoU, o provedbi ovog programa u periodu 2019 - 2020. godina. Program je usmjeren na dalje jačanje kapaciteta budžetskih korisnika u programskom i rodno odgovornom planiranju i izvršenju budžeta, s ciljem da se unaprijedi razvoj i primjena rodno odgovornih politika i zakonodavstva. U program su uključena tri glavna institucionalna partnera GC RS: MPŠV RS, MPP RS, te Ministarstvo finansija kao direktni partner UN Women.

I.3.2. Provodenje gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti tržišta rada, zapošljavanja, pristupa ekonomskim resursima, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova

U izvještajnom periodu redovno su vršene gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti tržišta rada, zapošljavanja, pristupa ekonomskim resursima, kroz godišnje izvještavanje sa gender indikatorima, kao i razvoj inicijative za gender-odgovorno budžetiranje.

Federalni zavod za zapošljavanje je izvršio potrebne aktivnosti za usklađivanje statističkih i drugih dokumenata sa ZoRS BiH. Posebno je **značajno razvrstavanje po spolu statistike u analizi učinka mjera aktivne politike**, gdje se dobivaju podaci o učešću žena i muškaraca među nezaposlenim osobama u svim ciljnim grupama, što je važno za dalje statističke analize i stvaranje detaljnije slike o statusu isključenih grupa na tržištu rada, što je temelj za posebne mjere za otklanjanje neravnopravnosti spolova u ovoj oblasti. To je omogućilo uvođenje **programa za smanjenje nezaposlenosti žena**, kojih je na evidenciji nezaposlenih osoba u FBiH više od muškaraca, a programom u kojem je uvedeno gender-odgovorno budžetiranje uvećani su osnovni iznosi poticajnih sredstava za zapošljavanje žena radi dostizanja ravnopravnosti na tržištu rada. Tokom proteklog perioda, **FBiH je imala blagi trend rasta izdvajanja za programe zapošljavanja**. Rezultati tog aktivnog pristupa rješavanju problema nezaposlenosti realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja i sa aspekta rodne ravnopravnosti su vidljivi i kroz transfere iz Budžeta Vlade FBiH ka FZZ i kantonalnim službama za zapošljavanje, koji su provodili mjere. Provedene mjere su bile usmjerene prema teže zapošljivim kategorijama radne snage, među kojima je

¹⁸ Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj za period 2019-2020. godina, usvojen je na 6. sjednici Vlade Republike Srpske održanoj 31.01.2019. godine, Zaključak br. 04/1-012-2-284/19 od 31.01.2019. godine.

veliko učešće žena, mladih, manjina, povratnika i drugo, sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, a radi jačanja konkurentnosti na tržištu rada, sprječavanja dugotrajne nezaposlenosti te stvaranja uslova za sticanje prvog radnog iskustva.

I.3.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i ekonomskom životu, uključujući učešće na mjestima odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihod, nadnice, rad na neodređeno/određeno vrijeme, uslovi poslovног ugovora, pristup kreditima, itd.

Podaci razvrstani po spolu u oblasti rada i zapošljavanja kontinuirano se prikupljaju i objavljaju u formi izvještaja o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, godišnjih izvještaja o provedbi GAP BiH kao i drugih izvještaja, kao što su izvještaji prema Evropskoj komisiji, Međunarodnoj organizaciji rada i sl.

BHAS u saradnji sa RSZ i FZS svake godine objavljuje Anketu o radnoj snazi. Anketa o radnoj snazi je istraživanje kojim se prikupljaju podaci o osnovnim karakteristikama radno sposobnog stanovništva, na temelju kojih se vrši procjena ukupne radne snage u zemlji, kao i podaci o demografskim, obrazovnim, socio-ekonomskim i drugim karakteristikama stanovništva. Svi podaci u ovom istraživanju su razvrstani po spolu.

FZS svake druge godine izdaje publikaciju „**Žene i muškarci u FBiH**“, koji sadrži statističke podatke neophodne za analizu stanja, te kreiranje politika i programa u prioritetnim oblastima. Podaci su prezentirani tabelama sa grafičkim prikazom i rezultat su provođenja redovnih statističkih istraživanja FZS, a manji dio podataka preuzima se od drugih nadležnih institucija. Publikacijom su obuhvaćeni podaci za dvije prethodne godine.

Statistički podaci razvrstani po polu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i ekonomskom životu, uključujući učešće na mjestima odlučivanja, prihodima, nadnicama, te radu na neodređeno/određeno vrijeme, dio su redovne statistike koju prikuplja, obrađuje i publikuje Republički zavod za statistiku RS, a periodično, svake dvije godine, izdaje i poseban bilten „**Žene i muškarci u Republici Srpskoj**“. Podaci za navedeni bilten, za period 2017-2018. godina, biće dostupni krajem 2019. godine. Bilten „**Plate, zaposlenost i nezaposlenost**“, objavljuje se svake godine, a bilten iz 2019. godine sadrži podatke za period 2014-2018. godina.

I.3.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za otklanjanje diskriminacije na osnovu spolova u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rođno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova koji će koordinirati provedbu ovih mjera.

Rezultati novijih istraživanja u BIH¹⁹ ukazuju na to da je svijest o rođno zasnovanoj diskriminaciji u zapošljavanju i radnim odnosima još uvek veoma niska, kako među zaposlenim, tako i poslodavcima. Imajući u vidu učestale povrede principa ravnopravnosti spolova u procesu rada i zapošljavanja, sadržane u praksi gdje se daje prednost jednom

¹⁹ Gačanica, Lejla *Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini*, Helsinski parlament građana Banja Luka, mart, 2019; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine *Izvještaj o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcionim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojave diskriminacije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2016 i dr.

spolu prilikom zapošljavanja, kao i kršenja prava žena, a posebno trudnica, koje proizilaze iz radnog zakonodavstva ARS BIH MLJPI je u oktobru 2019. godine izradila i objavila **Preporuku poslodavcima i nadležnim organima u vezi ravnopravnosti spolova u radu i zapošljavanju**, kojom skreće pažnju poslodavcima u privatnom i javnom sektoru, kao i nadležnim organima uprave i bosanskohercegovačkoj javnosti, da stavljanje u nepovoljniji položaj radnika na osnovu njihovog spola i specifičnosti spola, kao što su trudnoća i majčinstvo, predstavlja izraz direktnе diskriminacije na osnovu spola, koja je zakonski zabranjena i kažnjiva. Preporukom se pozivaju nadležni organi uprave, s posebnim akcentom na inspekcije, organe za provođenje zakona i pravosuđe da pojačaju napore u zaštiti prava koja proističu iz radnog odnosa za žene, majke i trudnice, kao i da educiraju osoblje za rad na predmetima rodno zasnovane diskriminacije u radnim odnosima i zapošljavanju.

ARS BIH MLJPI je pripremila **Informaciju o mehanizmima za efikasnu prevenciju i zaštitu od uzinemiravanja na osnovu spola i seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu u institucijama BiH (Informacija)** sa **Vodičem za poduzimanje efikasnih mjera za sprečavanje uzinemiravanja na osnovu spola i seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu u institucijama BiH (Vodič)**. Vodič je namijenjen svim potencijalnim akterima u postupku efikasne prevencije i zaštite od uzinemiravanja na osnovu spola i seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu u institucijama BiH: poslodavci, zaposlenici-žrtve i potencijalne žrtve, kao i disciplinske komisije koje se formiraju u ovim slučajevima. Ovaj Vodič može biti podjednako koristan za poslodavce koji upošljavaju zaposlenike, državne službenike, policijske službenike i pripadnike oružanih snaga. Informacija sa Vodičem dostavljena je svim nadležnim institucijama na dalje postupanje.

VM BIH je u oktobru 2019. godine, usvojilo je Informaciju sa Vodičem, i naložilo institucijama na nivou BiH da do kraja 2020. godine, u skladu sa Vodičem, usvoje odluku o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uzinemiravanja i uzinemiravanja na osnovu spola, te da istu učine dostupnu svim uposlenicima, između ostalog i putem svojih web-stranica. Takođe VM BIH je zadužilo institucije da imenuju savjetnike/savjetnice za prevenciju uzinemiravanja na osnovu spola i seksualnog uzinemiravanja na radnom mjestu, a ADS BIH naloženo je da kontinuirano provodi program obuke na temu seksualnog uzinemiravanja i uzinemiravanja na osnovu spola na radnom mjestu za državne službenike/službenice na nivou institucija BIH.

Svjesni problema da je pitanje porodiljskog, roditeljskog i porodičnog odsustva različito regulisano u entitetima i među kantonima u BiH, ARS BIH MLJPI je pristupila izradi **Okvirnih smjernica za zaštitu ljudskih prava majki i razvoj roditeljstva BiH** koje bi trebale pomoći harmonizaciji regulative, kao i uvesti neka inovativna rješenja, koje mogu uključiti prijedloga državnog fonda za potporu majčinstvu. Donošenje pomenutih Okvirnih smjernica predstavlja jednu od predviđenih mjera u Akcionom planu za realizaciju prioriteta iz Analitičkog izvjetaja Evropske komisije, kojeg je u oktobru 2019. godine usvojilo VM BIH. Rok za realizaciju pomenute mjere je mart 2020.

U okviru mandata ARS BIH MLJPI i entitetskih gender centara je primanje i obrada molbi, žalbi i predstavki kojima se ukazuje na povrede Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Koristeći se svojim zakonskim ovlašćenjima, oni ukazuju na kršenje odredbi, te upućuju preporuke nadležnim organima da preispitaju svoja dotadašnja i usklade svoja buduća postupanja sa relevantnim međunarodnim i domaćim standardima za ravnopravnost spolova. U oktobru 2019. godine, ARS BIH MLJPI je dobila Zahtjev za ispitivanje kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH u slučaju oglasa koji je sadržavao uslov da osoba mora biti muškog spola. Nakon provedenog postupka ispitivanja i zaključka da se radi o

direktnoj diskriminaciji na osnovu spola, ARS BiH MLJPI je izdala **Preporuku** da se Oglas ispravi ili poništi. Nakon pomenute preporuke, Oglas je poništen.

U okviru projekta „**Jačanje rodno odgovornog budžeta na nivou Institucija BiH**“ koji provodi ARS BiH MLJPI, uz podršku UN Women u BiH, izvršena je **rodno odgovorna analiza budžetskog procesa**, programa i rezultata u MLJPI BiH (sektor za ljudska prava) i MCP BiH (sektor za sport). Date su konkretnе preporuke za uvođenje rodne perspektive u budžetski proces i planirane obuke za uposlenike na kojoj će se definisati plan uvođenja ROB-a u 2019. godini. MCP BiH je već implementirao određene preporuke odnosno mјere s ciljem izdvajanja većih sredstava za učešće žena/ženskih klubova u sportskim manifestacijama. Izrađen je i kratki **Vodič o uvođenju rodno odgovornog budžetiranja za PS BiH**, kao i e-modul o rodno odgovornom budžetiranju za državne službenike u institucijama BiH koji će biti postavljen na „Moodle platformu“ ADS BiH.

ARS BiH MLJPI je intenzivirala saradnju sa **Ekonomskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu**, pri čemu je ARS BiH MLJPI učestvovala i dala doprinos u realizaciji radionice „Povećavanja učešća žena na tržištu rada“. Tom prilikom je otvoren **Centar za žensko poduzetništvo**, u čijem savjetodavnom odboru je i ARS BiH MLJPI, predstavljena studija **„Žensko preduzetništvo – pregled stanja i preporuke za budućnost“** i lansirana kampanja „**Žene su iste kao muškarci - samo manje vrijedne**“. Cilj ovih aktivnosti je ekonomsko osnaživanje žena sa fokusom na žene-žrtve nasilja.

Na nivou institucija FBIH, u procesu odabira korisnika grant sredstava iz **Budžeta F BiH uveden je preferencijalni sistem bodovanja** - dodjeljivanja dodatnih bodova za korisnice grant-sredstava i to: u oblasti razvoja malog i srednjeg poduzetništva i obrta, definirane su ciljne skupine koje dobivaju dodatnih 10 bodova (žene, mlađi, invalidi, povratnici) u oblasti poljoprivrede, definiran je kriterij po kojem dodatnih 5% bodova dobivaju nositeljice poljoprivrednih gazdinstava i mlađe osobe do 40 godina starosti, u oblasti razvoja turizma, definiran je podkriterij - broj zaposlenih (mladi, žene), koji je preduvjet za ostvarivanje dodatnih bodova. Analiza korisnika/ica grant sredstava iz 2018. godine pokazuje da su, u poređenju sa 2017. godinom uočen je preovlađujući trend porasta u procentu grant-sredstava kojeg povlače korisnice, kao i trend porasta udjela žena u ukupnom broju osoba koje koriste grantove.

U 2018. godini FZZ je od ukupnih sredstava predviđenih za sufinansiranje samozapošljavanja/poduzetništva posebno izdvojio i osigurao **17% sredstava isključivo za razvoj poduzetništva za žene**, s tim da nezaposlene žene mogu učestvovati i u svim drugim mjerama za samozapošljavanje, a ova mјera je u planu i za 2019. godinu. U suradnji sa kantonalnim službama, FZZ svake godine realizira **Program zapošljavanja i samozapošljavanja** u kojima su mјere aktivne politike zapošljavanja socijalno i rodno osjetljive. Budući da žene čine 57% nezaposlenih osoba i 42% zaposlenih, FZZ je uveo posebne mјere - mјera „**Zapošljavanje žena 2019**“, ukupno 6.000.000KM, do septembra 2019. godine uposleno je 809 žena kao i mјera „**Poduzetništvo za žene 2019**“, ukupno 2.000.000KM, do septembra 2019. godine 204 žene pokrenule vlastiti biznis. Procjenjuje se da će do kraja godine, kroz ove dvije mјere biti uposleno 1.300 žena i 350 žena čepokrenuti vlastiti biznis.

Kroz ostale mјere u okviru **Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 u FBIH**, do septembra 2019. godine zaposlene su 2.034 žene, od ukupno 5.037 osoba. Procjenjuje se da će do kraja godine biti zaposleno oko 3.500 žena. Kroz ostale mјere u okviru **Programa sufinansiranja samozapošljavanja/Start UP 2019**, 148 žena je pokrenulo vlastiti biznis od ukupnog broja biznisa 605. Procjenjuje se da će do kraja godine taj broj iznositi 250. U

svim ovim mjerama uvedena je i posebna mjera stimulacije poslodavaca za zapošljavanje žena žrtava nasilja u porodici, na način da se osnovni iznos sufinansiranja uvećava za 10%.

U izvještajnom periodu, u oblasti rada i zapošljavanja, usvojene su i provode se **mjere iz akcionih planova zapošljavanja RS za 2018 i 2019. godinu**, a ovi planovi predstavljaju provedbene dokumente **Strategije zapošljavanja Republike Srpske 2016-2020. godina**. Navedenim akcionim planovima planirana je i sprovodi se posebna mjera podrške zapošljavanju žena, a specifično i žena žrtava porodičnog nasilja te žena koje žive u ruralnim područjima, kao posebno ranjivih ciljnih grupa. Resorno nadležno MRIBZ RS (**resor rada**), provodi ove mjere i aktivnosti putem Zavoda za zapošljavanje RS.

U okviru projekta „**Promovisanje rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj**“, koji je započet u 2017. godini i podržan od UN Women, GC RS je u 2018. godini, u saradnji sa MPŠV RS nastavio rad na ekonomskom osnaživanju žena na selu, kroz rodnobudžetski pristup i program pod nazivom: „**Formiranje gender tima i iniciranje inovativne gender akcije za rodno- odgovorno budžetiranje na regionalnom nivou**“. Kroz ovaj projekat je formirana mreža podrške za žene na selu koju čine predstavnici javnog, poslovnog i civilnog sektora sposobljeni da prepoznaju potrebe i preduzmu aktivnosti na unapređenju položaja žena na selu.

GC RS je podržao realizaciju projekta: „**Rodno odgovorni budžet opštine Bratunac**“ za ekonomsko osnaživanje žena žrtava rata, koji je finansiran od UN Women. Ovim projektom je pokrenuta i provedena rodno budžetska inicijativa na nivou opštine Bratunac za povećanje podsticaja i podrške iz budžeta opštine ekonomskom osnaživanju žena žrtava rata. Kroz projekat je izrađen **Akcioni plan za unapređenje položaja žena-žrtava rata na području opštine Bratunac za period 2018 - 2023.** godina koji će služiti kao alat za izdvajanja iz budžeta opštine i smjernica za rad sa ovom kategorijom žena. Na sjednici Skupštine opštine Bratunac 27.12.2018. godine u budžet opštine Bratunac **uvrštene su dvije stavke za podršku ženama žrtvama rata** i to: Sredstva za udruženje žena žrtava rata RS – regionalni odbor Birač – Bratunac – 6.000 KM i Pomoć ženama žrtvama rata 7.000 KM.

Jedinica za koordinaciju poljoprivrednih projekata **MPŠV RS** provodi „**Program razvoja konkurentnosti u ruralnim područjima**“ koji se finansira kreditnim i donatorskim sredstvima Međunarodnog fonda za razvoj poljoprivrede (IFAD). Projekti IFAD-a stavljuju akcenat na siromašne kategorije stanovništva u ruralnim područjima, uključujući žene i mlade ljude na selu. Cilj navedenog programa je razvoj perspektivnih i konkurentnih lanaca vrijednosti u poljoprivredi, naročito pod-sektora voća, povrća, ljekobilja, šumskih plodova, ratarstva, pčelarstva, odnosno pod-sektora koji imaju potencijal da integrišu male poljoprivredne proizvođače i povežu ih s tržištem. U toku je realizacija odobrenih poslovnih planova koji integrišu male poljoprivredne proizvođače u ruralnim područjima i omogućavaju njihovo dugoročno i održivo povezivanje sa tržištem, pri čemu poslovni planovi predviđaju mobilizaciju i udruživanje javnih i privatnih investicionih sredstava.

I.3.5. **Podrška istraživanjima i programima za povećanje učešća žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoja ženskog poduzetništva, kao i o zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskog i društvenog osnaživanja žena.**

GC FBiH je u 2019.godine osigurao 50.000 KM iz FIGAP sredstava za implementaciju dijela Akcionog plana za mjere na kojima je **Udruženje poslovnih žena BiH (UPŽ)** prepoznato kao nosilac odgovornosti. GC FBiH je pružio stručnu podršku svim akterima i dostavio

Upute o načinu uključivanja principa ravnopravnosti spolova kroz postupanje po Smjernicama o minimalnim standardima dodjele budžetnih sredstava putem transfera i subvencija u FBiH.

Vlada FBiH je u proteklom periodu usvojila **Strategiju jačanja funkcije posredovanja u javnim službama za zapošljavanje u FBiH** čija primjena se očekuje u narednom periodu do 2020. godine, a koja ima kao prvi strateški cilj razvoj javne funkcije posredovanja u zapošljavanju u FBiH, te brzo i konkretno ostvarivanje prava koja proističu iz statusa nezaposlenosti, sa razvijanjem **posebnih mjera za naročito isključene skupine**.

Pored toga, Vlada FBiH je u aprilu 2019. godine Odluku o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele tekućih transfera utvrđenih budžetom FBiH za 2019. godinu za FMRPO, kojom je usvojila Program utroška FMRPO s kriterijima. U stavu 2 tačke III. Odluke navedeno je: „Subjekti male privrede koji su u vlasništvu osoba s invaliditetom, žena ili osoba mlađih od 35 godina imati će preferencijalni tretman kod odabira projektnih prijedloga.“

U okviru realizacije GAP BiH, kroz javni poziv za dodjelu sredstava iz FIGAP II programa, u oktobru 2019. godine, GC RS je podržao projekat ekonomskog osnaživanja žena koji provodi Fondacija Udružene žene Banja Luka. Ovaj projekat ima za cilj unapređenje kapaciteta 80 žena iz marginalizovanih grupa (žrtve nasilja ili u riziku od nasilja, žene sa invaliditetom, žene Romkinje i dr.) iz opština Srbac, Laktashi, Banja Luka i Gradiška, da ostvare svoje pravo na rad i zapošljavanje, izgradnjom vještina i kapaciteta za kreiranje poslovnih prilika i ostvarivanje ekonomske nezavisnosti korištenjem Resursnog centra koji će u okviru projekta biti uspostavljen.

MPP RS je započelo aktivnosti na provođenju programa „Promocija rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj“. Program će pružiti podršku strateškim mjerama za razvoj preduzetništva žena (misli se na već pomenutu Strategiju razvoja preduzetništva žena u Republici Srpskoj za period 2019-2023. godina). Planiran je paket obuka za rodnu ravnopravnost i rodno budžetiranje zaposlenih u Ministarstvu; izrada i distribucija informativnog i promotivnog materijala za korisnike strategije; razmjena znanja, iskustava i najboljih praksi zemalja u regionu (mreže, sastanci, organizacija studijskih posjeta i konferencija); priprema za uspostavljanje podrške preduzetnicama na lokalnom nivou, uključujući podršku ženskim preduzetničkim udruženjima (savjetodavna podrška, mentorstvo, itd.), u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, Privrednom komorom Republike Srpske i drugim relevantnim partnerima (sastanci, analiza potreba i izgradnja kapaciteta; plan mera i aktivnosti); obuke i radionice za preduzetnice, uključujući one koje rade sa starim zanatima i rukotvorinama; promotivne i obrazovne aktivnosti u vezi sa digitalnom transformacijom preuzeća koje vode žene.

I.3.6. Podrška istraživanjima i programima usmjerenim na unaprijeđenje socijalne zaštite, koji tretiraju specifični položaj žena na tržištu rada, te u društvenom i ekonomskom životu, na primjer: povremeni posao, prekidi u karijeri, manji projekti plaće, i dr.

Istraživanje **“Rodno zasnovana diskriminacija na radu u Bosni i Hercegovini”²⁰** predstavljeno je javnosti u maju 2019. godine. Izvještaj je dio regionalne inicijative za rješavanje problema rodno zasnovane diskriminacije u radu u šest zemalja zapadnog

²⁰ „Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini“, autorica Lejla Gačanica, izdavač Helsinski parlament građana Banja Luka

Balkana, uz podršku EU i švedske SIDE. Izvještaj je rezultat istraživanja koje je kombiniralo različite metode, uključujući pravnu analizu, online anketu, intervjuje sa relevantnim institucijama i dubinske intervjuje sa ženama koje su doživjele ovaj oblik diskriminacije na poslu ili prilikom zapošljavanja. Ovi intervjuji pokazuju kako zapravo izgleda diskriminacija, sa svim njenim socijalnim, zdravstvenim i ekonomskim posljedicama – sve što statistika ne može da pokaže. Izvještaj se fokusira isključivo na rodno zasnovanu diskriminaciju na tržištu rada, a ne na diskriminaciju uopšteno. Međutim, važno je istaći da je istraživanje identificovalo i brojna druga kršenja radnih prava, što ukazuje na nizak nivo poštovanja prava zaposlenih garantovanog pravnim okvirom u BiH. ARS BiH MLJPI je učestvovala u pripremi intervijua i na prezentaciji istraživanja.

I.3.7. Podrška istraživanjima i programima koji se odnose na unapređenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja, kao i integrisanje gender/rodnih pitanja u programe vezane za održivi razvoj i zaštitu životne sredine.

FMP je objavilo obavijest o rokovima i uslovima za podnošenje zahtjeva za podršku po modelu ruralnog razvoja u 2018.godini. Pored propisanih općih i posebnih uslova propisan je i dodatni iznos novčane podrške koji se obračunava na utvrđeni osnovni iznos novčane podrške u visini od dodatnih 5% za nosioca poljoprivrednog gazdinstva mlađeg od 40 godina na dan objave Obavijesti, odnosno za žene nosioce poljoprivrednog gazdinstva.

MPŠVRS, u okviru programa, „**Promocija rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj**“, nastavilo je rad na uvođenju inicijativa za regionalni / lokalni rodni budžet na ekonomskom osnaživanju seoskih žena, kroz subvencije i uspostavljanje i jačanje regionalne gender mreže u regiji Sarajevo-Romanija. Tokom rada sa regionom Sarajevo-Romanija, ministarstvo istovremeno nastavlja da sarađuje sa regijom Banja Luka, kako bi dalje razvijalo već uspostavljenu mrežu i dobre prakse. Na osnovu iskustava pilot projekta u banjalučkoj regiji, ažuriraće se edukativni moduli za regionalnu inicijativu u sarajevsko-romanjskoj regiji, radiće se na jačanju gender-mreže u pogledu poslovanja i marketinga, radiće se na brendiranju proizvoda, te na uvođenju nove posebne mjere za mreže žena poljoprivrednih proizvođača, kroz Pravilnik o subvencijama, što treba da bude osnova za sheme subvencija u jedinicama lokalne samouprave (gradovima i opštinama).

GC RS je uključen u realizaciju projekta „**Unapređenje procesa izrade plana prilagođavanja BiH na klimatske promjene (NAP) za period 2018-2021**“ čiji je glavni cilj da se unaprijedi planiranje prilagođavanja na klimatske promjene u BiH s fokusom na sektorske pristupe. Projekat će omogućiti: nadograđivanje baze znanja za prilagođavanje na klimatske promjene, prioriterizovanje prilagođavanja na klimatske promjene tokom srednjoročnog perioda, jačanje institucionalnih kapaciteta za integrisanje prilagođavanja na klimatske promjene i demonstriranje inovativnih načina finansiranja prilagođavanja na klimatske promjene na entitetskom, kantonalmom i lokalnom nivou u BiH. Projekat provodi UNDP (kancelarija u BiH). Vezano za ovu aktivnost, predstavnica GC RS imenovana je za **nacionalni fokal-point za gender i klimatske promjene BiH**.

I.3.8. Organizovanje programa obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva.

U izvještajnom periodu Vlada FBiH, posredstvom FZZ, nastavila je provođenje **programa i mjera aktivne politike zapošljavanja**, koje su bile usmjerene na obuku, stručno zapošljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje jednakih mogućnosti za sve u pristupu tržištu rada, u okviru kojih je

podrška pružena ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Rezultati tog aktivnog pristupa rješavanju problema nezaposlenosti, realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja i sa aspekta rodne ravnopravnosti, vidljivi su i kroz **transfere iz Budžeta FBiH ka FZZ i kantonalnim službama**, koje su provodili mjere. Provedene mjere su bile usmjerenе prema teže zapošljivim kategorijama radne snage, među kojima je veliko učešće žena, mlađih, manjina, povratnika i drugo, sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, a radi jačanja konkurentnosti na tržištu rada, sprječavanja dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranja uslova za sticanje prvog radnog iskustva. Ovim programima zapošljavanja uključen je veliki broj nezaposlenih žena, različitih životnih doba i obrazovne strukture u cilju njihove integracije na tržište rada, kao i pokretanja vlastitog biznisa. Najvećim dijelom uključene su dugoročno nezaposlene žene, kao i mlade žene bez radnog iskustva.

MPŠV RS, je u okviru projekta „**Promovisanje rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj**“, u februaru i avgustu 2018. godine organizovalo je obuke o rodnom budžetiranju. Učesnici obuka su bili predstavnici/e savjetodavnih službi ministarstva, s područja regije Banja Luka, imenovani članovi lokalnih zajednica iz zapadnog dijela RS i Grada Banja Luke, te predstavnici/e udruženja i zadruga. Podršku ovim obukama pružio je GC RS.

Privredna komora RS je krajem februara 2019. godine, organizovala dvodnevnu radionicu na temu „**Mala škola preduzetništva žena**.“ Radionica je bila namijenjena svim preduzetnicama koje se žele dodatno obučiti za upravljanje preduzećem, naučiti nove alate za uspješan posao, te dobiti savjete kako da budu još bolje u svom poslovanju.

I.3.9. **Unaprjeđenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unaprjeđenje odredbi o plaćenom porodiljskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mјere koje olakšavaju zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza.**

ARS BIH MLJPI je u izvještajnom periodu realizovala pripreme za provođenje **istraživanja o trenutnom stanju rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova u BIH**. Planom aktivnosti za provedbu programa FIGAP II (2018 – 2021) za 2019. godinu predviđena je realizacija aktivnosti “*Pokretanje istraživanja potrebnih za Gender indeks*”. U okviru navedene aktivnosti predviđeno je da ARS BIH MLJPI proveđe istraživanje o usklađenosti privatnog i profesionalnog života. Konkretno, **istraživanje (anketa) pod nazivom: „Istraživanje o uticaju rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u BIH“²¹** ima nekoliko glavnih ciljeva: ispitati na koji su način raspoređene porodične obaveze i kućanski poslovi unutar porodice, istražiti koji su prediktori takvih raspodjela, ispitati kako raspodjela porodičnih i kućnih poslova utiče na profesionalni život žena i kako se odnosi prema usklađivanju privatnog i poslovnog života zaposlenih žena i istražiti prediktore negativnih posljedica sukoba porodičnih i poslovnih obaveza zaposlenih žena.

²¹ Istraživanje će biti provedenom korištenjem metoda ankete na nacionalno reprezentativnom uzorku zaposlenih žena koje žive s partnerima, veličine N = 500 ispitanica. Teritorijalni obuhvat istraživanja je Bosna i Hercegovina, uz omjer (približno) 2/3 ispitanica sa teritorije Federacije Bosne i Hercegovine i 1/3 ispitanica sa teritorije Republike Srpske i najmanje 20 iz Brčko-Distrikta Bosne i Hercegovine. Ciljana populacija ovog istraživanja su punoljetne zaposlene žene koje žive sa svojim intimnim partnerima minimalno godinu dana a kriteriji za odabir žena u uzorak su sljedeći: starosna dob između 18 i 65 godina, da žive sa svojim (vjenčanim ili nevjenčanim) partnerima minimalno godinu dana i da su zaposlene (bilo koji oblik plaćenog rada izvan kuće).

Novi Zakon o radu FBiH²² predviđa da majke za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta imaju pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno. **Značajna novina je odredba koja se odnosi na institut roditeljskog odsustva za očeve.** Ovim je omogućeno zajedničko roditeljstvo kao princip ljudskih prava. Važeći propisi iz oblasti rada pružaju adekvatnu zaštitu materinstva i očinstva odredbama o porođajnom odsustvu koje može koristiti pored majke i radnik-otac djeteta (član 62. Zakona o radu), pravom na rad sa polovinom punog radnog vremena nakon isteka porođajnog odsustva, koje može koristiti i radnik-otac djeteta (član 63. Zakona o radu), pravom na rad sa polovinom punog radnog vremena do tri godine života djeteta, koje može koristiti jedan od roditelja (član 64. Zakona o radu), pravom žene na odsustvo radi dojenja (član 65. Zakona o radu), pravom na porođajno odsustvo u slučaju gubitka djeteta (članom 66. Zakona o radu), pravom na odsustvo nakon isteka porođajnog odsustva do tri godine života djeteta, koje može koristiti jedan od roditelja (član 67. Zakona o radu), pravom na rad polovinu punog radnog vremena roditelja djeteta sa težim smetnjama u razvoju (član 69. Zakona o radu), pravom usvojilaca djeteta i lica kojem je dijete povjereno na čuvanje i odgoj (član 70. Zakona o radu).

I.3.10. **Provodenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja**

U okviru **Projekta zapošljavanja mladih (YPEP)**, uz podršku Vlade Švicarske i u saradnji sa ARS BiH MLJPI, sredinom 2019. godine provedena je kampanja „**Žene su iste kao muškarci – samo manje vrijedne**“, s ciljem skretanja pažnje na problem rodnih stereotipa kroz koje se uloga žena svodi na tradicionalnu ulogu, a kao jedan od najočiglednijih rezultata je evidentan problem nedovoljnog učešća žena na tržištu rada.

ARS BiH MLJPI je učestovala u radu Regionalne konferencije „**Ekonomска (ne) zavisnost Romkinja: izazovi i rani uzroci**“ (31. 10 - 01. 11. 2018) koja je imala za cilj istražiti uzroke i posljedice ekonomске (ne) zavisnosti romskih žena u ranom djetinjstvu i mladima i predložiti načine za efikasne politike zapošljavanja romskih žena u privatnom i javnom sektoru, kao i Regionalne konferencije o ženskom preduzetništvu “**U korak sa novim vremenom**” koja je održana u Podgorici u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava Crne Gore. Tom prilikom predstavljena je situaciju u oblasti ženskog preduzetništva u BiH, zakonski osnov, postignuti rezultate i izazovi.

GC RS svake godine obilježava 15. oktobar - Međunarodni dan žena na selu **u okviru kampanje „RAVNOPRAVNO za žene na selu!“**. Ovim povodom GC RS je u saradnji sa MPŠV RS i finansijsku podršku UN Women, u oktobru 2018 organizovao **Promociju rada udruženja žena na selu i zadruga**. Na događaju su prisustvovala udruženja žena sa sela i zadruga iz cijele RS. Preko 20 udruženja i 80 izlagača je predstavilo svoje proizvode prisutnim predstavnicima ministarstava RS, predstavnicima institucija, jedinica lokalne samouprave RS, Privredne komore RS, predstavnicima turističkih organizacija i međunarodne zajednice. Cilj događaja je bio promocija rada udruženja žena na selu, predstavljanje zadruga, kao i proizvoda koje žene proizvode i plasiraju na tržište, a sve u svrhu ekonomskog osnaživanja žena na selu i unapređenja njihovog položaja. Pored navedenog centralnog događaja, GC RS ovu kampanju je sproveo i na lokalnom nivou, u saradnji sa ministarstvima, gradovima i opštinama i nevladinim organizacijama.

²² Službene novine Federacije BiH, br. 26/16 i 89/18

Pored toga, GC RS je učestvovao na konferenciji „**Kako bolje i kako više podržati razvoj malih i srednjih preduzeća**“, koja je održana 05. 12. 2018. godine u Banjoj Luci u organizaciji agencije „Eda“ i MPP RS, kao i „**Trećoj konferenciji preuzetništva žena u Republici Srbiji**“, koja je održana 25. 09. 2019. godine u Trebinju. Konferenciju je organizovalo MPP RS i Privredna komora RS, a u cilju promocije ženskog preuzetništva, ohrabruvanja žena za pokretanje novih i proširivanje postojećih preuzetničkih projekata, kao i razmjene iskustava i povezivanja žena preuzetnica u regionu.

GC FBiH je razvio programsku saradnju sa **Udruženjem poslovnih žena BiH**, kroz niz aktivnosti: organizacija okruglih stolova, pružanje stručne pomoći u redovnim aktivnostima, kao i aktivnostima podizanja svijesti kroz informativne kampanje i dostavljanje informacija na portal poduzetna ba.

I.3.11. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva

ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBIH kontinuirano prate stanje u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima kroz sačinjavanje izvještaja o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, izvještavanje o provedbi GAP BiH, te kroz učešće u izradi drugih relevantnih izvještaja prema ratificiranim dokumentima od strane BiH, kao što su izrada izvještaja o primjeni **Konvencija Međunarodne organizacije rada**, učešće u radnim grupama za izradu **Univerzalnog periodičnog izvještaja o ljudskim pravima**, te izvještaja prema **Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i revidiranoj Ekonomsko-socijalnoj povelji**, prema aktivnostima predviđenim u FIGAP-u, kao i dijelova izvještaja prema Evropskoj komisiji i drugima.

Praćenje izvještavanja se unapređuje sa praćenjem svih budžetskih mjera Budžeta FBiH, koje su relevantne za razvoj poduzetništva. Takođe, GC RS redovno prati stanje ravноправnosti polova u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima, a periodično priprema izvještaje o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravноправnost polova u navedenoj oblasti. Ovi izvještaji sadrže pregled standarda, mjera i preporuka za djelovanje, sprovedene aktivnosti u izvještajnom periodu, te pregled statističkih i administrativnih podataka o učešću žena i muškaraca u ovoj oblasti.

I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport

I.4.1. Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionalih planova, programa i drugih akata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima

Postupajući po zahtjevu za ispitivanje povreda ZoRS BiH, kojeg je u 2019. godini podnio SOC, GC FBiH je Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade KS uputio **Preporuku za usklađivanje Pravilnika o sticanju i korištenju akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama na području KS**, čiji je sastavni dio Spisak akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja koja se mogu sticati na visokoškolskim ustanovama na području KS i s tim u vezi sadržaja javnih isprava koje izdaju visokoškolske ustanove u KS. Pored toga, identifikovana je potreba **jedinstvenog reguliranja ovog pitanja na području FBiH**, te je istovremeno preporučeno da FMOIN pokrene aktivnosti putem Koordinacije ministara obrazovanja i nauke u FBiH kako bi se omogućilo da se akademske titule, stručna i naučna zvanja koja se navode na diplomama, dodacima diplomama i drugim javnim ispravama koje izdaju univerziteti u FBiH mogu **dodjeljivati i u ženskom rodu**. FMOIN je o preporuci obavjestio sva kantonalna ministarstva i na jednoj od narednih sjednica **Koordinacije ministara obrazovanja i nauke u FBiH** će biti pokrenuto i pitanje upotrebe rodno odgovornog jezika na diplomama koje izdaju univerziteti u FBiH.

FMOIN je Akcionim planom sa provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2018 - 2020) planiralo aktivnost **Inoviranje uputstava za stručnu ocjenu rukopisa udžbenika i drugih nastavnih sredstava**. Međutim, prije inoviranja uputstava za stručnu ocjenu rukopisa udžbenika i drugih nastavnih sredstava neophodno raspisati javne konkurse za pribavljanje rukopisa udžbenika i drugih nastavnih sredstava za osnovnu školu. Koordinacija ministara obrazovanja i nauke u FBiH inicirala je **izmjenu Odluke o postupku pripremanja i odobravanja udžbenika i drugih nastavnih sredstava za osnovne i srednje škole** kako bi se omogućilo odobravanje deficitarnih udžbenika.

Na osnovu godišnjih Programa rada NS i Vlade RS, GC RS identificuje prioritetne zakone i druge akte u svim, pa tako i u vezi sa oblastima obrazovanja, nauke i kulture. U izvještajnom periodu, **GC RS** je dao **preporuku za usaglašavanje Nacrta zakona o sticanju statusa samostalnog umjetnika i samostalnog stručnjaka u kulturi**, sa standardima za ravnopravnost polova. Traženo je da se navedeni zakonski akt usaglasi u pogledu ravnopravne zastupljenosti polova prilikom imenovanja komisija propisanih zakonom. Ovaj zakon se još nalazi u proceduri razmatranja.

Postupajući u okviru zakonom propisane nadležnosti da prati primjenu ZORP BiH u RS i s tim u vezi priprema i sačinjava informacije, mišljenja i preporuke koje dostavlja Vladi RS i drugim nadležnim organima i tijelima, GC RS je analizirao program „Populaciona obuka u školama Republike Srpske“ te stim u vezi uputio Republičkom pedagoškom zavodu Republike Srpske (RPZ RS), preporuku mjera za ostvarivanje ravnopravnosti polova u provođenju „Populacione obuke u školama Republike Srpske“. Preporukom se ukazuje na potrebu preduzimanja svih neophodnih mjera za ostvarivanje ravnopravnosti polova u provođenju „Populacione obuke u školama Republike Srpske“ uključujući njeni usaglašavanje sa obaveznim standardima i principima ravnopravnosti polova i otklanjanje svih eventualnih diskriminatornih sadržaja. Ovim povodom ukazano je da je populaciona obuka, kao jedna od mjera pronatalitne politike, vrlo osjetljivo područje jer suštinski i formalno predstavlja intervenciju države u dijelu koji čini privatnu sferu i pravo pojedinca.

Kao takva, ova obuka sama po sebi nosi rizik diskriminatornih praksi, stavova i tumačenja zasnovanih na polu odnosno rodu, naročito imajući u vidu biološku, odnosno reproduktivnu ulogu žena i sva pitanja koja iz toga proizilaze, uključujući stereotipe i patrijarhalne norme koje se vezuju za ovu ulogu i uopšte ulogu žena u našem društvu. Obrazovne ustanove i svi učesnici u obrazovnom procesu, te nastavni planovi, programi i metode, imaju veliku i odlučujuću ulogu u ostvarivanju ravnopravnosti polova. S obzirom na propisane obaveze, skrenuta je pažnja da su promjena rodnih odnosa, osnaživanje žena, te otklanjanje negativnih tradicionalnih rodnih stereotipa ključni za postizanje ravnopravnosti polova i koriste cjelokupnom društvu, uključujući muškarce, kao i budućim generacijama. Sa druge strane, rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju stvarne ravnopravnosti polova te podstiču polnu diskriminaciju.

I.4.2. Provođenje gender analiza strategija, politika, programa i projekata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova

Gender analiza **Odluke o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom FBiH za 2018. godinu FMKS²³** i **Odluke o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom FBiH za 2019. godinu FMKS²⁴**, pokazala je da su za dodjelu sredstava korišteni opći i posebni kriteriji koji su uključivali i kriterije promocije ravnopravnosti spolova. Neki od primjera korištenih kriterija su: „Doprinos kandidiranih projekata stvaranju jednakih prava, mogućnosti učešća i pristupa u oblasti kulture bez obzira na spol“, „Stvaranje uvjeta za podizanje kvalitete sporta uz uvažavanje ravnopravnosti spolova“, „Potpora manifestacijama i takmičenjima u FBiH uz uvažavanje ravnopravnosti spolova“, „Stepen uvažavanja ravnopravnosti spolova na manifestaciji – takmičenju za koje se traži sufinsiranje“, „Potpora projektima koji promoviraju sportske aktivnosti osoba sa invaliditetom uz uvažavanje ravnopravnosti spolova“.

I.4.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o pristupu i učešću žena i muškaraca na svim nivoima u obrazovnom sistemu, nauci, kulturi i sportu

Statistički podaci razvrstani po polu u oblasti obrazovanja, te podaci za oblasti kulture i umjetnosti, dio su **redovne statistike** koju prikupljaju, obrađujuju i publikuju **BHAS, FZS i RZS RS**. BHAS svake druge godine objavljaju publikaciju „**Žene i muškarci u BiH**“ koja sadrži, razvrstane po spolu, podatke o učešću učenika i učenica, zaposlenim u sektoru obrazovanja, nauci, kulturi i istraživanju.

Svake druge godine **FZS** izdaje publikaciju „**Žene i muškarci u Federaciji BiH**“, koji sadrži statističke podatke neophodne za analizu stanja, te kreiranje politika i programa u prioritetnim oblastima. Podaci su prezentirani tabelama sa grafičkim prikazom i rezultat su provođenja redovnih statističkih istraživanja FZS, a manji dio podataka preuzima se od drugih nadležnih institucija.

RZS RS, periodično, svake dvije godine, izdaje i poseban bilten „**Žene i muškarci u Republici Srpskoj**“ u kojem su sadržane statistike svih nivoa obrazovanja u RS. Podaci za navedeni bilten, za period 2017-2018. godina, biće dostupni krajem 2019. godine.

²³ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 23/18

²⁴ „Službene novine Federacije BiH, broj: 27/19

Pored ovog biltena, Zavod radi i objavljuje u posebnim biltenima, posebne statistike iz oblasti obrazovanja, te kulture i umjetnosti, sve razvrstano prema polu.

I.4.4. Redovno praćenje i procjena pristupa oba spola na postdiplomskim programima i sticanju naučnih zvanja, kao i pristup grantovima i stipendijama pod istim uvjetima, naučno-istraživačkim programima i projektima, kao i u procesima rukovođenja i koordinacije.

U izvještajnom periodu, **FMOIN** je dodijelilo sredstva u ukupnom iznosu od 94.557,00 KM za 16 korisnika, a sve u svrhu realizacije projekata iz oblasti „**Podrška stručnom usavršavanju i profesionalnom razvoju prosvjetnih radnika u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju**“. Kvalitet ponuđenih projekata presudan je za dodjelu sredstava FMOIN, a mogućnost apliciranja na iste ravnopravno imaju svi zainteresirani, bez obzira na spol.

I.4.5. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, nauci, kulturi i sportu, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera.

U izvještajnom periodu, dodijeljena su sredstva u ukupnom iznosu od 129.994,00 KM za 26 korisnika u svrhu realizacije projekata iz oblasti „**Podrška projektima koji doprinose razvoju ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje kod djece predškolskog uzrasta, učenika osnovnih i srednjih škola**“. Kroz šest projekata, iz ukupnih sredstava namijenjenih pravnim licima u iznosu od 4.318.794,70KM, žene/djevojčice su učestvovale sa 56,80%. Iz sredstava namijenjenih fizičkim licima u iznosu 2.668.231,16KM, žene/djevojčice su učestvovale sa 50,10%.

I.4.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta, kao i programima usmjerenim ka eliminaciji diskriminatorskih i stereotipnih stavova u obrazovnim, naučnim, kulturnim i sportskim sadržajima

U sklopu Konkursa za finansiranje/sufinansiranje naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata, FMOIN je u 2019. godini, između ostalih, podržalo Projekat „**Uticaj spola na korelaciju kognitivnog, glikemijskog, lipidnog i nutritivnog statusa sa serumskom koncentracijom moždanog neurotrofnog faktorankod osoba treće životne dobi**“ u iznosu od 7.849,81 KM.

I.4.7. Podrška programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritetne ciljne grupe kao što su: odrasli bez završene osnovne ili srednje škole, odrasli sa završenom srednjom školom koja ne odgovara potrebama tržišta rada, osobe sa posebnim potrebama, Romi, povratnici, starije osobe kao i osobe koje žele napredovati u radu i zanimanju, te usavršavati poduzetničke sposobnosti.

U izvještajnom periodu FMOIN je dodijelilo sredstva u ukupnom iznosu od 69.610,00 KM za devet korisnika, a sve u svrhu realizacije projekata iz oblasti „**Podrška programima obuke, stručnog osposobljavanja i usavršavanja odraslih osoba s fokusom na žene radi lakše integracije na tržište rada**“. Nadalje, dodijeljena su sredstva u ukupnom iznosu od 41.678,00 KM za 7 korisnika, u svrhu realizacije projekata iz oblasti „**Podrška**

projektima angažiranja Rom-medijatora/asistenta radi povećanja obuhvata i redovnog pohađanja osnovnog obrazovanja djece romske nacionalnosti“.

I.4.8. Podrška programima jednakih mogućnosti oba spola za jačanje kapaciteta, pristup i upotrebu novih informacionih i komunikacionih tehnologija u vladu, javnim i privatnim preduzećima, medijima kao i u sektoru obrazovanja.

U oblasti nauke, FMOIN kontinuirano finansira programe i projekte, te prati i analizira akademsku rodnu zastupljenost u okviru tih programa. U većini programa podržanih od strane Ministarstva, zastupljenost žena naučnica gotovo je identična zastupljenosti njihovih muških kolega. Žene voditelji naučnoistraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata koje je finansiralo Ministarstvo u proteklih deset godina, od ukupno 419 projekata, žene su voditelji 189 projekata (45%). Ove godine od 38 odobrenih projekata u sklopu Konkursa za finansiranje/sufinansiranje naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata u FBiH, 19 je žena u ulozi voditelja (50%).

I.4.9. Podrška gender/rodnim studijama i istraživačkim aktivnostima na univerzitetima i istraživačkim institutima.

ARS BiH MLJPI je u 2019. godini uspostavila saradnju sa **Univerzitetom u Sarajevu** o temema nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Tako je u julu 2019. godine, u saradnji sa **Pravnim fakultetom Univerziteta u Sarajevu**, organizovan Okrugli sto na temu „Implementacija Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u BiH“. Na okruglom stolu su osim predstavnica Pravnog fakulteta u Sarajevu, nevladinih i međunarodnih organizacija, učešće uzeli i predstavnici **Univerziteta u Sorboni, Francuska**. Intenzivirana je i saradnja sa **Ekonomskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu**, pri čemu je ARS BiH MLJPI učestvovala je i dala doprinos na radionici „Povećavanja učešća žena na tržištu rada“. Tom prilikom je otvoren **Centar za žensko poduzetništvo**, predstavljena studija „**Žensko preuzetništvo – pregled stanja i preporuke za budućnost**“ i lansirana kampanja „**Žene su iste kao muškarci - samo manje vrijedne**“. Cilj ovih aktivnosti je ekonomsko osnaživanje žena sa fokusom na žene-žrtve nasilja.

I.4.10. Provodenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao načelu ljudskih prava, a u cilju mijenjanja postojećih stereotipnih stavova i ponašanja u vezi sa ulogama žena i muškaraca

FMOIN je organiziralo Naučnu konferenciju „**Bosanskohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad**“, u saradnji sa Fakultetom humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“ i Udruženjem za modernu historiju Sarajevo. U sklopu ove konferencije, održana je i manifestacija „Razgovor sa naučnicom / znanstvenicom“. I promovisan **Zbornik radova sa konferencije**, što ima za cilj da apostrofira ulogu i poziciju žena u sistemu visokog obrazovanja i nauke.

GC RS svake godine obilježava "Međunarodni dan djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT) - Girls in ICT Day!", koji je na inicijativu GC RS obilježen prvi put u RS 2011. godine. U 2018. i 2019. godini je ovim povodom uspostavljeno partnerstvo sa IT kompanijom „Lanaco“ i to kroz različite kurseve za djevojčice koji su certificirani na svjetskom nivou i po završetku kojih polaznice imaju priliku da izađu na tržište rada u oblasti IT-a. Povodom obilježavanja ovog međunarodnog dana 2019. godine, GC RS pozvao sve fakultete, škole, institucije, istraživačke centare, IKT kompanije, kao i sve druge zainteresovane, da u okviru svojih mogućnosti obilježe ovaj dan. Uspostavljena je

komunikacija sa **ITU - Girls Day in ICT iz Ženeve**, pripremljen pregled aktivnosti i postavljen na međunarodni portal ove organizacije.

Planirana Konferencija „**Informacione tehnologije kao ženski svijet**“ nije održana zbog proglašenja vanrednog stanja u RS zbog poplava.

I.4.11. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta

Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta provodi se kroz sačinjavanje izvještaja o provedbi **CEDAW**, Izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, te kroz učešće u izradi drugih relevantnih izvještaja prema ratificiranim dokumentima od strane BiH.

U cilju praćenja zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti kulturnog života na teritoriji FBIH, izvršena je gender analiza tematskog Biltena FZS pod nazivom „**Kultura i umjetnost u 2017. godini**“, objavljenog 31.10. 2018. godine. Rezultati pokazuju da su u muzejima, pozorištima, centrima i zavodima iz ove oblasti, kinima i kinoteci, radio i tv-centrima **podjednaka zastupljenost** zaposlenih muškaraca i žena, a da je takođe podjednaka zastupljenost posjetitelja, odnosno posjetiteljica na festivalima.

I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita

- I.5.1. **Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionalih planova, programa i drugih akata u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima**

U skladu sa **programima rada NS RS i Vlade RS**, identifikovani su prioritetni zakoni i strategije u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima. U fokusu rada u izvještajnom periodu su bili sljedeći zakonski i drugi akti: **Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Republici Srpskoj (2019 - 2029. godina)**; **Zakon o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplođnje**; **Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju**. Navedeni strateški i zakonski akti sadrže međunarodne i domaće standarde za ravnopravnost polova i uvedeni su direktno, u procesu njihove izrade, od strane ovlaštenih obrađivača, što pokazuje da resorno ministarstvo ima izgrađene kapacitete u uvođenju ovih standarda u normativno-pravne okvire. Svi navedeni akti dostavljeni su GC RS na mišljenje o usaglašenosti, te je konstatovano da su usaglašeni.

U oblasti zdravstva u FBiH, razvijen je generički interni **Protokol o postupanju sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve seksualnog nasilja i torture u ratu**. Protokol sadrži i **standardne operativne procedure za postupanje sa žrtvama** u različitim službama u okviru doma zdravlja. Protokol i standardne operativne procedure su razvijene od strane FMZ, u saradnji sa UNFPA Uredom za BiH i Partnerstvom za javno zdravlje (NVO). Protokol i standardne operativne procedure (SOP) se obavezno prilagođavaju za primjenu u lokalnom kontekstu, tako da prate organizaciju unutar doma zdravlja, te kapacitete u zajednici (od značaja za multisektorsku saradnju). SOP se odnose na put korisnika usluga (pacijenta) unutar sistema zdravstva, prepoznavanje žrtve, pregled žrtve, dokumentiranje rada sa žrtvama, šifriranje i prijavljivanje žrtava rodno zasnovanog nasilja. Interni mehanizam koordinacije ima za cilj da ojača odgovor sistema zdravstva na prava i potrebe žrtava, čime se ujedno jača i uloga zdravstvenog sektora u ukupnoj zaštiti žrtava.

Pomenuti protokoli i SOP-ovi su tokom 2017. i 2018. godine prihvaćeni u više domova zdravlja na području FBiH (Goražde, Odžak, Ključ, Sanski Most, i dr.). Određeni domovi zdravlja su trenutno u procesu prilagodbe ovog modela zaštite. Budući da je u pitanju **novina u sistemu zdravstva**, primjena protokola i SOP-ova se prati radi utvrđivanja da li isti doprinose boljem postupanju sa žrtvama. Važno je istaći da su standardne operativne procedure u zdravstvu proizašle iz međunarodnih standarda uspostavljenih za ovu oblast, a za primjenu u FBiH su prilagođene za lokalni kontekst.

- I.5.2. **Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti zdravstvene zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova**

14 – 15. marta 2019. godine, u organizaciji ARS BIH MLJPI i Odjela za pitanja seksualne orientacije i rodnog identiteta VE („Odjel SOGI“), održana je **prva radionica** sa relevantnim predstvincima/predstavnicama svih nivoa vlasti **na temu zaštite prava transrodnih i interspolnih osoba**. Doneseni su **zaključci i preporuke** koji trasiraju put predstojećih prioriteta u rješavanju problema transrodnih i interspolnih osoba u BiH. Radionici su, pored ostalih, učestvovali predstavnici institucije ombudsmana, entitetskih ministarstava

unutrašnjih poslova i zdravstva, kliničkih centara, zavoda za zdravstvo, akademske zajednice i civilnog društva.

Strateški plan za reformu zdravstvenog sistema u FBiH 2008 - 2018 usklađen je sa principima ravnopravnosti spolova, i daje strateški pristup i ciljeve reforme zdravstvenog sistema za FBiH, za period 2008.- 2018. Međutim, primijećeno je da pojedini kantonalni propisi iz oblasti zdravstva nisu usaglašeni sa federalnim propisima, odnosno da u nekim slučajevima čak i suprotno uređuju ista pitanja. Nadalje, na nivou kantona često se sprovode kantonalne politike koje nisu usaglašene sa federalnim nivoom, a da pri tom FBiH nema mehanizama djelovanja prema nižim nivoima organizacije.

Zdravje žena je inkorporirano u **Strategiju za unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava FBiH 2010 - 2019.** godine. Strategija je posvećena unapređivanju zdravstvenih usluga i prava vezanih za seksualno i reproduktivno zdravlje i prava na području FBiH. Strategija se bazira na osnovnim prioritetima u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, a to su: prijeporođajna, porođajna i poslijeporođajna zaštita; planiranje porodice uključujući i usluge u slučaju neplodnosti; prekidi trudnoće; sprječavanje širenja seksualno prenosivih infekcija uključujući i HIV; maligna oboljenja reproduktivnih organa; promovisanje seksualnog zdravlja i prava; promocija reproduktivnih prava; kontinuirana edukacija; uloga nevladinoga sektora. Izrađena je analiza primjene planiranih mjera na osnovu upitnika FMZ distribuiranog svim akterima od značaja za provođenje Strategije, što je poslužilo za reviziju navedene Strategije.

Za primarni nivo zdravstvene zaštite, Strategijom je bilo predviđeno uspostavljanje „**Savjetovališta za planiranje porodice**“. Međutim, domovi zdravlja naglašavaju da savjetovališta, kao takva, nisu formirana, niti je to isplativo, jer se usluge savjetovanja za planiranje porodice pružaju kroz već postojeće službe, treba naglasiti i da su u FBiH izrađeni **novi standardi i normativi zdravstvene zaštite i nomenklatura usluga**, koji obuhvataju novi koncept usluge savjetovanja, čime se stvaraju bolje prepostavke za podizanje svijesti iz domena seksualnog i reproduktivnog zdravlja, posebno žena.

U fazi pripreme nove Strategije razvoja FBiH **vrši se SWOT analiza u oblasti zdravstva** u proteklih 10 godina, obradit će se i pitanja od značaja za različite aspekte ravnopravnosti spolova.

I.5.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga

Podaci razvrstani po spolu o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga kontinuirano se prikupljaju i objavljaju u formi izvještaja o provedbi CEDAW, izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, godišnjih izvještaja o provedbi GAP BIH, koji sadrži statističke podatke neophodne za analizu stanja, te kreiranje politika i programa u prioritetnim oblastima. Statistički podaci razvrstani po polu u oblasti zdravlja, prevencije i zaštite dio su redovne statistike koju prikuplja, obrađuju i publikuju **BHAS, RZS RS i FZS**.

U izvještajnom periodu, provedene su aktivnosti na izradi **pravilnika** kojima se u FBiH uređuju medicinska dokumenta, individualni obrasci, kao i izvještajni obrasci u vezi sa evidencijama u oblasti zdravstva. Pravilnici se donose na osnovu Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva koji je usaglašen sa odredbama ZoRS BiH, te je time osigurano evidencija i vođenje podataka razvrstanih po spolu. Njihova primjena ima za cilj unaprijeđivanje ukupne zdravstvene statistike u FBiH i izrade različitih vrsta analiza u zdravstvu, te donošenje rodno odgovornih zdravstvenih politika. Konkretno, u izvještajnom periodu

doneseni su sljedeći pravilnici: **Pravilnik o obliku i sadržaju osnovne medicinske dokumentacije** ("Sl. novine FBiH", broj 61/18), **Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja individualnih izvještajnih obrazaca i drugih pomoćnih obrazaca za vođenje evidencija, kao i drugim pitanjima od značaja za individualne izvještajne obrasce i druge pomoćne obrasce** ("Sl. novine FBiH", broj 61/18), **Pravilnik o načinu i rokovima dostavljanja, kao i obliku i formi zbirnih izvještajnih obrazaca** ("Sl. novine FBiH", broj 61/18).

U izvještajnom periodu realizovano je **regionalno istraživanje** koje u dijelu nalaza za BIH prezentuje značajne podatke u vezi **zdravstvenog položaja Romkinja u BIH** iz kojeg nadležni organi mogu generisati važne nalaze i empirijske podatke za pripremu politika i mjera u ovoj oblasti. *Najvažniji nalazi istraživanja prikazani su u Aneksu 3 ovog izvještaja.*

I.5.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera

Dodatna i kontinuirana edukacija profesionalaca u zdravstvu F BiH, uređena je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i propisima donesenim na osnovu tog Zakona. S tim u vezi, u podzakonske akte o edukacijama koje donosi FMZ uvrštavaju se **nastavne cjeline vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje, te rodno zasnovano nasilje**, tamo gdje je to prikladno u odnosu na osnovnu temu edukacije. To je kontinuirana obaveza. Primjera radi, takve teme postoje kroz dodatne edukacije za timove porodične medicine, patronažne sestre, okupacionu terapiju u mentalnom zdravlju i sl.

U cilju jačanja profesionalnih kapaciteta u oblasti primjene standarda ravnopravnosti spolova u oblasti zdravstva u izvještajnom periodu provođen je projekat „**Projekat jačanja sestrinstva u BIH**“, kojeg je finansijski podržala Vlada Švajcarske, a provodi se u partnerstvu MCP BiH i nadležnih institucija i ustanova iz oblasti zdravstva i obrazovanja iz RS, FBiH i BD BiH, uz podršku Fondacije „FAMI“, Ženevske univerzitetska bolnica i Instituta za sestrinstvo u Bazelu, GC RS i GC FBiH. Projekat podstiče procese povećanja kvalitete usluga medicinskih sestara i tehničara, te bolji pristup ovim uslugama, naročito za ugrožene grupe stanovništva, koje uključuju starije, osobe sa invaliditetom, raseljena lica, nezaposlene i neosigurane osobe, manjine, osobe koje žive u udaljenim područjima, samohrane majke, mlade roditelje, djecu i mlade.

Primjera radi, u okviru pomenutog projekta, GC FBiH je u izvještajnom razdoblju pružio stručnu pomoć u procesu razvoja dokumenata, dajući mišljenje i izradom preporuka za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u proizvode/dokumente projektnih radnih grupa: 121 standardnu operativnu proceduru, Priručnik o razvoju i primjeni standardnih operativnih porcedura, Model za razvoj sestrinstva u zajednici/polivalentne patronaže, Akcioni i tranzicioni plan za transformaciju srednjoškolskog obrazovanja medicinskih sestara i tehničara, koji sadrži i ključne kompetencije, kurikulumi 4 studija II ciklusa zdravstvene njegе/sestrinstva i ključne kompetencije mastera zdravstvene njegе.

I.5.5. Provodenje obuka o ravnopravnosti spolova za profesionalne radnike u oblasti zdravstva kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga koje uzimaju u obzir različite potrebe i interesu žena i muškaraca.

U organizaciji entitetskih ministarstava zdravstva i uz podršku UNFPA, kontinuirano su provođene obuke zdravstvenih radnika na temu odgovora na rodno zasnovano nasilje. "Resursni paketi za odgovor pružatelja zdravstvenih usluga na rodno zasnovano nasilje u FBiH i RS-u" koji služi kao osnov za obuke trenera kao i obuke zdravstvenih radnika. Obuke se temelje na međunarodnim pravnim izvorima, te posebno prepoznaju značaj odredbi Istanbulske konvencije.

U okviru prethodno pomenutog projekta **jačanja sestrinstva u BiH**, provedene su i obuke „**Rodni aspekti zdravlja i zdravstvenih usluga u okviru primarne njegi za medicinske sestre i tehničare**“, a GC RS i GC FBIH je proveo obuke na temu „**Rod i zdravlje**“ za predstavnike institucija iz oblasti zdravlja, za sve radne grupe projekta, koje uključuju i radne grupe zadužene za reformu kurikuluma u srednjoškolskom i visokom obrazovanju medicinskih sestara i tehničara, kao i radnu grupu za izradu standardnih operativnih procedura.

Također, bitno je istaći i da su **UNFPA i Asocijacija „XY“** inicirali **osnivanje radne grupe za seksualno i reproduktivno zdravlje u slučajevima elementarnih nepogoda i kriznih situacija**, sačinjene od predstavnica/ka entitetskih ministarstava zdravstva i MCP BiH kao i eksperata u oblasti ginekologije i akušerstva, i nevladinih organizacija. Članovi radne grupe i drugi eksperti su prošli trening o minimalnom paketu usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u kriznim situacijama.

I.5.6. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblasti zdravstva, kao i programima usmjernim na unaprjeđenje zdravstvene prevencije i zaštite, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja sa posebnim naglaskom na vulnerabilne grupe

Poboljšan pristup manjinskim grupama sveobuhvatnim uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja, neovisno od bračnog statusa i dobi, uključujući pristup kontracepciji je predmet svih politika i strategija iz ove oblasti, kao i relevantnih dokumenata iz **Dekade integracije Roma**. Konkretnе aktivnosti odnose se uglavnom na savjetovanje i edukaciju, posebno Roma. Također, sačinjen je **Vodič za ostvarivanje zdravstvene zaštite i pristup zdravstvenom osiguranju Roma u FBiH**, sa posebnim fokusom na pristup Romkinja zdravstvenoj zaštiti, uključujući prava iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja. U FBiH su održane edukacije s tim u vezi, uključujući i uticaj dječijih brakova na zdravlje djevojčica. Ukazivanje na značaj promocije zdravlja i prevencije bolesti kontinuirana je aktivnost **Zavoda za javno zdravstvo** u odnosu na romsku populaciju, a realizirane mjere doprinose podizanju svijesti o važnosti zdravlja. Osim toga, provedeni su projekti **povećanja obuhvata romske populacije obaveznim zdravstvenim osiguranjem**, a koji su dali odlične rezultate. Radi se o aktivnostima podržanim od strane MLJPI BiH.

Programi usmjereni na zaštitu **mentalnog zdravlja** u izvještajnom periodu su provođeni kroz **Projekat mentalnog zdravlja u BiH** i dio su reforme mentalnog zdravlja. Svi programi obavezno sadrže i aspekt ravnopravnosti spolova, jer je to prepoznato kroz utvrđivanje samog Projekta i to kroz sve tri komponente kojima se Projekat bavi. U tom polju, postoji napredak u odnosu na razumijevanje važnosti uvažavanja u praksi svih pitanja povezanih sa ravnopravnosću spolova unutar sistema zdravstvene zaštite. Programi zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja su potpuno povezani sa ciljevima važnim za

osiguranje ravnopravnosti spolova, uvažavajući specifičnosti i potrebe muškaraca i žena, ali su povezani i sa provedbom globalnih razvojnih ciljeva u ovoj oblasti (planiranje porodice, savjetovanja, kontracepcija i sl.).

I.5.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o opcijama porodičnog planiranja, putem medija i zdravstvenih i obrazovnih ustanova

U izvještajnom periodu nastavljene su edukacije na osnovu **Vodiča za trening trenera za planiranje porodice**, kojeg su izradili UNFPA i Partnerstvo za javno zdravlje, u saradnji sa nadležnim ministarstvima zdravstva. Kreirana su četiri modula koja obuhvataju kontracepciju, legislativu, savjetovanje i tehnike edukacije odraslih, a namijenjeni su ljekarima porodične medicine i medicinskim sestrnama. Kroz **Trening trenera** – obučeno je 20 budućih edukatora za edukaciju ljekara porodične medicine na temu planiranja porodice. Pored toga, izrađena je brošura za pacijente na temu kontracepcije (u saradnji sa UNFPA). Ljekari koji su prošli edukaciju, nakon savjetovanja sa pacijentima, dužni su obezbjediti promotivno edukativni materijal pacijentima.

Iako nije ostvaren željeni napredak po planiranim aktivnostima shodno Strategiji za unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava FBiH 2010 - 2019. godine, u smislu saradnje između sektora obrazovanja i zdravstva, zabilježeni su pozitivni primjeri iz prakse, kao što je izrada i primjena kurikuluma „**Zdravi životni stilovi**“, koji uključuje i obrazovanje o pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, te pripadajući **Priročnik za nastavnike**. Dokumenti su nastali saradnjom predstavnika FMOIN, FMZ, relevantnih kantonalnih ministarstva, pedagoških zavoda, Vijeća roditelja KS i Asocijacije „XY“.

Provedene su brojne partnerske inicijative vladinog i nevladinog sektora edukacije o seksualnom reproduktivnom zdravlju, seksualno prenosivim infekcijama i prevenciji HIV-a (uglavnom u većim gradovima FBiH). Međutim, potrebe su daleko veće od sredstava koja su na raspolaganju, tako da sistemska i kontinuirana edukacija mladih nije još uvijek zaživjela.

I.5.8. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.

Praćenje stanja o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevenciji i zaštiti provodi se kroz sačinjavanje izvještaja o provedbi CEDAW, Izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, na osnovu kojih se sačinjavaju državni izvještaji, te kroz učešće u izradi drugih relevantnih izvještaja prema ratificiranim dokumentima od strane BiH.

Prema raspoloživim podacima u vezi sa diskriminacijom Romkinja u oblasti zdravstvene zaštite, dječijih brakova i pružanja podrške i zaštite u situaciji nasilja u porodici, **Romkinje i cijela romska populacija su lošijeg zdravstvenog stanja** u odnosu na druge društvene grupe, jer nemaju mogućnost da se besplatno liječe zbog nedostatka zdravstvenog osiguranja.

I.6. Socijalna zaštita

I.6.1. Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionalih planova, programa i drugih akata u oblasti socijalne zaštite, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima

Na temelju analize dijela Programa rada Vlade FBiH za 2019. godinu u oblasti socijalne zaštite, identifikovani su prioritetni zakoni za koje će u procesu izrade biti potrebno davanje stručnih mišljenja u cilju uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova: **Zakon o socijalnim uslugama u FBiH**, **Zakon o djelatnosti socijalnog rada u FBiH**.

Socijalna zaštita u FBiH regulisana je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Sl. novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18) koji je okvirni zakon iz oblasti socijalne zaštite, kojim se utvrđuje politika socijalne zaštite u FBiH. Obzirom na Ustavom **podijeljenu nadležnost** federalne i kantonalne vlasti u oblasti socijalne zaštite u FBiH, pored navedenog zakona egzistiraju kantonalni propisi o socijalnoj zaštiti. Regulisano je da u obavljanju djelatnosti ustanove socijalne zaštite ne smiju uspostavljati nikakva ograničenja u pogledu teritorijalne, nacionalne, vjerske, političke ili bilo koje druge pripadnosti korisnika tih ustanova (rasa, boja kože, spol, jezik, socijalno porijeklo i drugo).

U skladu sa programima rada NS RS i Vlade RS, identifikovani su prioritetni zakonski i drugi akti s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima. U fokusu rada u izvještajnom periodu su bili sljedeći zakonski i drugi akti: **Strategija za unapređenje položaja starijih lica u Republici Srpskoj (2019 - 2028. godina)**; **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o dječjoj zaštiti**, i **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti**. Istovjetno kao što je navedeno za oblast zdravstvene zaštite, navedeni strateški i zakonski akti sadrže međunarodne i domaće standarde za ravnopravnost polova i uvedeni su direktno, u procesu njihove izrade, od strane ovlaštenih obrađivača, što pokazuje da resorno ministarstvo ima izgrađene kapacitete u uvođenju ovih standarda u normativno-pravne okvire. Svi navedeni akti dostavljeni su GC RS na mišljenje o usaglašenosti, te je konstatovano da su usaglašeni.

U pogledu izmjena i dopuna Zakona o dječjoj zaštiti, važno je istaći da je **u odredbe inoviranog zakona uvedena važna pronatalitetna mjeru** koja predviđa preuzimanje, u cijelosti, troška naknada za vrijeme porodiljskog bolovanja radnika, od strane Vlade RS. Na ovaj način, RS preuzima odgovornost **finansiranja porodiljskog bolovanja** i omogućava poslodavcu **da sredstva koja je namjenio za to radno mjesto može iskoristiti za adekvatnu zamjenu, a da porodilja ne ostane bez posla i primanja**. Nadalje, Zakonom predviđeno da će svaka nezaposlena porodilja u RS imati pravo na porodiljsku naknadu, bez obzira koliko je dugo nezaposlena. Zakonom se uvodi i novo pravo roditelju - njegovatelju ili njegovatelju za one koji se brinu o djeci 24 časa zbog oboljenja, u pogledu prava na novčanu naknadu.

I.6.2. Gender analize strategija, politika, programa i projekata u oblasti socijalne zaštite s ciljem utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova

U izvještajnom periodu nastavljeno je provođenje **Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016 - 2021)** koja je usklađena je sa principima ravnopravnosti spolova. Ovom Strategijom je predviđeno da u planiranju i provođenju aktivnosti Strategije, u okviru cjelokupne populacije osoba s invaliditetom posebnu pažnju treba posvetiti **osjetljivim i potencijalno višestruko diskriminisanim skupinama**, kao što su osobe s invaliditetom, koje su uslijed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojčice). U izvještajnom periodu, od nadležnih institucija FBiH i kantona zatraženi su podaci o provedbi Strategije, za razdoblje 2016 - 2018. godine, s ciljem da se utvrdi stanje u pogledu provedbe utvrđenih obaveza, problemi i moguća rješenja. Po pitanjima gdje su žene i djevojčice višestruko isključene i trpe veće posljedice zbog invaliditeta, formulisane su aktivnosti koje imaju za cilj osiguranje bolje podrške i zaštite ženama i djevojčicama s invaliditetom (npr. u oblasti integracije na tržište rada, reproduktivnog zdravlja, zaštita od nasilja i trgovine). Provedba aktivnosti nije u skladu sa planiranim dinamikom, a kao prvenstveni problem navodi se nedostatak materijalnih, stručnih i tehničkih resursa.

Uvjeti za ostvarivanje i finansiranje prava u oblasti socijalne zaštite uređuju se kantonalnim propisima, što je dovelo do **razlika u vrstama, visini i kvaliteti socijalne pomoći koja se pruža korisnicima u različitim kantonima**. Kao posljedica podijeljene nadležnosti u vođenju socijalne politike između FBiH i kantona, u kantonima su prisutne razlike u naknadama za vrijeme trajanja porodiljskog dopusta i novčanoj pomoći za vrijeme trudnoće i porođaja majke koja nije u radnom odnosu. Financiranje pojedinih prava popraćeno je poteškoćama, jer pojedini kantoni nisu u mogućnosti u svojim budžetima osigurati potrebna sredstva.

U cilju otklanjanja uočenih nedostataka i osiguranja minima jednakih prava sa jasno definiranim izvorima finansiranja Vlada FBiH je na prijedlog FMRSP, utvrdila **Nacrt zakona o podršci porodici s djecom u Federaciji BiH**, koji uređuje osnove materijalne podrške porodicama s djecom, utvrđuje osnovna materijalna prava za podršku porodicama s djecom (djeci dodatak i novčana pomoć neuposlenim porodiljama), postupak, uslove i način za ostvarivanje prava, financiranje materijalne podrške porodicama s djecom, nadzor i druga značajna pitanja iz ove oblasti.

I.6.3. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju socijalne zaštite

Publikacije, BHAS, FZS i RZS RS, koje se redovno objavljuje svake dvije godine, pored ostalog, sadrže statističke podatke neophodne za analizu stanja, te kreiranje politika i programa u prioritetnim oblastima.

Praksa nadležnih organa uprave u FBiH je da se podaci o korisnicima socijalne zaštite prikupljaju putem upitnika koji bude proslijeđen centrima za socijalni rad, odnosno nadležnim službama socijalne zaštite u opština, radi popunjavanja. Ovakav način prikupljanja podataka korišten je i u izvještajnom periodu, obzirom da **još nije upotpunosti profunkcionisala jedinstvena baza podataka socijalnih davanja u FBiH „SOTAC“**. Softver je omogućio komunikaciju između centara za socijalni rad u cijeloj FBiH i nadležnog ministarstva, te uspostavljanje jedinstvene baze podataka, u kojoj se nalaze svi potrebni podaci o korisnicima novčanih naknada. U izvještajnom periodu došlo je do **intenzivnijeg**

unosa i obrade podataka kantonalnih prava kroz informacijski sistem SOTAC. Jedan od ključnih razloga za to je donošenje **Zakona o jedinstvenom registru korisnika gotovinskih naknada na koje se ne uplaćuju doprinosi** („Sl. novine FBiH“ broj 25/17), koji SOTAC definira kao najveći izvor podataka koji će se generirati u navedeni jedinstveni registar. Unos gotovinskih naknada podravumijeva evidencije svih gotovinskih isplata pojedincima od općina, gradova, kantona i FBiH.

Obzirom da je od kraja marta 2018. godine započela primjena **Zakona o udomiteljstvu u FBiH** („Sl. novine FBiH“, broj: 19/17) SOTAC je u međuvremenu nadograđen u skladu s odredbama navedenog Zakona na način da se središnji registar vodi na elektronskim obrascima putem pomenute baze.

Značajno je napomenuti i da se u parlamentarnoj proceduri nalazi **Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba s invaliditetom i civilnih žrtava rata FBiH** kojim se po prvi put uređuju uvjeti sticanja statusa organizacija i reprezentativnih organizacija osoba sa invaliditetom (OOSI) i civilnih žrtava rata (OCŽR), vođenje registra tih organizacija, financiranje i druga pitanja od značaja za njihovo funkcioniranje na razini općina, kantona i FBiH. U okviru postojeće baze podataka SOTAC, uspostaviti će se registar OOSI i OCŽR, kao i registar reprezentativnih OOSI i OCŽR.

I.6.4. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjer

Operativnim planom aktivnosti **Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016 - 2021)** predviđene su aktivnosti kreiranja i provođenja programa prevencije i zaštite osoba s invaliditetom koje su žrtve nasilja i integriranje programa u postojeću Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici. S tim u vezi, u **Akcioni plan za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2018 - 2020)** uključene su aktivnosti koje se bave pitanjima od značaja za osobe sa invaliditetom (uključujući žene i djevojčice sa invaliditetom), a to su: analiza usklađenosti **Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH** sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, u svjetlu ravnopravnosti spolova i zaštite od nasilja u porodici, analiza mogućnosti uvođenja normativnih rješenja za prikupljanje podataka o žrtvama i počiniocima nasilja u porodici, koje su osobe sa invaliditetom i izrada i štampanje promotivnog materijala prilagođenog osobama sa invaliditetom.

I.6.5. Podrška programima penzionog sistema koji tretiraju specifične aspekte radne karijere i nejednake podjele dužnosti između muškaraca i žena (briga o djeci, briga o ostalim članovima porodice, itd.), uključujući, kada je to neophodno, kompenzacije mjere da bi se ublažile negativne posljedice potojećeg penzionog sistema na žene

U izvještajnom periodu, u provođenju Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Sl. novine FBiH“, broj: 13/18), vodilo se računa o uslovima za ostvarivanje prava na penziju, u smislu da žene imaju pravo da ranije i sa manje staža nego muškarci, ostvare pravo na prijevremenu starosnu penziju, kako je to regulisano članom 143. Zakona.

I.6.6. Podrška programima namjenjenim višestruko marginaliziranim grupama koje su izložene riziku od siromaštva i izoliranosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu

U posljednjih pet godina, **FZZ** je finansijskim planovima osigurao sredstva za realizaciju **mjera i programa aktivne politike zapošljavanja**, kojim je obuhvaćen znatan broj žena, naročito mladih žena bez radnog iskustva, kao i onih koje su teže zapošljive, zbog nižeg stepena kvalifikacija. Ovim mjerama su obuhvaćene i žene žrtve nasilja, kao i žene-povratnice. Mjere u okviru aktivne politike zapošljavanja su bile usmjerene na: poticaje zapošljavanja kod poznatog poslodavca, samozapošljavanja kroz registraciju poslovne djelatnosti, obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje, kao i pripremu nezaposlenih na tržištu rada. Navedene mjere realizovane su od strane FZZ i kantonalnih službi za zapošljavanje.

I.6.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenj socijalne zaštite

Prema podacima **FMRSP**, u izvještajnom periodu **Komisija za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata** provela je niz edukativnih radionica na koje su pozvani akteri uključeni u proces odlučivanja o pravima ove grupe korisnika, na svim nivoima vlasti u FBiH, kao i organizacije koje okupljaju ili pružaju određenu vrstu podrške žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Cilj ovih radionica bio je podizanje stručnih kapaciteta i unapređenje procesa utvrđivanja statusa i ostvarivanja prava posebne kategorije civilnih žrtava rata, podizanje svijesti o položaju, potrebama i problemima ove grupe civilnih žrtava rata, te promicanje antistigma pristupa.

Također, urađena je **informativna brošura o pravima i postupku ostvarivanja prava posebne kategorije civilnih žrtava rata**, namjenjena žrtvama, a ista je distribuirana u sve službe socijalnog i zdravstvenog sektora u FBiH. U pripremi su i **Priručnik o radu Komisije za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata** i **Vodič** – koordinacija u procesu ostvarivanja prava i statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata u FBiH, namjenjeni stručnjacima koji rade s ovom grupom žrtava. Aktivnosti na unapređenju procesa ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite, te promicanju antistigma pristupa nastaviti će se i u narednom periodu.

I.6.8. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u BiH prate stanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite kontinuirano, kroz sačinjavanje izvještaja o provedbi CEDAW Konvencije, Izvještaja prema Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, te kroz učešće u izradi drugih relevantnih izvještaja prema ratificiranim dokumentima od strane BiH.

1.7. Rod i sigurnost

I.7.1. Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionalih planova, programa i drugih akata u oblasti odbrane i sigurnosti, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima

Na 151. sjednici održanoj 01.08.2018. godine, VMBiH je na prijedlog MLJPI BiH, donijelo **Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018 – 2022. godine** u cilju dosljedne, kvalitetne i djelotvorne provedbe UN Rezolucije Vijeća sigurnosti u nadležnim politikama na svim nivoima vlasti. Ovaj novi, treći po redu akcioni plan naslanja se na strateške ciljeve iz prethodnog akcionog plana, uz revidiranje određenih srednjoročnih ciljeva, očekivanih rezultata i planiranih aktivnosti. VM BiH je na 176. sjednici održanoj 05.08.2019. godine donijelo Odluku o osnivanju Koordinacionog odbora za nadzor nad provođenjem Akcionog plana ("Službeni glasnik BiH", broj 60/19 od 06.09.2019. godine).

Na **Samitu ministara inostranih poslova zemalja G7**, održanom 2018. godine, ponovljena je spremnost zemalja G7 za jačanjem mira i sigurnosti kroz implementaciju Rezolucije 1325 "Žene, mir i sigurnost". Ustanovljena je "**Partnerska inicijativa G7 Žene, mir i sigurnost**" pri čemu je svaka zemlja - članica G7- identifikovala po jednu zemlju – partera - u cilju "intenziviranja pozitivnih promjena na terenu". Evropska unija je za partnera odabrala ARS BiH/MLJPI, što predstavlja još jedno priznanje pozitivnim iskustvima naše zemlje u provedbi UN Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN-a. Izrađena je **Mapa puta** koja definiše zajedničke akcije u naredne dvije godine.

ARSBiH MLJPI je pružao stručnu pomoć prilikom izrade **Strategije integrisanog upravljanja granicom BiH 2019 – 2023 i akcionog plana** koje je sačinilo Koordinaciono tijelo formirano Odlukom VM BiH. U cilju sprječavanja pojave diskriminacije na osnovu spola u ovoj oblasti predloženo je uključivanje tema posebne pažnje za osjetljive grupe kao što su: djeca bez pratnje, žrtve seksualnog zlostavljanja, trgovine ljudim, trudnice i porodilje i sl. Prijedlog je bio da se u edukaciju uključe teme ravnopravnosti spolova kako bi se povremeno dodatno uticalo na svijest svih službenih lica o posebnoj potrebi zaštite najugroženijih kategorija osoba koje prelaze granicu i saradnja sa susjedima i trećim zemljama.

Što se tiče usklađivanja dokumenata sa principima ravnopravnosti spolova, u izvještajnom periodu najčešće su to bili nacrti i prijedlozi zakona, pravilnika i odluka, zatim izvještaji, informacije, strategije, akcioni planovi, sporazumi i slično, te se daljom analizom može utvrditi da se ni u drugim godinama značajnije ne mijenja vrsta dokumenata koji se dostavljaju na mišljenje MS BiH redovno dostavlja akte na mišljenje ARS BIH MLJPI.

U nadleženosti MS-a je provođenje zakonskih procedura u kontekstu zaključivanja i izvršenja međunarodnih ugovora koji tretiraju pitanja policijske suradnje, granične suradnje, readmsije, zaštite i spašavanja, razmjene tajnih podataka, suradnje u pogledu forenzičkih ispitivanja i istraživanja itd. U ove sporazume zahvaljujući zahtjevima članovima/ca iz MS-a je integrirana rodna perspektiva.

Također, i agencije za provođenje zakona (GP, SIPA) nastoje da prilikom donošenja ili izmjene podzakonskih akata vode računa o usklađivanju sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. SIPA primjenjuje rodno osjetljiv jezik u praksi, a takođe prilikom donošenja podzakonskih akata navodi odredbu koja glasi „Izrazi koji su radi

preglednosti dati u jednom gramatičkom rodu, bez diskriminacije se odnose na muškarce i na žene“. U izvještajnom periodu donijeta su četiri podzakonska akta.

MO BiH je izvršilo analizu zakonskih propisa i podzakonskih akata u sektoru odbrane iz perspektive rodne ravnopravnosti. Razmatrano je da li, na koji način i u kojoj mjeri, pozitivno ili negativno, određeni propis utječe na prava, položaj i kvalitetu života žena, odnosno muškaraca. Predložene su konkretnе mjere i aktivnosti na harmonizaciji zakonskih propisa i podzakonskih akata u MO BiH i Oružanim snagama BiH sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, a kako slijedi:

- Pravilnik o profesionalnom razvoju i upravljanju karijerom;
- Pravilnik o školovanju i usavršavanju PVL;
- Pravilnik o prijemu u vojnu službu;
- Pravilnik o školovanju kadeta i stipendista;
- Etički kodeks ponašanja vojnih lica u MO i OS BiH;
- Pravilnik o učešću pripadnika Ministarstva odbrane BiH i Oružanih snaga BiH u operacijama podrške miru i drugim aktivnostima u inozemstvu;
- Pravilo službe Oružanih snaga BiH;
- Uputstvo o proceduri izrade pravnih propisa i dokumenata sistema odbrane.

U novembru 2018. godine, MO je, uz podršku OSCE-a, organizovalo Radionicu za izradu prijedloga izmjena i dopuna propisa iz oblasti odbrane radi usklađivanja sa ZoRS BiH.

Radna grupa za implementaciju zaključaka Konferencije „**Mreža načelnika generalštabova - Žene mir i sigurnost**”, održane u martu 2019, sačinila je **Dinamički plan implementacije zaključaka** ove konferencije. U okviru aktivnosti na realizaciji pomenutih zaključaka formiran je Tim za analiza i usklađivanje politika, propisa i procedura iz oblasti odbrane uključujući propise koje donosi ministrica odbrane te načelnik Zajedničkog štaba (ZŠ) i nadležni zapovjednici u OS BiH. Pored ostalih zadataka, Tim je zadužen da izvrši analizu svih postojećih pravnih propisa u sistemu odbrane, identificuje listu propisa i odredbe koje je potrebno izmjeniti, predloži konkretne amandmane koje je potrebno inkorporirati, te osigura da se u odlukama o formiranju radnih grupa za izradu propisa u sistemu odbrane ugradi obavezna odredba da se prilikom izrade propisa inkorporiraju amandmani koji regulišu pitanja rodne ravnopravnosti.

Važno je istaći da su i u Godišnjem nacionalnom programu BIH 2018 - 2019. godine Komisije za NATO integracijski proces BiH, uvrštene sugestije ARS BIH MLJPI.

I.7.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o stanju ravnopravnosti spolova u sektorima odbrane i sigurnosti

U izvještajnom periodu došlo je do unaprijeđenja prakse vođenja rodno-razdvojenih statističkih podataka i evidencija u institucijama sektora odbrane i sigurnosti. Očekuje se da će i primjena preporuka koje je **ARS BIH MLJPI** dostavila ovim institucijama nakon provedene Analize o prikupljanju i evidentiranju podataka razvrstanih po spolu u institucijama BiH, dodatno unaprijediti rodno odgovorne statističke evidencije.

Organi u oblasti odbrane i sigurnosti redovno i kontinuirano prikupljaju i ažuriraju statističke podatke o zastupljenosti žena i muškaraca, ali rodno razvrstane statističke evidencije se proširuju i u drugim oblastima iz djelokruga rada nadležnih institucija kao što je učešće u različitim specijalističkim obukama, komisijama i odborima, pregovaračkim grupama, međunarodnim seminarima i konferencijama.

Pokazatelji o zastupljenosti žena u vojsci, policiji i mirovnim misijama ukazuju na određeni napredak ali je taj napredak daleko od ravnopravne zastupljenosti spolova. Ipak, provedba prethodna dva akciona plana dovela je do kreiranja povoljnijeg okruženja za povećanje interesa i učešća žena u policijskim i vojnim snagama, te u mirovnim misijama zahvaljujući usklađivanju ključnih zakona, politika i drugih propisa sa ZoRS BiH, uvođenju afirmativnih mjera, promotivnim i edukativnim aktivnostima. MS BiH je nastavilo ulagati napore s ciljem većeg učešća žena u pregovaračkim delegacijama Bosne iz Hercegovine po sporazumima/ protokolima iz nadležnosti ovog ministarstva (granična pitanja, policijska suradnja, zaštita i spašavanje, readmsija, zaštita tajnih podataka i drugi.). iz nadležnosti ovog ministarstva. Pokazatelji o učešću žena u sektoru odbrane i sigurnosti prikazani su u Aneksu 4 ovog izvještaja.

I.7.3. Provođenje aktivnosti Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH za period 2018 – 2022²⁵

Na sjednici VM BiH održanoj 05.08.2019. godine donesena je **Odluka o osnivanju Koordinacionog odbora za nadzor nad provođenjem Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325 u BiH za period 2018.-2022. godine** i Odluka je objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 60/19 od 06.09.2019. godine.

Akcioni plan je izrađen u punoj saradnji nadležnih institucija predstavljenih u KO za nadzor nad provođenjem AP UNSCR 1325, te uz konsultacije sa nevladinim organizacijama. Vlada FBiH imenovala je predstavnike/ce u rad ovog tijela, a to su GC FBiH i FMUP, te zadužila direktoricu GC FBiH za koordinaciju procesa AP na nivou institucija FBiH. Isti sadrži tri strateška cilja i 8 srednjoročnih ciljeva. Za svaki srednjoročni cilj definisani su očekivani rezultati i aktivnosti koje je potrebno realizovati da bi se postigli očekivani rezultati.

GC FBiH je dostavio FMUP mišljenje o usklađenosti **Prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o policijskim službenicima FBiH sa ZoRS BiH**. Predložene su izmjene i dopune kako bi se pri postupku ocjenjivanja rada policijskih službenika/ca i postupku napredovanja spriječila mogućnost otežanog napredovanja zbog korištenja porodiljskog/roditeljskog odsustva, te na taj način spriječila indirektna diskriminacija na osnovu spola. Ovaj zakon još uvijek nije usvojen.

Budući da je jačanje kapaciteta žena od ključne važnosti za povećanje njihove zastupljenosti, pogotovo u oblastima u kojima dominiraju muškarci, kao što je sigurnost. Pojedine institucije su, u većoj ili manjoj mjeri, nastojale osigurati uslove za stručno

²⁵ Vlada RS nije dala saglasnost na gore navedeni akcioni plan i ne učestvuje u njegovoj provedbi. Nakon isteka drugog po redu Akcionog plana BiH, od strane Agencije za ravnopravnost polova BiH, dostavljen je nacrt trećeg AP prema Rezoluciji, za period 2018-2022. godina. Vlada RS razmatrala je Informaciju o stavovima nadležnih republičkih organa uprave o Nacrtu akcionog plana za sprovođenje UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u BiH za period 2018-2022. godina i svojim Zaključkom br. 04/1-012-2-1379/18, od 30.05.2018. godine konstatovala da ne prihvata donošenje i sprovođenje navedenog Akcionog plana na području RS. Konstatovano je da su Nacrtom navedenog Akcionog plana, ministarstva, republički organi uprave i republičke upravne organizacije Vlade RS, određeni su kao nosioci programa i mjera, a da nisu konsultovani u procesu izrade plana. Informacijom je takođe konstatovano da se veliki dio programa i mjera (predviđenih Nacrtom akcionog plana), odnose na oblasti koje su u isključivoj nadležnosti entiteta, odnosno RS. Istim zaključkom obavezano je Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju da sa ovim zaključkom upozna VM BIH, MLJPI BIH, ARS BIH MLJPI. Na prijedlog GCRS, Vlada RS je 28.03.2019. godine, Zaključkom broj: 04/1-012-2-903/19, usvojila Informaciju o obavezama prema Rezoluciji Savjeta bezbjednosti UN 1325 „Žene, mir i sigurnost“. Konstatovano je su preduzete i nastavljaju se sve neophodne mјere i aktivnosti na provedbi ove rezolucije. GC RS je odlukom Vlade imenovan kao koordinaciono tijelo odgovorno za sprovođenje, praćenje i izvještavanje o provedbi rezolucije. Sva nadležna ministarstva i drugi republički organi zaduženi su da sarađuju sa GC RS na ispunjavanju obaveza prema Rezoluciji.

usavršavanje žena. Žene su učestvovali u različitim obukama i kursevima, ali je i dalje omjer muškaraca na stručno - specijalističkim obukama namijenjenim profesionalnom usavršavanju u policijskim i vojnim snagama, mnogo veći. Podaci FMUP-u pokazuju da je taj procenat iznosi oko 6%.

Ovim planom predviđeno je i **umrežavanje žena u sektoru sigurnosti na nivou FBiH** koje će doprinijeti lakšem, zajedničkom djelovanju u promociji rodne ravnopravnosti i zaštiti prava žena u nadležnim institucijama i agencijama. Takva mreža postoji u okviru policijskih struktura pod nazivom „**Mreža žena policajaca BiH/FBiH**“ koja uključuje predstavnice svih policijskih agencija u BiH, FMUP-a, FUP-a i kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova. Pomenuta mreža inicirala je i bila uključena u različite aktivnosti i projekte, kao što je projekat „**Primjena propisa iz oblasti nasilja u porodici**“, u saradnji sa GC FBiH i uz podršku OSCE-a u okviru kojega je mreža je provela **edukaciju policijskih službenika o korištenju baze podataka** o slučajevima nasilja u porodici na Policijskoj akademiji FMUP-a. Nakon toga je još 350 policijskih službenika/ca i socijalnih radnika/ca obučeno za korištenje baze. Nadalje, mreža kontinuirano provodi **zagovaračke aktivnosti**; npr. lobiranje za upućivanje policijskih službenica i službenika MUP-a Tuzlanskog kantona u mirovne misije UN-a. Međutim, i dalje ostaje problem nedovoljnih finansijskih sredstava za rad Mreže. Iz sredstava FIGAP programa podržan je projekat „**Ravnopravnost u sigurnosti – Budi policajka**“, Mreže žena policajaca BiH/FBiH“.

Tokom provedbe AP UNSCR 1325, GC FBiH, nadležne institucije, nevladine i međunarodne organizacije promovirale su teme vezane za UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ ili kroz ciljane promotivne aktivnosti, događaje i materijale ili kroz uključivanje ovih tema u druge promotivne akcije. Kampanje su bile fokusirane na afirmaciju i promociju sudjelovanja žena u policiji, vojsci i mirovnim misijama, te uloge i uticaja žena u političkom i javnom odlučivanju, pogotovo u kontekstu opštih i lokalnih izbora koji su održani u izveštajnom periodu.

I.7.4. Provodenje ili podrška istraživanjima koja se odnose na temu „Žene, mir i sigurnost“, sa posebnim osvrtom na aktuelne sigurnosne prijetne i izazove

MS BiH je dalo doprinos u izradi OSCE publikacije: „**Razumijevanje uloge roda/gendera u sprječavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode do terorizma (VERLT)**“ za 5. poglavље: „**Studije slučaja iz OSCE regije - Naučene lekcije o podizanje svijesti u kontekstu prevencije i borbe protiv VERLT-a**“ i „**Uloga institucionalnih „gender kontakt-osoba“ u MS – Studija slučaja – Bosna i Hercegovina**. Očekuje se da će publikacija biti prevedena na jedan od službenih jezika u BiH i biti javno predstavljena.

U okviru Strategije za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u BiH za period 2016-2020 je provedeno Regionalno istraživanje o malom oružju i lakom naoružanju za period 2012-2016 godine. Temeljem ovog istraživanja kao i korištenjem drugih dostupnih izvora Centar za kontrolu malog i lakog oružja Jugoistočne i Istočne Evrope (SEESAC) sa sjedištem u Beogradu je uz podršku Koordinacijskog odbora za kontrolu malog i lakog naoružanja (SALW) kao i ostalih nadležnih institucija u BiH izradio publikaciju „**Rod i malokalibarsko oružje u Bosni i Hercegovini- Ključne činjenice**“. U publikaciji su prikazane kjučne činjenice utemeljene na podacima koji su razvrstani prema spolu kod vlasništva, pristupa, potražnje za vatrenim oružjem i njegovim efektima na žene i muškarce, uključujući zloupotrebu vatrenog oružja u kontekstu naasilja u obitelji i samoubojstava. Cilj prikazivanja ključnih činjenica je ukazati na rizike s kojima se susreću žene i muškarci u vezi s korištenjem i zloupotrebotom oružja, kao i povećati razinu svijesti i znanja stručne i šire javnosti o

izraženim aspektima koji se tiču roda u kontekstu malokalibarskog oružja u Bosni i Hercegovini.

I.7.5. **Provodenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnog učešća oblastima odbrane i sigurnosti**

Nastavljena je uspješna saradnja KO za praćenje provedbe AP UN Rezolucije 1325 u BiH i **Koordinacione grupe 17 nevladinih organizacija** koje su potpisale Memorandum o razumijevanju za praćenje provedbe UNSCR 1325.

Održane su različite manifestacije na unaprjeđenju ravnopravnosti spolova u oblasti odbrane i sigurnosti kao što su:

- radionica „**Ka rodno odgovornoj kontroli malokalibarskog i lakog naoružanja**“ u organizaciji MS BiH i Centra za kontrolu malog i lakog oružja Jugoistočne i Istočne Evrope (SEESAC),
- konferencija „**Regrutovati i zadržati najbolje žene i muškarce**“ povodom obilježavanja Dana žena u saradnji MO BiH i Komande EUFOR-a,
- radionica „**Učinci pozitivnih zakonskih propisa i podzakonskih akata u sektoru odbrane na integraciju rodne perspektive** i njihova harmonizacija sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH“ uz podršku NATO Štaba Sarajevo i Kraljevine Norveške u BiH.

U realizaciji promotivnih aktivnosti i događaja važno je istaći aktivno učešće i podršku ministra F MUP, te opredjeljenost rukovodećeg kadra za promoviranje važnosti učešća žena u sektoru sigurnosti, uključujući i učešće u donošenju odluka.

Aktivnosti NVO-a vezane za promociju UN Rezolucije 1325 u lokalnim zajednicama imaju poseban značaj i učinak na ciljanu populaciju. Promotivno-edukativne aktivnosti koje je **U.G. „Vive Žene“ Tuzla**, realizovalo na području opština **Bratunac i Tuzla**, bile su usmjerene na stvaranje preduslova koji doprinose unaprjeđenju sigurnosti žena i djevojčica u lokalnim zajednicama. Žene su se povezale, udružile, razmijenile znanja i iskustva, stekle bolje razumijevanje o načinima aktivnog učešća u lokalnoj samoupravi, te doobile jasniju sliku o tome kako i na koji način koristiti resurse lokalne zajednice. Nevladina organizacija „**Glas žene**“ iz Bihaća, u okviru **Globalne nedjelje protiv oružanog nasilja**, obavještavala građanke i građane o UN Rezoluciji 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u BiH i distribuirala građanima promotivni materijal.

I.7.6. **Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u oblastima odbrane i sigurnosti.**

Kao i prethodnih godina, ARS BiH/MLJPI je izvještavala po pitanjima **OSCE Kodeksa ponašanja Foruma za sigurnosnu saradnju o pitanju jednakosti spolova (gender issue)** za 2018. godinu. Uvidom u referentnu listu pitanja Foruma za sigurnosnu saradnju, koja se odnose na teme žene, mir i sigurnost, iz upitnika OSCE Kodeksa ponašanja (dodatak), pripremljena je **Informacija o pitanju ravnopravnosti spolova u BiH za 2018.** godinu, a na osnovu podataka iz izvještaja o provedbi Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u BiH 2014 - 2017. godine i informacija koje su dostavili MOBiH, MS BiH i Ured parlamentarnog vojnog povjerenika u BiH. ARS BIH MLJPI BIH je dostavila redovni izvještaj o implementaciji UN Rezolucije 1325 u BiH kao prilog izvještaju Generalnog sekretara UN-a.

II. STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH

II.1.1. Uspostavljanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH (kojeg čine direktorice ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH)

Vijeće ministara BiH je na 176. sjednici održanoj 05. 08. 2019. godine donijelo **Odluku o uspostavljanju Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provođenja Gender akcionog plana BiH za period 2018 - 2022. godina** koja je objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 60/19. Upravni odbor čine direktorice ARS BiH, GC RS²⁶ i GC FBiH.

II.1.2. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provedbe GAP na nivou institucija BiH (kojeg čine ARS BiH MLJPI i institucije BiH)

Izrađen je **Prijedlog odluke o uspostavljanju Koordinacionog odbora za praćenje provedbe Gender akcionog plana BiH za period 2018 - 2022. godine**. Koordinacioni odbor Gender akcionog plana BiH čine predstavnici 21 institucije sa nivoa BiH i predstavnica Vlade Brčko distrikta BiH. Akt je još uvijek u procesu usvajanja od strane VM BiH, jer je **Odbor za ekonomiju VM BiH** vratio dokumenat na doradu zbog potrebe balansiranja nacionalne zastupljenosti.

II.1.3. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provedbe GAP BiH u Republici Srpskoj (kojeg čine GC RS i institucije RS)

Vlada RS je na inicijativu GCRS imenovala **Koordinacioni odbor RS za praćenje sprovođenja GAP BiH za period 2018 – 2022. godina** – KORS, koji se sastoji od predstavnika svih ministarstava Vlade. Zadatak KORS je koordinacija i saradnja sa GC RS na provedbi GAP-a BiH, uključujući i učešće u izradi godišnjih operativnih planova za sprovođenje GAP-a BiH i izvještavanje o njihovoj realizaciji. Suština rada ovog tijela je u obezbjeđivanju, kroz provedbu GAP BiH, uvođenja standarda za ravnopravnost polova u normativno-pravni i institucionalni okvir, kao i praksi u svim oblastima iz nadležnosti resornih ministarstava Vlade RS. Održan je Prvi sastanak KORS-a, 20.09.2019. godine. Na sastanku je **usvojen Poslovnik o radu Koordinacionog odbora RS**.

II.1.4. Uspostavljanje Koordinacionog odbora za praćenje provedbe GAP BiH u Federaciji BiH (kojeg čine GC FBIH i institucije FBIH)

GC FBIH je zatražio od nadležnih federalnih organa uprave, upravnih organizacija i institucija da delegiraju svoje predstavnike/ce koji će učestvovati u radu Koordinacijskog odbora i izradi Operativnog plana aktivnosti u FBIH. GC FBIH provodi aktivnosti u cilju implementacije GAP BIH za period 2018-2022. godine koji predstavlja okvir za institucionaliziranje ravnopravnosti spolova u vladine politike na svim nivoima organiziranja.

²⁶ Vlada Republike Srpske je svojim rješenjem broj 04/1-012-2-541/19 od 21.02.2019. godine, imenovala, mr Mirjanu Lukač, direktoricu Gender centra - Centra za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, u ime Vlade Republike Srpske, za članicu Upravnog odbora Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine za period 2018 - 2022. godine.

II.1.5. Izrada i usvajanje godišnjih operativnih planova za svaku godinu provedbe GAP BiH

Nakon donošenja Odluke Koordinacionog odbora institucija BiH za praćenje provedbe Gender akcionog plana BIH za period 2018 - 2022. godine, biće održan sastanak Koordinacionog odbora s ciljem dogovora o izradi i usvajanju godišnjeg operativnogplana za 2020. godinu.

Nakon objave Rješenja o imenovanju KO za praćenje implementacije GAP BIH u FBIH, članovi i članice će do januara 2020. godine izraditi Operativni plan aktivnosti i isti dostaviti Vladi FBiH na usvajanje.

Izrada godišnjeg operativnog plana provedbe GAP BiH u RS za 2020. godinu, dogovorena je na prvom sastanku KORS-a, 20.09.2019. godine.

II.1.6. Izrada i usvajanje metodologije za izradu godišnjih i Završnog izvještaja o provedbi GAP BiH

Metodologija je finalizirana i Prvi godišnji izvještaj o provedbi GAP BIH 2018 – 2022 je izrađen po istoj.

II.1.7. Izrada godišnjih izvještaja o provedbi GAP BiH i dostavljanje vladama entiteta na razmatranje i usvajanje, nakon čega se kompilirani izvještaji dostavljaju VM BiH na razmatranje i usvajanje

Kontinuirana aktivnost.

II.1.8. Izrada Završnog izvještaja o provedbi GAP BiH za period 2018-2022. i dostavljanje vladama entiteta na razmatranje i usvajanje, nakon čega se kompilirani izvještaj dostavlja VM BiH na razmatranje i usvajanje

Aktivnost planirana za 2022. godinu.

II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

II.2.1. Provedba, koordinacija, praćenje i izvještavanje o ispunjavanju obaveza BiH prema dokumentima UN i Vijeća Evrope u oblasti ravnopravnosti spolova

U izvještajnom periodu ARS BiH MLJPI, GCFBIH i GCRS su na osnovu informacija nadležnih institucija BiH, entiteta, kantona, opština i organizacija civilnog društva izradili sljedeće izvještaje:

- Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, te Odgovore na listu dodatnih pitanja CEDAW komiteta. Izvještaj, uključujući i odgovore na listu dodatnih pitanja izrađeni su na osnovu informacija prikupljenih od institucija BiH i izvještaja GC RS i GC FBiH koje su usvojile Vlada FBiH i Vlada RS²⁷.
- Izvještaj o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (2014-2019) za BiH/ uz podršku UN Women u BiH. Izvještaj je sačinjen na osnovu informacija institucija BiH, izvještaja GC FBiH i GC RS²⁸ i informacija od nevladinih organizacija u BiH.
- Izveštaj o primjeni UN SC Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ (informacije za izvještaj Generalnog sekretara UN-a za 2019. godinu).
- Izvještaj o implementaciji UN SCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ za potrebe događaja na marginama 74. zasjedanja Generalne skupštine UN-a.
- Izvještaj o napretku u implementaciji Preporuke Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/Rec (2010)5 o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i spolnog identiteta.
- Izvještaj o napretku implementacije Rezolucije Komisije za status žena 62/2 „Žene, djevojčice, HIV i AIDS“.
- Izvještaj o napretku implementacije Rezolucije Komisije za status žena 62/1 „Oslobađanje žena i djevojčica zarobljenih u ratnim sukobima“.
- Upitnik Ureda Visokog predstavnika UN za ljudska prava „Ljudska prava u mjenjanju radnog okruženja“.
- Odgovori na pitanja prema zahtjevu nezavisnog eksperta UN-a za zaštitu od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, u skladu sa rezolucijom Savjeta za ljudska prava 32/2. Izvještaj je sačinjen na osnovu informacija institucija BiH, te dostavljenih informacija i odgovora GC FBiH i GC RS.
- Upitnik Specijalne izvjestiteljice o naislu nad ženama, njihovim uzrocima i posljedicama – Upitnik u vezi mandata Specijalne izvjestiteljice.
- Prilog za izvještaj Generalnog tajnika UN-a o implementaciji Rezolucije Komisije za status žena br 62/1 “Oslobađanje žena i djevojčica zarobljenih u ratnim sukobima”.
- Upitnik Odsjeka za medije Savjeta Evrope, koji je namijenjen prikupljanju informacija o provedbi Preporuke Savjeta Evrope CM/REC (2013)1 o ravnopravnosti polova i medijima. Izvještaj je sačinjen na osnovu informacija institucija BiH, te dostavljenih informacija i odgovora GC FBiH i GC RS.

BiH je u septembru 2019. godine dobila od Vijeća Evrope **upitnik** za pripremu izvještaja zemlje članice o provođenju **Konvencije Vijeća/Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulске konvencije)**. **Bosna i Hercegovina dužna je poslati izvještaj** do 6. februara 2020. godine. U kontekstu priprema

²⁷ Zaključak Vlade Republike Srpske broj: 04/1-12-2-1563/19 od 13.06.2019. godine.

²⁸ Izvještaj Republike Srpske za potrebe izrade Periodičnog pregleda ostvarenog napretka u primjeni Pekinške deklaracije i platforme za akciju Ujedinjenih nacija za period 2014-2019, usvojen je Zaključkom Vlade Republike Srpske broj: 04/1-12-2-904/19 od 28.03.2019. godine.

za predstojeću izradu pomenutog izvještaja, u maju 2019. godine organizovan je prvi konsultativni sastanak u cilju pripreme institucija i organizacija u BiH za proces prikupljanja informacija i analize trenutnog stanja u svrhu izrade izvještaja BiH prema Komitetu GREVIO. Na sastanku su, pored, ARS BiH MLJPI prisustvovali i predstavnice i predstavnici Institucije Ombudsmana za ljudska prava BiH, Visokog sudskega i tužilačkog vijeća, BHAS, GC F BiH, predstavnice nevladinih organizacija iz oba bh. entiteta, predstavnici UN Women, kao i prestavnice Vlade Srbije koje su prenijele iskustva Srbije u izradi prvog izvještaja prema Komitetu GREVIO.

U oktobru 2019. godine, ARS BiH MLJPI uz podršku UN Women organizovala **stručno savjetovanje za prikupljanje informacija za izradu Izvještaja o provedbi Istanbulske konvencije**. Savjetovanje je okupilo preko 60 predstavnica/predstavnika institucija na nivou BiH, F BiH, RS i Brčko distrikta BiH. Podršku u realizaciji stručnog savjetovanja, kao i u izradi izvještaja pruža UN WOMEN.

Takođe, ARS BiH MLJPI BIH, GC RS i GC FBIH učestvovali su u:

- Izradi **II periodičnog izvještaja BiH** po Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i izradi dijela Odgovora na Program praćenja provođenja preporuka Komiteta za prava osoba sa invaliditetom do 2020. godine.
- radu **Interresorne radne grupe za pripremu Desetog izvještaja o primjeni Evropske socijalne povelje/revidirane/** za tematsku grupu „Zapošljavanje, obuke i jednakе mogućnosti“ za referentni period 2015 - 2018. godine.
- pripremi **Izvještaja povodom trećeg ciklusa izvještavanja o stanju ljudskih prava u BiH – UPR.**
- **procesu evropskih integracija**, putem svojih predstavnika u radu: Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, Pododbora za inovacije, informaciono društvo i socijalnu politiku, Pododbora za pravdu, slobodu i bezbjednost, u okviru Poglavlja 23. „Pravosuđe i osnovna prava“, te u radnoj grupi RS za IPA programiranje. Ovim procesom u RS koordiniše MEIMS RS - Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju RS.
- radu **Radne grupe za ciljeve održivog razvoja**, čiji su članovi predstavnici svih nivoa vlasti u BiH uz tehničku i stručnu podršku UN i UNDP u izradi materijala. Kroz Okvir za ciljeve održivog razvoja u BiH predloženi su podciljevi koji bi bili zajednički za sve nivoe vlasti u BiH te prateći indikatori. Različiti nivoi vlasti imaju mogućnost odabira i drugih podciljeva i indikatora za svoje strateške dokumente. GC RS je učestvovao, putem davanja komentara i sugestija, u izradi **Nacrta Dobrovoljnog izvještaja BiH o Ciljevima održivog razvoja**, koji je izradila Radna grupa BiH za implementaciju Ciljeva održivog razvoja. Doborovoljni izvještaj je prezentovan 17. jula 2019. godine na Visokom političkom forumu UN u GS UN-a. Izvještaj je dobrovoljni i predstavlja osnov za podnošenje obaveznog izvještaja za sve članice UN-a 2021. godine, te samim tim neće proizvesti dodatne obaveze niti preporuke za BiH od strane UN.

U saradnji sa SOC-em izrađen je **nacrt Akcionog plana za ravnopravnost LGBTI osoba u BiH**. Zbog nemogućnosti da budu prikupljena sva pozitivna mišljenja, neophodna da bi nacrt Akcionog plana, koji je finaliziran 2018. godine, bio uvršten na Dnevni red VM BiH, dokument je u septembru 2019 vraćen u radnu verziju. ARS BiH MLJPI se u oktobru 2019. godine obratila nadležnim institucijama na nivou vlada entiteta u cilju nominovanja dodatnih članova radne grupe za izradu novog Akcionog plana. Početak rada radne grupe se očekuje u decembru, kada će biti održana obuka za članove/članice.

Vlada Federacije BiH je, također, u 2018. godini, usvojila informaciju Federalnog ministarstva unutarnjih poslova o zahtjevima za upis podataka u matične evidencije koji se odnose na životne zajednice istospolnih parova, kao i prijedlog da Federalno ministarstvo pravde formira interresornu radnu grupu, koju imenuje Vlada Federacije BiH, a čija će zadaća biti analiza propisa u okviru kojih istospolni parovi iz životne zajednice mogu ostvarivati prava koja proizilaze iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i izrada prijedloga propisa koje je potrebno donijeti u tu svrhu na području Federacije BiH. Krajem 2018. godine imenovana je radna grupa od strane Federalnog ministarstva pravde.

II.2.2. Predstavljanje na međunarodnom nivou i sudjelovanje u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ljudskih prava žena, radnih skupina i mehanizama UN-a i Vijeća Evrope

ARS BIH MLJPI je predvodila bh. delegaciju na **74. Zasjedanju UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije prema ženama (CEDAW)** 30. 10. 2019. Delegacija u čijem sastavu su, osim predstavnika/ca ARS BIH MLJPI bile predstavnice/ci GC FBIH i GC RS je članovima/članicama CEDAW komiteta prezentovala Šesti periodični izvještaji BIH UN Komitetu za eliminaciju diskriminacije prema ženama (CEDAW) i odgovarala na mnogobrojna pitanja Komiteta.

ARS BIH MLJPI u svojstvu stalne članice učestvuje u radu **Odbora zemalja ugovornih strana Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulска konvencija)** i **Komisije za ravnopravnost spolova Vijeća Evrope (GEC)**.

Odbor zemalja ugovornih strana Istanbulске konvencije sastoji se od predstavnika zemalja koje su ratifikovale Konvenciju. Cilj ovog odbora je osiguranje ravnopravnog učešća svih zemalja u procesu donošenja odluka i u proceduri za praćenje Konvencije, kao i jačanje saradnje između država članica, ali i sa GREVIO komitetom, s ciljem učinkovite implementacije Istanbulske konvencije. Odbor može usvojiti na osnovu izvještaja i zaključaka GREVIO komiteta posebne preporuke upućene zemljama članicama.

Komisija za ravnopravnost spolova (GEC) osnovana je kako bi se osiguralo integriranje rodne ravnopravnosti u sve politike VE i premošćivanje jaza između obaveza preuzetih na međunarodnom nivou i stvarnosti žena u Evropi. Komisija, čije članove imenuju države članice, pruža savjete, smjernice i podršku drugim tijelima VE i državama članicama.

ARS BIH MLJPI je, takođe, članica **Evropske mreže vladinih predstavnika u oblasti LGBTI**. Mreža obuhvata sve. Mreža okuplja državne službenike/službenice i nevladine organizacije iz zemalja EU, kao i nekih zemalja-kandidatkinja, ili u predpristupnom statusu, iz cijele Evrope. Dva puta godišnje Mreža organizuje okrugle stolove na kojima ARS BIH MLJPI prezentuje i upoznaje kolegice i kolege iz drugih zemalja EU i zemalja-kandidatkinja sa aktuelnim presjekom stanja u oblasti zaštite LGBTI prava u BiH, i novijim inicijativama od strane nadležnih tijela. U izvještajnom periodu, učešće ARS BIH MLJPI na pomenutim okruglim stolovima rezultiralo je značajnim kontaktima sa „SOGI“ odjelom Vijeća Evrope – („SOGI“ – Sexual orientation and gender identity) uz čiju pomoć su u izvještajnom periodu objavljeni publikacija „Policjsko postupanje u slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Obuka za profesionalni policijski odgovor“, kao i organizovana radionica “Zaštita prava transrodnih i interspolnih osoba u BiH”.

Pored toga, ARS BiH u svojstvu stalne članice doprinosi i radu međunarodnih tijela , **Globalna mreža kontakt osoba UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Mreža žena medijatora zemalja Mediterana.**

U izvještajnom periodu, predstavnici/ce ARS BiH MLJPI, GC FBIH i GC RS učestvovali su u upravljačkim / nadzornim tijelima projekata UN WOMEN „Zaustaviti nasilje nad ženama u zemljama Zapadnog Balkana: Implementirati norme, mijenjati svijest“ i “Standardi i angažman za sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“ kao i UN Programa “Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH”.

II.2.3. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanja i ratifikacije međunarodnih dokumenata za ravnopravnost spolova

Nije bilo aktivnosti u izvještajnom periodu.

II.2.4. Davanje mišljenja o usaglašenosti prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH

U izvještajnom periodu ARS BiH MLJPI je u okviru svoga mandata dala mišljenje o usklađenosti sa ZORS-m na 56 dostavljena pravna akta, što predstavlja malo povećanje broja dostavljenih dokumenata u odnosu na 2017. godinu. Ako se govori o vrsti dokumenata najčešće su to bili nacrti i prijedlozi zakona, pravilnika i odluka, zatim izvještaji, informacije, strategije, akcioni planovi, sporazumi i slično. Prilikom davanja pomenutih mišljenja, izdaje preporuke i sugestije i one su se u izvještajnom periodu najčešće odnosile na zabranu diskriminacije u jeziku, obavezu ravnopravne zastupljenosti spolova (40% manje zastupljenog spola) u tijelima na svim nivoima organizacije vlasti, a posebno u komisijama, odborima i slično, obavezu prikupljanja, evidentiranja, obrađivanja i prikazivanja statističkih podataka po osnovu spola, kao i na obaveze institucija da poduzimaju odgovarajuće mјere na ostvarivanju ravnopravnosti spolova prilikom donošenja programa mјera, a posebno na otklanjanju uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.

Kroz detaljnu analizu vrste datih sugestija je moguće zaključiti da i sami obrađivači već uveliko prepoznaju potrebu uključivanja pitanja ravnopravnosti spolova u dokumenta ili prepoznaju elemente za otklanjanje diskriminacije na osnovu spola.

GC RS na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, te u skladu sa Poslovnikom Vlade RS (član 17. stav 1. tačka 9), redovno, na godišnjem nivou daje mišljenja o usaglašenosti sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, na zakonske i druge akte planirane godišnjim Programima rada Vlade i NS RS. GC FBIH je također u izvještajnom periodu analizirao podzakonske akte, davao preporuke i mišljenja, u skladu sa članom 27 ZORS-a.

Spisak akata na koje su ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBIH davali mišljenja nalazi se u *aneksu 1.* ovog izvještaja.

II.2.5. Upućivanje inicijativa i učestvovanje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa u cilju utvrđivanja mјera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života

U poglavlju I. ovog izvještaja, u sekcijama posvećenim pojedinačnim oblastima dat je prikaz brojnih inicijativa i učešća ARS BiH MLJPI, GC FBIH i GC RS u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa u cilju utvrđivanja mјera za

postizanje ravnopravnosti spolova. Pored toga, vrijedi napomenuti da su Predstavnici gender institucionalnih mehanizama BiH su uključeni u izradu **Platforme za unaprijeđenje prava Romkinja u BiH**. Naime, u BiH postoje strategije za unaprijeđenje prava Roma/Romkinja, ali se u njihovim aktivnostima još uvijek ne posvećuje dovoljno pažnje ostvarivanju ravnopravnosti spolova. Stoga je u septembru 2019. godine održan inicijalni sastanak sa Udruženjem žena Romkinja „Bolja budućnost“ grada Tuzla, a cilj je bio dogоворити, односно усагласити начин за веће уključenje Romkinja u izradu politika/strategija od значаја за nacionalне manjine i žene generalno, а иницијатор је била ћенска ромска мрежа „Uspjeh“.

Gender Centar Federacije BiH је изradio **Informaciju o obavezi usklađivanja propisa i drugih akata sa člankom 24. zakona o ravnopravnosti spolova u BiH** ("Službeni glasnik BiH" br. 32/10) u Federaciji Bosne I Hercegovine – које предлаže и доноси Влада Federacije Bosne i Hercegovine radi усаглашавања са standardima za ravnopravnost spolova.

Ova **informacija** је предлоžена ради осигuranja dosljednog usklađivanja nacrta i prijedloga propisa, које на prijedlog federalnih ministarstava i institucija, предлаže и усваја Влада F BiH, са одредбама ZORS-а, и обавезама које произлазе из међunarodnih sporazuma у области људских права те правном tečevinom Evropske unije. Такођер, Informacija је припремљена са циљем обrazložења **zaključака** из Izvještaja о Bosni i Hercegovini за 2018. годину.

Pored toga, доношењем **Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH** 2017. године, процес стандардизације укључивања принципа рavnopravnosti spolova и jednakih могућности у све политке, стратегије и планове, у потпуности је прописан као обавезујући на свим нивоима власти у FBiH. GCFBiH је учествовао и у изради подзаконских аката који процес чине оперативним и резултирају мјерама за родну рavnopravnost у свим политикама и у процесу одлуčivanja у FBiH. Донесене су три уредбе у којима:

- ravnopravnost spolova подразумијева ravnopravno учешће и zastupljenost интереса мушкарца и жена у процесима изrade стратешких документа и definisanja стратешких циљева, prioriteta и мјера, ради осигуравања уравнотежених развојних ефеката, уз стварање jednakih могућности за све, а посебно социјално угрожених група грађана;
- nosilac изrade стратешког документа осигурава ravnopravnu zastupljenost оба спола у предвиђеним процесима и то minimalno 40% представника мање zastupljenog спола;
- принцип jednakih могућности за све грађане нарочито се ostварује путем neposrednog укључивања социјално угрожених група грађана у активностима радних тјела основаним за потребе изrade стратешких документа и implementacionih документа;
- подразумијева уваžавање različitosti и odsustvo diskriminacije укључивањем specifičnih потреба и интереса жена и мушкарца, као и višestruko угрожених група грађана, кроз адекватне пројекте, активности и одговарајуће индикаторе у трогодишњем плану рада и годишњем плану рада;
- у процесу monitoringa и izvještavanja, institucije на свим нивоима власти у FBiH прате и izvještavaju о postignutim efektima и rezultatima из perspektive ravnopravnosti spolova и jednakih могућности за све грађане;
- evaluacija стратешких документа у FBiH omogućava detaljniji osvrt на развојне ефекте и утицај implementacije стратешких документа на мушкице и жене као и на социјално угрожене групе грађана.

Pored toga, započeo proces izrade **Strategije razvoja Federacije BiH 2021-2027** i GC FBiH uključen u rad radnih tijela zaduženih za cijeli proces izrade.

Takođe, **ARS BIH MLJPI i GC FBiH** učestvovali su u radu radne grupe Ureda koordinatora za reformu javne uprave BiH za saradnju u okviru pilot projekta Programa jačanja javnih institucija u BiH (SPI BiH) "**Uključivanje LGBTIQ pitanja u pristupima otvorene vlade u BiH**".

II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

II.3.1. Organizaciono i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (povećanje ljudskih kapaciteta, stručno usavršavanje, publikovanje i distribucija edukativnih i stručnih materijala, unaprjeđenje resursno-edukacionog i dokumentacionog centra).

U organizaciji ARS BiH MLJPI i DEI, i podršku UN Women, održana su dva treninga na temu „**Uključivanje rodne ravnopravnosti u IPA II programiranje**“ za državne službenike/ce uključene u proces evropskih integracija i pripremu dokumenata za Instrument predpristupne pomoći. Treninzi su održani u Tesliću, decembra 2018 i u martu 2019. godine na Jahorini, uz učešće preko 80 predstavnika/predstavnica relevantnih institucija iz Institucija BiH, F BiH i RS, uključući i članove/članice Koordinacionih odbora za GAP i 1325.

II.3.2. Kontinuirana koordinacija između ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS (kroz djelovanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH)

Direktorice ARS BIH MLJPI, GCRS i GCFBIH su članice UO za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH. Koordinacija i se odvija na redovnom nivou, a formalno putem sastanaka UO GAP BiH, kao i sastanaka Upravnog odbora FIGAP II programa.

II.3.3. Kontinuirana koordinacija između ARS BiH MLJPI i institucija Bosne i Hercegovine (kroz rad KO za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH od strane institucija BiH)

Odluka o uspostavljanju Koordinacionog odbora za praćenje provedbe Gender akcionog plana BiH za period 2018 - 2022. godine je trenutno u procesu usvajanja od strane VM BiH. U vrijeme izvještavanja, Odbor za ekonomiju VM BiH vratio je Odluku na doradu zbog nacionalnog sastava Odbora.

U izvještajnom periodu, nastavljeno je donošenje internih akata (odluka, smjernica, preporuka) o uvođenju konkretnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u nadležnim institucijama. Tako je u januaru 2019. godine, Ministarstvo pravde BiH donijelo Odluku o aktivnostima ovog ministarstva u vezi sa primjenom Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Do sada su sljedeće institucije donijele interne akte s ciljem u provođenja obaveza iz člana 24. ZoRS-a (obaveze nadležnih organa vlasti): Ministarstvo odbrane BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Direkcija za evropske integracije BiH, Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH Granična policija BiH, Agencija za rad i zapošljavanje BiH, Ministarstvo finansija i reziora BiH, Ministarstvo komunikacija i prometa BiH.

II.3.4. Kontinuirana koordinacija između GC RS i institucija Republike Srpске (kroz rad KO za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH od strane institucija RS (KORS))

U izvještajnom periodu, 20.09.2019. godine, **održan je prvi sastanak KORS-a za provedbu GAP BiH u RS**, te je ovim proces kontinuirane saradnje sa ovim tijelom u aktuelnom mandatu tek započeo.

II.3.5. Kontinuirana koordinacija između GC FBiH i institucija F BiH (kroz rad KO za koordinaciju i praćenje provedbe GAP BiH od strane institucija Federacije BiH)

Vlada Kantona Sarajevo je svojim zaključkom usvojila **Gender akcioni plan Kantona Sarajevo** za period od 2019. do 2021. godine.

Gender akcioni plan Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna je dostavljen Komisiji za ravnopravnost spolova Skupštine Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna. Komisija za ravnopravnost spolova je nacrt Gender akcionog plana BiH prihvatile na svojoj sjednici nakon čega je isti usvojen na sjednici Vlade.

GCFBiH je pružio štručnu podršku direktno koordinacionim tijelima imenovanim od strane ovih vlada, a podrška je pružena direktno i komisijama za ravnopravnost spolova Skupštine SBK i KS koje su i inicirale izradu prvih kantonalnih GAP. GCFBiH u 2020. Kontinuirano nastavlja saradnju sa kantonalnim vladama a, prije svega, Zeničko-dobojskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona. U toku pružanja podrške doprinos je bio u pisanju dokumenata, održavanju redovnih kontakta sa svim institucijama, kao i održavanje sastanaka sa navednim tijelima i učešće u javnim raspravama.

GCFBiH pružio je stručnu, savjetodavnu podršku u izradi **Gender akcionog plana općine Novo Sarajevo**, koji se odnosi na period od 2018. do 2022. godine. Isti je usklađen sa odgovarajućim strateškim dokumentima i politikama koje se odnose na tematiku rodne ravnopravnosti i lokalnog razvoja, i to sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, GAP BiH (2018.-2022.), kao i sa drugim strategijama na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou.

Također, GCFBiH u saradnji sa kancelarijom UN Women realizirao je pripremne radnje i aktivnosti za izradu akcionih planova u opština/općinama (Stari Grad Sarajevo, Tešanj, Gračanica, Ljubuški, Zenica, Olovac).

II.3.6. Podrška KORS PD PSBiH

U izvještajnom periodu nije još uvijek bila formirana Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova (KORS) PD PSBiH od poslanika/poslanica izabralih na Opštim izborima 2018.

U saradnji sa KORS-om u prethodnom sazivu, ARS BiH MLJPI je u martu 2019. godine, realizovala veoma posjećenu **konferenciju u povodu 8. marta pod nazivom „Većim koracima prema ravnopravnosti spolova – zajednička obaveza“**. Konferenciji, održanoj u velikoj sali PS BiH, učestovalo je preko 60 predstavnika/ca institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost sa svih nivoa vlasti u BiH, nevladinog sektora a posebnu vrijednost predstavlja učešće dosadašnjih dobitnika/dobitnica **Priznanja za doprinos u ravnopravnosti spolova u BiH**.

II.3.7. Podrška Komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta FBiH i Odboru jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS

GC RS održava redovnu saradnju sa **Odborom jednakih mogućnosti NS RS**, te prisustvuje sjednicama ovog skupštinskog tijela, radi stručne podrške i davanja mišljenja i preporuka o usaglašenosti sa standardima za ravnopravnost polova, zakona i drugih akata koji se razmatraju i usvajaju na Narodnoj skupštini RS.

II.3.8. Sprovođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima

U izvještajnom periodu, predstavnici/predstavnice ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS učestvovali su na većem broju konferencija, okruglih stolova, javnih rasprava, edukativnih i promotivnih događaja. Spisak važnijih događaja donosimo u Aneksu 2. ovog izvještaja

II.3.9. Podrška radu postojećih i uspostavljanju novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou organizacije vlasti u BiH

Nije bilo aktivnosti u okviru ove mjere.

II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

II.4.1. Podizanje svijesti javnosti kroz obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ravnopravnosti spolova (sedmice ravnopravnosti spolova „Gender Week“, međunarodne kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na osnovu spola“ te ostalih značajnih datuma u oblasti ravnopravnosti spolova).

U okviru obilježavanja **Međunarodnog dana žena 8. marta**, odnosno „Sedmice ravnopravnosti spolova BiH“ u 2019. godini ARS BiH MLJPI je organizovala:

- Konferenciju “Mreža načelnika za odbranu “Žena, mir i sigurnost”, u saradnji sa Britanskom ambasadom u BiH / Odjel za odbranu,
- “Vremeplov: bile su, jesu i biće”, zajednička Konferencija sa Westminster Foundation for Democracy (WFD),
- Konferencija „Većim koracima ka ravnopravnosti spolova – zajednička obaveza“, predstavljanje završnih izvještaja i novih dokumenata za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u BiH i FIGAP II programa,
- Radionica “Zaštita prava transrodnih i interspolnih osoba u BIH”, uz podršku Vijeća Evrope i u partnerstvu sa SOC.

S ciljem obilježavanja **Međunarodnog dana porodice u BiH** u Sarajevu je 15. maja 2019. godine održana konferencija pod nazivom „**Usmjerite pažnju na djecu i mlade u BiH**“. Konferenciju je organizovala u partnerstvu ARS BiH MLJPI i organizacija „Hope and Homes for Children“ i World Vision. Fokus je bio na probleme djevojčica i dječaka, djevojaka i mladića u našoj zemlji, na primarne i, nažalost, često višestruko zanemarene potrebe mlade populacije, zbog kojih trpe dalekosežne posljedice i limitirani su u ostvarivanju svog punog potencijala.

U okviru implementacije Strategije za prevenciju, borbu i zaštitu od nasilja u porodici u FBiH provođena je kampanja tokom obilježavanja „**16 dana aktivizma**“, a zabilježen je povećan broj aktivnosti na lokalnim nivoima u svim kantonima, kako je prezentovano u prethodnim sekcijama ovog izvještaja.

GC FBiH je organizirao dvije godišnje Konferencije „**Multidisciplinarni pristup prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici**“ na kojoj su predstavnici svih deset kantona prezentirali i razmjenili informacije o stanju u oblasti nasilja u porodici na kantonalm nivou.

ARS BIH MLJPI i GC FBiH je uzeo učešće u više radijskih i televizijskih gostovanja na temu nasilja u porodici i nasilja nad ženama, a GC FBiH je bio uključen i u aktivnosti na lokalnom nivou kao što su okrugli stolovi, sastanci, konferencije, ulične akcije i to: Livno, Bosansko Grahovo, Drvar, Vitez, Široki Brijeg, Gornji Vakuf/Uskoplje, Jajce.

GC RS redovno, na godišnjem nivou radi na promociji svijesti javnosti kroz obilježavanje značajnih datuma. U izvještajnom periodu, u okviru obilježavanja 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja, u 2018. godini su već tradicionalno sprovedene promotivne kampanje „**Život bez nasilja**“ i „**Bijela vrpca - Muško NE nasilju nad ženama**“. Tim povodom GC RS je, uz podršku UN WOMEN, organizovao konferenciju pod nazivom „**Predstavljanje instrumenata za praćenje multisektorske saradnje na lokalnom nivou u radu na slučajevima nasilja nad ženama i u porodici**“ koja je održana u sali Administrativnog centra Vlade RS u Banja Luci. Na konferenciji su predstavljanji postignuti rezultati projekta „**Povećanje pristupa kvalitetnijim multisektorskim uslugama za osobe koje su preživjele nasilje nad ženama i u porodici na lokalnom nivou**“. GC RS

kroz aktivnosti navedenih kampanja uvijek poziva sve institucije RS, organizacije civilnog društva, pojedince i pojedinke, da se pridruže obilježavanju globalne kampanje protiv nasilja nad ženama, te da nikad ne prečute nasilje nad ženama i djevojčicama.

U 2018. godini, obilježen je i 15. oktobar - **Međunarodni dan žena na selu**. GC RS svake godine obilježava ovaj značajni datum u okviru kampanje „**RAVNOPRAVNO za žene na selu!**“ Ovim povodom GC RS je u saradnji sa MPŠV RS organizovao **Promociju rada udruženja žena na selu i zadruga** koja je održana 15.10.2018. godine u velikoj sali Administrativnog centra Vlade RS u Banja Luci, a uz finansijsku podršku UN Women. Na događaju su prisustvovala udruženja žena sa sela i zadruga iz cijele RS. Preko 20 udruženja je predstavilo svoje proizvode prisutnim predstavnicima ministarstva, predstavnicima institucija, jedinica lokalne samouprave RS, Privredne komore RS, predstavnicima ambasada u BiH i međunarodne zajednice. Cilj događaja je bio promocija rada udruženja žena na selu, predstavljanje zadruga, kao i proizvoda koje žene proizvode i plasiraju na tržište, a sve u svrhu ekonomskog osnaživanja žena na selu i unapređenja njihovog položaja.

II.4.2. Organizovanje promotivnih događaja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sjednica o ravnopravnosti spolova u različitim oblastima društvenog života, uključujući i izradu i distribuciju promotivnih i edukativnih materijala.

Konferencije i događaji pomenuti su u prethodnoj sekciji a što se kampanja tiče, povodom održavanja **Opštih izbora 2018. godine** u BiH, ARS BiH/MLJPI BiH je u saradnji sa VE provela medijsku kampanju „**Mi predstavljamo kandidatkinje – vi birate**“ sa ciljem povećanja vidljivosti kandidatkinja svih političkih subjekata. Takođe, GC RS je u okviru kampanje „**Biraj RAVNOPRAVNO!**“, koja je imala za cilj promovisanje i unapređenje primjene standarda za ravnopravnost polova, na dan početka izborne kampanje, 07. septembra 2018. godine, uputio javni poziv svim političkim subjektima u izbornoj kampanji, za predstavljanje i promociju mjera i aktivnosti za ostvarivanje ravnopravnosti polova. Pored toga, GC RS je pratilo izborni proces, te prikupljao i analizirao podatke o učešću žena u izbornom procesu i ostvarenim rezultatima iz perspektive ravnopravnosti polova.

Osim kampanja na temu rodno zasnovanog nasilja, pomenutih u poglavljiju 1. 1, kao i kampanja povodom izbora, u BIH je proveden niz drugih kampanja s ciljem podizanja svijesti o ravnopravnosti spolova i ženskim ljudskim pravima. U okviru Projekta zapošljavanja mladih (YEP), uz podršku Vlade Švicarske i u saradnji sa ARS BiH MLJPI pokrenuta je kampanja „**Žene su iste kao muškarci – samo manje vrijedne**“, čime se skreće pažnja na problem rodnih stereotipa kroz koje se uloga žena svodi na tradicionalnu ulogu, a kao jedna od najočiglednijih posljedica je evidentan problem nedovoljnog učešća žena na tržištu rada.

Provedene su i promotivne aktivnosti kao što je objavljivanje više saopštenja za javnost povodom značajnih međunarodnih dana vezanih za ravnopravnost spolova. Takođe, od aprila 2019. godine, kada je objavljena incijativa za organizovanje **Prve bosanskohercegovačke povorke ponosa**, ARS BiH MLJPI je realizovala više medijskih nastupa u kojima je pružala podršku ovom događaju na način informisanja bh. javnosti o pravu na okupljanje građanki i građana LGBTI orientacije. Organizacioni odbor dobio je punu finansijsku i materijalnu podršku Kantona Sarajevo, kao i ostalih nadležnih institucija u FBIH i BiH, općine Centar i Grada Sarajevo. Povorka je održana 8. septembra i trajala je ukupno dva sata. Nekoliko hiljada ljudi je šetalo od Vječne vatre do Predsjedništva, gdje su cijeli događaj zaključili pjesmom i emotivnim govorom. Vijest o uspješnoj povorci obišla je

region, o njoj su pisali i svjetski mediji. Sarajevo je položilo "test tolerancije", a događaju su prisustvovale mnoge javne i političke ličnosti.

II.4.3. Unapređenje i redovno ažuriranje sadržaja web stranica ARS BiH MLJPI , GC FBiH, GC RS

ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBIH redovno rade na unapređenju i ažuriranju sadržaja web stranica kao i sadržaja ARS BIH MLJPI i GC RS, na „profilima“ na društvenoj mreži Facebook.

Redovno se prikuplja pres-kliping iz pisanih i elektronskih medija po oblastima na osnovu kojih se vrše periodične analize u odnosu na potrebe za određenim podacima i statistikama.

U izvještajnom periodu, ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBIH nastavili su **uspješnu saradnju sa medijima**, na način da su svi događaji bili medijski propraćeni i o njima su mediji izvještavali na afirmativan način, doprinoseći unapređenju rodne ravnopravnosti i podizanja svijesti javnosti u našem društvu. Sve aktivnosti redovno se objavljuju i na web stranicama ARS BIH MLJPI, GC RS, odnosno GC FBIH.

II.4.4. Podsticanje usvajanja i sprovođenja mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredbi u okviru elektronskih i štampanih medija, koje uključuju eliminaciju diskriminacije na osnovi spola i štetnih gender stereotipa u medijskim sadržajima, imajući u vidu uticaj medija na oblikovanje vrijednosti sudova i ponašanja, potreba i interesa žena i muškaraca u svim fazama života.

U Sarajevu je 4. septembra 2019. godine predstavljena **Platforma „Mediji za ljudska prava - Mapiraj.ba“**. Ova platforma nudi internetske alate za sistemsko praćenje i javno prezentovanje slučajeva kršenja ljudskih prava novinara/ki i svih drugih građana i građanki BiH, a posebno ranjivih i marginaliziranih grupa. Platforma je dio projekta „Mediji za ljudska prava“ koji implementira Udruženje „BH novinari“, u saradnji sa Evropskom federacijom novinara i Centrom za edukaciju **ProEduca**, a uz finansijsku podršku Delegacije EU u BiH.

II.4.5. Redovna procjena zastupljenosti žena na rukovodećim i upravnim nivoima te u tehničkim službama elektronskih i štampanih medija, javnih i privatnih, kao i u savjetodavnim, regulatornim i nadzornim tijelima unutar medijskih sektora

Nije bilo aktivnosti u okviru ove mjere.

II.4.6. Podsticanje i podrška proizvodnji medijskih sadržaja koji prikazuju žene i muškarce na ravnopravan i nestereotipan način, promoviraju njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, s punim poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva

U okviru kampanje „**Mi predstavljamo kandidatkinje – vi birate**“ ARS BIH MLJPI je realizovala **promotivni video-materijal** u kojem su kandidatkinje predstavljale svoje programe. Konkretno, proizvedena su i na TV-kanalima i društvenim mrežama emitovana četiri video-sadržaja i to sa kandidatkinjama za PS BiH, Parlament FBIH, Skupštinu RS i kantonalne skupštine u kraćim i dužim verzijama.

U martu 2019. godine ARS BIH MLJPI je učestvovala u izradi **kratkog filma u okviru kampanje o „ravnopravnom roditeljstvu“** u organizaciji Ambasade Kraljevine Švedske u BiH.

II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova

II.5.1. Osnovne i napredne obuke državnih službenika o konceptu ravnopravnosti spolova i obvezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima za ravnopravnost spolova, i druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih grupa.

Kao što je pomenuto u sekciji II.3.1 ARS BiH MLJPI je u partnerstvu sa DEI otpočela sa serijom **obuka o rodnoj ravnopravnosti u procesu IPA II programiranja**.

U cilju provođenja sistemske i kontinuirane edukacije državnih službenika, u **Programu rada ADS BiH** uključene su obuke koje se odnose na ravnopravnost spolova, zabranu uzinemiravanja i seksualnog uzinemiravanja na poslu i sl.

Takođe, **programi obuka za državne službenike ADS FBiH** uključuju teme o ZoRS BiH, Zakonu o zabrani diskriminacije BiH i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH. U program obuka **Centara za obuku sudija i tužilaca** također su integrirani moduli o primjeni ovih zakona. Nastavni planovi i programi **policajске akademije u okviru FMUP**, također uključuju teme o ravnopravnosti spolova. Sektori za edukaciju u okviru kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova uvrstili su ove teme u programe obuka.

II.5.2. Koordinacija i podrška institucijama u donošenju programa mjera za uvođenje i primjenu standarda za ravnopravnost spolova, uključujući i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja pri planiranju i izvršenju budžeta.

ARS BiH MLJPI je pružila podršku institucijama BiH koje su u protekom periodu putem internih akata (odluka, rješenja ili preporuka) uvele mjere za efikasnije provođenje ZoRS-a. Agencija pruža stručnu i administrativnu podršku radu koordinacionih odbora institucija za praćenje provedbe AP UNSCR 1325 kao i Istanbulске konvencije i femicida. Također Agencija je učestvovala na radionicama i dala svoj doprinos prilikom izrade **Strategije i akcionog plana provođenja Strategije integrisanog upravljanja granicom BiH za period 2019-2023. godina** koje je organizovalo MS BiH, te **Strategije za borbu protiv korupcije 2020-2024**, APK BiH.

GCFBiH je učestvovao i pružio podršku tokom izrade podzakonskih akata u okviru **Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH** koji sadrže mjere za rodnu ravnopravnost u svim politikama i u procesu odlučivanja u FBiH.

GC RS je u izvještajnom periodu nastavio pružanje redovne podrške MF RS, MPVŠ RS, MPP RS i jedinicama lokalne samouprave RS, u uvođenju standarda za rodno odgovorno budžetiranje i izradu rodno osjetljivih politika i rodno odgovornih programa.

II.5.3. Uspostavljanje drugih vidova formalne i neformalne saradnje sa institucijama vlasti u svim sektorima i na svim nivoima u cilju razmjene informacija, planiranja i sprovodenja zajedničkih programa i aktivnosti, učešća (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

Pored redovne i formalne koordinacije i saradnje sa institucijama, ARS BiH MLJPI, GCFBiH i GCRS ostvaruju i druge vidove razmjene informacija kroz organizaciju ili učešće po pozivu na radionicama, okruglim stolovima, posebno onim koji su se odnosili na teme marginaliziranih grupa.

Npr. učešće ARS BiH MLJPI na jednodnevnoj radionici „**Rodna ravnopravnost i rad predstavničkih tijela nacionalnih manjina**“ koju je organizovalo Vijeće Evrope 20. 02. 2019. godine u Prnjavoru bilo je prilika da se predstavi značaj primjene ZoRS BiH i da se predstavnici različitih nacionalnih manjina u BiH educiraju o slučajevima diskriminacije na osnovu spola.

U martu 2019. godine ARS BiH MLJPI je uz podršku Vijeća Evrope, a u partnerstvu sa Sarajevskim otvorenim centrom organizovala radionicu „**Zaštita prava transrodnih i interspolnih osoba u BiH**“ na kojoj su, pored ostalih, učestvovali predstavnici Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH, entitetskih ministarstava unutrašnjih poslova i zdravstva, gender-centara, kliničkih centara, zavoda za zdravstvo, akademske zajednice i civilnog društva.

U septembru 2019. godine predstavnici institucionalnih gender-mehanizama kao i predstavnici/e relevantnih ministarstava prisustvovali su promociji publikacije „**Polijsko postupanje u slučajevima krivičnih djela počinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Obuka za profesionalni policijski odgovor**“ u izdanju ARS BiH MLJPI.

Pored toga, predstavnici/e GC FBIH učestvovali su na sastancima **Koordinacionog tijela Vlade FBiH** za praćenje, usmjeravanje i izveštavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021).

II.5.4. Dodjela sredstava, stručna podrška i praćenje provođenju projekata institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera (nevladinim i drugim organizacija civilnog društva) na svim nivoima organizacije vlasti, koji se finanisu iz donatorskih sredstava (FIGAP II program)

U skladu sa Godišnjim planom rada FIGAP II programa ARS BiH, GCFBiH i GCRS objavili su javne pozive za dodjelu grantova nevladinim organizacijama u skladu sa prioritetnim oblastima FIGAP II programa: ekonomsko osnaživanja žena, sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, te rod i sigurnost kroz implementaciju UNSCR 1325 u BiH.

Proces dodjele grantova od strane ARS BiH u ukupnom iznosu od 80.000 KM je u toku. GCFBiH dodijelio je sredstva u iznosu od 49,860.00 KM Udruženju poslovnih žena u BiH, za projekat pod nazivom „Osnažene žene za snažne zajednice“ u trajanju od 12 mjeseci. GCRS je dodijelio sredstva za tri nevladine organizacije: Udružene žene Banja Luka Međunarodni centar za promociju ljudskih prava (Trebinje) i Mrež žena MUP RS-RS WPON u ukupnom iznosu od 49,977.00 KM.

Iz sredstava Programa FIGAP II u pripremi je **istraživanje (anketa) pod nazivom: „Istraživanje o Uticaju rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u BiH“**. Finalizirana je procedura odabira agencije za istraživanje koja će realizovati pomenuto istraživanje. Cilj istraživanja je ispitati na koji su način raspoređene porodične obaveze i kućanski poslovi unutar porodice, istražiti koji su prediktori takvih raspodjela, ispitati kako raspodjela porodičnih i kućnih poslova utiče na profesionalni život žena i kako se odnosi prema usklađivanju privatnog i poslovnog života zaposlenih žena i istražiti prediktore negativnih posljedica sukoba porodičnih i poslovnih obaveza zaposlenih žena.

II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

- II.6.1. Provodenje ili pružanje podrške izradi kvantitativnih i kvalitativnih analiza i istraživanja o statusu spolova u Bosni i Hercegovini u različitim oblastima javnog i privatnog života, što je osnov za efikasno planiranje zasnovano na stvarnim potrebama, te ocjena uvođenja standarda ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe.**

Nakon što je BiH dobila zahtjev za podnošenje **Izvještaja o napretku u provođenju Pekinške deklaracije i Platforme za akciju** za period 2014 - 2019. godina, održana su **četiri konsultativna sastanka u Sarajevu, Mostaru, Banja Luci i BDBiH**, na kojima je učestvovalo 60 organizacija civilnog društva sa svojih 58 predstavnica i šest predstavnika iz 26 opština i gradova iz cijele Bosne i Hercegovine. Učešće u ovom konsultativnom procesu su uzele i žene iz marginaliziranih grupa, naročito žene sa sela, žene sa invaliditetom, samohrane majke, nezaposlene žene, LBTI žene i mlade žene, a njihove potrebe i iskustva su integrisana u završni Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25. Poseban fokus stavljen je na izazove i prepreke s ciljem postizanja rodne jednakosti i jačanja uloge žena.

Izrađena je **Polazna studija o barijerama učešću žena u politici u BiH** u okviru projekta „**Žene u izbornom procesu**”, koji finansira Vlada Švedske, a implementiraju UNDP BiH i UN Women BiH, u partnerstvu sa institucijama (ARS BiH, GC RS i GC FBiH, CIK BiH, Parlamentarna skupština BiH – Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova).

ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBiH učestvovali su u velikom **regionalnom istraživanju u organizaciji OSCE-a o dobrobiti i sigurnosti žena** koje je pored Bosne i Hercegovine sprovedeno i u Albaniji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji, Moldaviji i Ukrajini, te na Kosovu. U cjelini, preko 15.000 žena iz regiona ispitano je o različitim oblicima nasilja koje su doživjele tokom čitavog života.

Također, uz podršku UN Women, izrađena je **Regionalna početna studija („Baseline study“)**, koja sadrži pregled gender institucionalnih mehanizama, legislative, politika i strategija u šest zemalja regiona od početaka rada na uvođenju pitanja rodne ravnopravosti do danas. Ova studija predstavlja osnov za dalju regionalnu saradnju u prioritetnim oblastima definisanim u Zajedničkoj izjavi o saradnji institucionalnih mehanizama Zapadnog Balkana.

GC FBiH redovno prikuplja i analizira statističke podatke od općinskih i kantonalnih sudova i kantonalnih tužilaštava na području FBiH, koji uključuju statističke podatke o broju predmeta za pojedina kaznena djela koja po prirodi mogu imati elemente nasilja na osnovu spola, broju i spolu počinitelja i oštećenih kroz ova kaznena djela, broju i vrsti izrečenih sankcija, te broju i vrsti zaštitnih mjera za kazneno djelo nasilja u porodici. Ovi statistički podaci koriste se za izradu Izvještaja prema CEDAW Konvenciji za područje FBiH, kao i za analitičku podlogu za izradu i praćenje Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH i drugih izvještaja prema domaćim i međunarodnim dokumentima.

- II.6.2. Redovno izvještavanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na osnovu izvještaja nadležnih institucija**
- II.6.3. Redovno izvještavanje o realizaciji sektorskih strategija i akcionalih planova iz oblasti ravnopravnosti spolova na osnovu izvještaja nadležnih institucija (*objedinjene mjere*)**

Redovno izvještavanje o provedbi GAP-a, Akcionog plana UNSCR 1325 realizuje se na osnovu izvještaja nadležnih institucija, usvaja se na VM BiH i dostupno je javnosti putem web-stranice ARS BIH MLJPI.

ARS BIH MLJPI, GC RS i GC FBIH sudjeluju u izradi, praćenju i izvještavanju o aspektu ravnopravnosti spolova u provedbi različitih sektorskih strategija. Npr. GC FBIH vrši praćenje izrečenih zaštitnih mjera prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, za potrebe izvještavanja o provedbi **Akcionog plana za implementaciju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2019 - 2020)** i učestvuje u izradi godišnjeg Izvještaja o implementaciji **Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016-2022)**, u dijelu aktivnosti za koje je zadužen gender-centar.

III. STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

III.1.1. Jačanje saradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnom nivou, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unaprijeđenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi kroz organizovanje regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta.

Regionalna saradnja na gender pitanjima je posebno intenzivirana u prethodnoj godini, kroz redovne koordinacijske sastanke, provođenje zajedničkih aktinosti i intenzivan rad na promociji i povećanju vidljivosti rada i djelovanja Regionalnog koordinacionog odbora.

Regionalni koordinacioni odbor i Balkanska regija su u prethodnoj godini nastojali posvetiti više pažnje promociji unutar svojih zemalja, ali i na regionalnoj i široj međunarodnoj sceni. Usljedila je zainteresiranost za podršku, kao i konkretna podrška UN Women i Vijeća Evrope. Iz svega što je prethodno navedeno, može se zaključiti da su postojeće regionalne strukture uspjele opravdati svoj ozbiljan i predan rad, kontinuitet i održivost, te da su prokrčile put ka većem nivou međusobne sistemske koordinacije i praktičnog funkcionisanja. Tome u prilog ide i činjenica da se u decembru 2018. godine, Sarajevskoj deklaraciji o saradnji institucionalnih mehanizama za gender pitanja zemalja Zapadnog Balkana i Regionalnom koordinacionom odboru pridružila i **Albanija**.

Također, tokom 2018. godine održana su **četiri sastanaka Regionalnog koordinacionog odbora** u cilju zajedničkog strateškog planiranja i revizije **Regionalnog akcionog plana**, te dogovora o unaprijeđenju rada i boljem definisanju međusobnih uloga i odgovornosti. Jedan od važnijih rezultata regionalne saradnje u 2018. godini je inicijativa za donošenje **Lokalnog gender akcionog plana uključujući provedbu UNSCR 1325 u opštini Ulcinj (Crna Gora)** po uzoru na metodologiju izrade lokalnih akcionih planova u BiH. Potpisani je Memorandum o saradnji između Regionalnog koordinacionog odbora, Ministarstva za ljudska i manjinska prava Crne Gore i Opštine Ulcinj. Izrada ovog plana je u toku.

Izrađena je **Regionalna početna studija („Baseline study“)**, uz podršku UN Women, koja sadrži pregled gender institucionalnih mehanizama, legislative, politika i strategija u šest zemalja regiona od početaka rada na uvođenju pitanja rodne ravnopravosti do danas. Ova baseline studija predstavlja osnov za dalji rad i ažuriranje Regionalnog akcionog plana, koji bi dodatno definisao konkretnе zajedničke projekte i aktivnosti u prioritetskim oblastima definisanim u **Zajedničkoj izjavi o saradnji institucionalnih mehanizama Zapadnog Balkana**, potpisanoj 2014. godine.

III.1.2. Saradnja sa međunarodnim organizacijama kroz razmjenu informacija i koordinaciju donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promotivnim događajima

ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS imaju redovne sastanke i koordinaciju sa donatorima i međunarodnim organizacijama i agencijama koje podržavaju programe i projekte usmjerene na unapređenje ravnopravnosti spolova. Saradnja sa međunarodnim organizacijama kao što je **UN WOMEN, UNDP, Vijeće Evrope ili OSCE, GIZ** i druge prezentovana je u prethodnim poglavljima, u sekcijama vezanim za pojedine mjere GAP-a.

Od ostalih oblika saradnje sa međunarodnim organizacijama navodimo i sljedeće:

U izvještajnom periodu održavani su redovni sastanci Upravnog odbora Zajedničkog UN programa „Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH“. Predstavljen je pregled postignutog napretka i rezultata programa, ali i budući pravci djelovanja. Tako je planirano osnaživanje registracijskih tijela, senzibilizacija prvostepenih organa, unaprijeđenje nadležnih organa kao i aktivnosti na prevazilaženju stigmatizacije posebno djece začete u seksualnom nasilju u konfliktu.

ARS BIH MLJPI je, u novembru 2019. godine, koordinirala pripremom i realizacijom posjete Bosni i Hercegovini gđe **Phumzile Mlambo – Ngcuka**, podsekretarke Ujedinjenih nacija i izvršne direktorice UN Women. Pored ostalih susreta i događaja, visoka gošća se susrela i sa ministricom za ljudska prava i izbeglice BiH **Semihom Borovac**, a sastanku su prisustvovali i predstavnici/ce ARS BIH MLJPI. Također, zvanični sastanak uprličen je i sa direktoricom GC FBiH, gđom **Anom Vuković**.

Pored toga, u kontekstu međunarodne saradnje, među brojnim bilatelarnim sastancima koje je ARS BIH MLJPI održao u izvještajnom periodu, posebno ističemo posjetu regionalne direktorice UN Women **Alia El-Yassir**, Rezidentne predstavnice UNDP **Steliane Nedera**, više savjetnice Državnog sekretara za globalna pitanja žena U.S. Department of State, **Irene Marr**, kao i **Thomasa Ungera**, bivšeg savjetnika UN izvjestioca za istinu i direktora Programa za tranzicionu pravdu na Ženevskoj akademiji za međunarodno pravo i savjetnika **Impunity Watcha**.

U maju 2019. godine, direktorice ARS BIH MLJPI, GC RS i GCFBIH primile su u zvaničnu posjetu Specijalnu predstavnici predsjedavajućeg OSCE-a za pitanja rodne ravnopravnosti i bezbjednosti, ambasadorku **Melanie Verveer** i višu savjetnicu za rodna pitanja, **Amarsana Darisuren**. Cilj posjete je bio mapiranje stanja rodne ravnopravnosti, sa osvrtom na zaštitu žena od svih oblika nasilja, pitanja ekonomskog i političkog učešća žena i integrisanja rodnih perspektiva u društvu.

U novembru 2018. i februaru 2019., u posjeti GC RS su boravili ambasador Kraljevine Švedske u BiH **Anders Hagelberg** odnosno, savjetnica i šefica za saradnju Ambasade Švedske u BiH **Meri Bergstrom**. Na sastancima je diskutovano o dosadašnjoj saradnji GC RS sa Švedskom ambasadom.

U okviru projekta „Promovisanje rodno odgovornih politika u Republici Srpskoj“, koji je započet u 2017. godini i podržan od UN WOMEN, GC RS je učestvovao na sastancima na temu rodnog budžetiranja koji su održani u Sarajevu u junu i novembru 2018. godine. Također, GC RS je učestvovao na sastancima povodom održavanja Misije Evropske komisije, koji su održani u novembru 2018. godine, konkretno, sastanku sa predstavnicima institucija RS i sastanku sa predstavnicima Evropske komisije.

III.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

III.2.1. Jačanje saradnje sa nevladinim organizacijama, planiranje i sproveđenje zajedničkih projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim dogadjajima

S ciljem utvrđivanja zajedničkih prioriteta, kao i razmjene informacija o tekućim i planiranim projektima i aktivnostima ARS BIH MLJPI organizovala **dva sastanka sa nevladinim organizacijama** u oblasti ravnopravnosti spolova iz cijele BiH. Sastanci su održani u maju i septembru 2019. i okupili su preko 50 učesnika/ca. Pored ostalog, bilo je govora i o saradnji u okviru predstojeće provedbe **FIGAP II programa**, a prikupljeni su i inputi od nevladinog sektora za izradu **Preporuke poslodavcima o ravnopravnosti spolova u radu i zapošljavanju u BiH**.

U Sarajevu je održana stručna konferencija „**Perspektive razvoja socijalnog preduzetništva u BiH**“ u okviru projekta “Doprinos organizacija civilnog društva razvoju socijalnog preduzetništva” čiju realizaciju finansira EU. Projekat realizuju nevladine organizacije **“Fondacija lokalne demokratije”** iz Sarajeva i Fondacija „**Lara**“ iz Bijeljine, a kvalitetu konferencije su doprinijeli panelisti iz Italije, Slovenije, Hrvatske i Srbije.

U Sarajevu je u decembru 2018. održan okrugli sto na kome je predstavljen dokument **„Politika Sigurne mreže o pružanju održivih usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u skladu sa Istanbulskom konvencijom“**. Dokument su izradile članice **Sigurne mreže**, u okviru projekta „Poboljšanje pristupa uslugama za sve žene i djevojke – žrtve nasilja u porodici u BiH“ kojeg, uz podršku UN WOMEN, implementira **„Fondacija lokalne demokratije“** iz Sarajeva, u partnerstvu sa Udruženjem **„Budućnost“** Modriča, a u ime Sigurne mreže.

U sklopu projekta **„Rodno odgovorni budžet opštine Bratunac za ekonomsko osnaženje žena žrtava rata“**, koje provodi **UŽ „Priroda“** u partnerstvu sa **UŽ „Maja“** podržanog od GC RS i UN Women, u novembru 2018. je organizovan koordinacioni sastanak opštinske radne grupe i odbornika Skupštine opštine Bratunac. Na sastanku se razgovaralo o rezultatima projekta, rodno odgovornom budžetiranju u ovoj opštini kako bi se unaprijedio status i položaj žena žrtava rata.

Radni sastanci provedbenih partnera programa **„Standardi i angažman za sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici“** i **„Sproveđenje normi, mijenjanje stavova“** su bili dobra prilika za razmjenu iskustava kroz predstavljanje informacije o provedenim aktivnostima i informisanja o aktivnostima ARS BIH MLJPI, GC FBiH, GC RS, te nevladinih organizacija **„Budućnost“ Modriča, „Žena BiH“ Mostar, „Lara“ Bijeljina, „Udružene žene“ Banja Luka, „Medica“ Zenica, Mediacentar, Networks, „Vive žene“ Tuzla, „Bolja Budućnost“ Tuzla i Fondacija lokalne demokratije iz Sarajeva.**

Važno je istaći i odličnu saradnju u oblasti zdravstva koju FMZ ima sa više organizacija civilnog društva. U provedbi pojedinih projekata ovakav vid saradnje je neophodan radi jačanja veza između vladinog i nevladinog sektora, ali i osnaživanja uloge tih organizacija u sredinama u kojima one djeluju. Osim toga, FMZ ističe izuzetno dobru saradnju sa

UNFPA Uredom u BiH, koji u svom programu rada ima jasno definirane obaveze vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, te rodno zasnovano nasilje.

III.2.2. Unaprijeđenje redovne formalne i neformalne saradnje sa drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne grupe radi podizanja nivoa svijesti o ravnopravnosti spolova

Analize potreba djece, posebno djevojčica i dječaka sa poteškoćama u razvoju, pokazuju da su to grupe kojima treba biti posvećena posebna pažnja. Također je važno naglasiti i potrebu unapređenja položaja romske djece. Učešće ARS BiH MLJPI u **radu Odbora za Rome i Vijeća za djecu BiH** daje mogućnost da se teme ravnopravnosti spolova uvrštavaju u strateška dokumenta tih ciljnih grupa u cilju prevazilaženja diskriminacije na osnovu spola.

U organizaciji **World Vision International** u BiH i **Mreže „Snažniji glas za djecu“**, a uz podršku MLJPI BiH, predstavljen je izvještaj o rezultatima zajedničkog, jednogodišnjeg rada 14 eksperata i ekspertica na polju zaštite djece i pravnih stručnjaka i stručnjakinja posvećenih pravima i dobrobiti djece. Izvještaj donosi najsvježiji pregled stanja u ispunjavanju obaveza preuzetih potpisivanjem Konvencije o pravima djeteta posebno kada su u pitanjunajugroženije grupe djevojčica i dječaka u BiH.

Takođe, u organizaciji World Vision International u BiH, a u partnerstvu sa **Poliklinikom za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba**, u sklopu aktuelne kampanje '**Vrijedni pažnje**' za zaustavljanje zanemarivanja i nasilja nad djecom u BiH održana je jednodnevna edukacija namijenjena sektorskim profesionalcima vladinim i nevladinim institucijama odgovornim za prevenciju i zaštitu djece od svih oblika nasilja i zanemarivanja, ali i predstavnike vjerskih institucija, akademske zajednice, medija i drugo.

Centar ženskih prava iz Zenice, uz podršku UN WOMEN, organizovao je okrugli sto "**Dobre prakse, prepreke i nedostaci u sistemu zaštite žena i djevojčica od nasilja – stanje u BiH**". Okrugli sto, u čijem radu je učestvovala i ARS BIH MLJPI rezultirao nalazima o ključnim nedostacima i preporuke za učinkovitu zaštitu žena i djevojčica žrtava/preživjelih nasilje.

GC RS je učestvovao u radionici "**Uloga marginalizovanih grupa u procesu pomirenja u BiH**", koja je održana 20.12.2018. godine u Banjoj Luci u organizaciji **„Fondacije za socijalno uključivanje u BiH“**.

GC FBiH je u učestvovao u tri radionice na temu **„Položaj i zaštita novinara u BH medijima“** u organizaciji Udruženja „BH Novinari“ i a s ciljem bolje zaštite medijskih radnika, posebno novinarki, zbog sve češće pojave ugrožavanja njihovih prava (seksualno uznemiravanje, prijetnje, fizički napadi i sl.). Takođe, GCFBiH je učestvovao u okviru edukacije o medijskom izvještavanju u slučajevima nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja u organizaciji Udruženja „BH Novinari“, kao na konferenciji „Položaj i zaštita novinarki u BiH“ u organizaciji istog udruženja.

U decembru 2018. godine održan je **radni sastanak sa predstavnicima medija u RS** prilikom čega su predstavljeni rezultati rada GC RS, te razgovarano o dosadašnjoj saradnji i planovima za 2019. godinu.

Polazeći od naprijed navedenog, predlaže se Vijeću ministara Bosne i Hercegovine da nakon razmatranja **Izvještaja o implementaciji Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 - 2022. godina** (izvještajni period: novembar 2018 – septembar 2019), donese sljedeće:

ZAKLJUČKE

1. Usvaja se **Izvještaj o implementaciji Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 - 2022. godina** (izvještajni period: novembar 2018 – septembar 2019)
2. Zadužuju se sve nadležne institucije da u kontinuirano sprovode obaveze koje proizilaze iz **Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 - 2022. godina** i da, s tim u vezi, **sarađuju sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine**